

52992

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**ÖZELLEŞTİRMEDE KARABÜK DEMİR
ÇELİK FABRİKALARI ÖRNEĞİ**

ve

**ÖZELLEŞTİRME SONRASINDAKİ
GELİŞMELER**

MUSA TÜRKOĞLU

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ömer EROĞLU

İnönü İniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü
Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönergesinin İKTİSAT
Anabilim Dalı İçin Öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır.

MALATYA

1996

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

İş bu çalışma jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalında BİLİM UZMANLIĞI tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Adı, Soyadı ve Ünvanı

Üye

Adı, Soyadı ve Ünvanı

Üye

Adı, Soyadı ve Ünvanı

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım

..... / / 1996

İMZA

Adı, Soyadı ve Ünvanı

Enstitü Müdürü

KISALTMALAR

a.g.e.	; Adı Geçen Eser
a.g.m.	; Adı geçen Makale
AKÇT	; Avrupa Kömür Çelik Toplumu
EAO	; Elektirk Ark Ocakları
ERDEMİR	; Ereğli Demir Çelik Fabrikaları
IMKB	; İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İSDEMİR	; İskenderun Demir Çelik Fabrikaları
İSO	; İstanbul Sanayi Odası
Kardemir A.Ş.	; Karabük Demir Çelik Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi
K.D.Ç.F.	;Karabük Demir Çelik Fabrikaları
K.H.K.	; Kanun Hükmünde Kararname
KİT	; Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KOİ	; Kamu Ortaklığı İdaresi
MPM	; Milli Prodüktivite Merkezi
OGT	; Ortak Gümrük Tarifesi
ÖİB	; Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
SMO	; Siemens-Martin Ocağı
TDÇİ	; Türkiye Demir Çelik İşletmeleri
TİSK	; Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TOBB	; Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TABLÖLAR LİSTESİ

- Tablo 1. Özelleştirme İşlemleri Sonucu Hiç Kamu Payı Kalmayan Kuruluşlar**
- Tablo 2. Özelleştirme Kapsamı ve Programında Bulunan Kuruluşlar**
- Tablo 3. Yıllara Göre Sıvı Çelik Üretimi**
- Tablo 4. Sanayileşmiş Ülkelerde Hammadde Kaynaklarına Göre 1992 Çelik Üretimi**
- Tablo 5. Ülkelere Göre Kişi Başına Çelik Üretimi ve Tüketimi-1991 Yılı**
- Tablo 6. Türkiye'nin Sıvı Çelik Üretim Kapasitesi**
- Tablo 7. Türkiye'nin Yıllara Göre Sıvı Çelik Üretimi**
- Tablo 8. 1980-1992 Yılları Arasında Türkiye Sıvı Çelik Üretiminin Yöntemlere Göre Dağılımı**
- Tablo 9. Tesisler İtibariyle Sıvı Çelik Üretimi**
- Tablo 10. Ürünler İtibariyle Türkiye Sıvı Çelik Üretimi**
- Tablo 11. Türkiye'de Kişi Başına Düşen Çelik Üretimi ve Tüketimi**
- Tablo 12. Türkiye Çelik Ürün Talebi**
- Tablo 13. Uzun Ürünler Talep Projeksiyonu**
- Tablo 14. Yurt İçi Uzun Mamül Talep Projeksiyonu 2000-2015 Yılları**
- Tablo 15. Ürünler İtibariyle Demir Çelik Sanayi İhracatı**
- Tablo 16. Demir Çelik Sanayi İthalatı**
- Tablo 17. Ürünler İtibariyle Demir Çelik Sanayi İthalatı**
- Tablo 18. Kok Fırırlarının Kapasite Değerleri**
- Tablo 19. Üretim Giderlerinin (1993 ve 1994 Yılları) Karşılaştırmalı Olarak Gösterilmesi**
- Tablo 20. 1993-1994 Dönemlerinde Bazı Bölümlerde Yer Alan Üretim Azalışları ve Maliyetlerdeki Artışlar**
- Tablo 21. Bazı Bölümlerdeki Giderlerin Masraf Yerlerine Göre Dağılım Tablosu**
- Tablo 22. Personel Kadroları**
- Tablo 23. Yıllar İtibariyle Memur ve Sözleşmeli**
- Tablo 24. Yıllar İtibariyle Daimi ve Muvakkat İşçiler Mevcudu**
- Tablo 25. Müssese, Personelin Kadro ve Fiili Durumunu İçeren 6 Yıllık (1989-1994) Personel Durumu**
- Tablo 26. Müssesenin Mali Bünye İncelemesinde Esas Olacak Bilanço, 1993-1994 ve 1995 Yıllarının Gösterilmesi**

ÖNSÖZ

Özelleştirme kavramı ve uygulaması Dünyamızda ve Ülkemizde son yılların öncelikli konuları arasındadır. Ancak şunu da hemen belirtmek gerekir ki Türkiye’de özelleştirme, KİT ‘ler daha kurulurken kuruluş kanunlarında özel teşebbüsün gelişmesiyle birlikte bu kuruluşların peyder pey özel teşebbüse devredileceği belirtilmiştir. bu cümleden hareketle, özelleştirmenin ülkemizdeki geçmişinin 1980’li yıllara dayanmadığı, kurulan ilk KİT ‘lere dayandığı belirtilebilir.

Özelleştirme uygulamalarına bir takım amaçları gerçekleştirmek saiki ile müracat edildiği bilinen bir gerçektir. “Özelleştirmede Karabük Demir Çelik Fabrikaları Örneği ve Özelleştirme Sonrasındaki Gelişmeler” konulu bu çalışmamızda demir çelik sektöründen bir örnekle özelleştirme için ileri sürülen argümanlar ile uygulama sonuçlarını mukayese etmeye gayret gösterdik.

Böyle bir çalışmanın zorluğu ortadadır. Çalışmam esnasında devamlı fikir vererek katkılarını hiçbir zaman esirgemeyen değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Ömer EROĞLU’na burada teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca lisans öğrenciliğimden itibaren sürekli istifade ettiğim ve çalışmamda da yardımlarını esirgemeyen sayın hocam Prof. Dr. A.Naim AKMAN’a, her konuda bana destek veren, bilgilerini paylaştığım arkadaşım Arş. Gör. Muzaffer DEMİRBAŞ’a ve çalışmamda emeği geçen bütün arkadaşlarıma da teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
ÖZELLEŞTİRME KAVRAMI.....	3
1. GİRİŞ.....	3
2. ÖZELLEŞTİRMENİN TANIMI.....	3
3. ÖZELLEŞTİRMENİN AMAÇLARI.....	4
3.1. Serbest Piyasa Ekonomisini Güçlendirmek.....	5
3.2. Sermaye Mülkiyetini Tabana Yaymak.....	7
3.3. Sermaye Piyasasını Geliştirmek.....	7
3.4. KİT'lerde Gizli İşsizliği Önlemek.....	8
3.5. Kamu Kesiminin Borçlanma Zorunluluğunu Azaltmak.....	8
3.6. Yabancı Sermaye Girişini Teşvik Etmek.....	9
3.7. Mali Sebebler.....	9
3.8. Siyasi Tercih.....	9
3.9. Demokrasiyi Güçlendirmek.....	10
4. ÖZELLEŞTİRME YÖNTEMLERİ.....	10
4.1. Borsada Satış Yoluyla Özelleştirme.....	11
4.1.1. Hisse Senetlerinin Halka Satış Yoluyla Arzı.....	12
4.1.2. Hisse senetlerinin halka takas yoluyla arzı.....	12
4.1.3. Sermaye Artırımı.....	13
4.2. Blok Satış Yöntemi.....	13
4.3. Doğrudan Satış Yöntemi.....	14
4.4. İhale Yöntemi.....	14
4.5. Yasal - Kurumsal Serbestleşme.....	15
4.6. Kiralama.....	16
4.7. Yönetim Devri Yöntemi.....	17
4.8. Kupon Yöntemi.....	18
4.9. Gönüllü Organizasyonlar.....	18
4.10. Çalışanlara Satış Yöntemiyle Özelleştirme.....	19
İKİNCİ BÖLÜM.....	21
DÜNYA ÜLKELERİNDE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARINA ÖRNEKLER VE TÜRKİYE 'DE ÖZELLEŞTİRME ÇABALARI.....	21
1. GİRİŞ.....	21
2. İNGİLTERE 'DE ÖZELLEŞTİRME.....	23
2.1. Amaçlar.....	23
2.2. Özelleştirme Yöntemleri.....	24
2.2.1. Hisse seneti satış yöntemi.....	24
2.2.2. Doğrudan Satış Yöntemi.....	25
2.2.3. Kamu-Özel Sektör Ortak Yatırımı.....	26
2.2.4. Kamu Hizmetlerinin Özel Sektöre Devri.....	26
2.3. Yapılan Özelleştirmeler.....	27
2.4. Özelleştirme Geliri.....	29
3. ARJANTİN 'de ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI.....	31
Özelleştirmenin Sonuçları.....	34
4. TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMARI.....	34
4.1. Özelleştirmenin Amaçları.....	35
4.2. Özelleştirmenin Yasal Çerçevesi.....	36
4.3. Gerçekleştirilen Özelleştirme Uygulamaları.....	38
4.4. Kullanılan Özelleştirme Yöntemleri.....	42
4.4.1. Blok Satış Yöntemi.....	42

4.4.2. Halka Arz Uygulaması.....	42
4.4.3. Halka Arz ve Blok Satış Yöntemi.....	43
4.4.4. İMKB'de Satış.....	43
4.4.5. Yarım Kalmış Tesislerin Satışı.....	43
4.4.6. Uluslararası Piyasalarda Kurumsal Arz Yoluyla Özelleştirilmesi.....	44
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	45
DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜ İÇERSİNDE KARABÜK FABRİKALARININ YERİ VE ÖZELLEŞTİRİLMEDEN ÖNCEKİ DURUMU.....	45
1. GİRİŞ.....	45
2. DÜNYA DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜ.....	47
2.1. Üretim Yöntemine Göre Dünya Çelik Üretimi.....	50
2.2. Ürün Şekline Göre Dünya Çelik Üretimi.....	51
3. TÜRKİYEDE DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜ.....	53
3.1. Türkiye'nin Sıvı Çelik Üretim Kapasitesi ve Üretiminin Gelişmesi.....	54
3.2. Üretim Yöntemine Göre Türkiye'de Çelik Üretimi.....	55
3.3. Türkiye'de Kişi Başına ve Toplam Olarak Çelik Tüketimi.....	57
3.4. Türkiye Uzun Ürünler İç Talebi Projeksiyonu.....	58
3.5. Türkiye Demir Çelik Ürünleri Dış Ticareti.....	61
3.6. Türkiye Demir Çelik Sektöründe Beklenen Gelişmeler.....	62
4. KARABÜK DEMİR ÇELİK FABRİKALARI HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	64
4.1. Karabük Demir Çelik Fabrikalarının Kuruluşu.....	65
4.2. Fabrika İçersinde Yer Alan Başlıca Üniteler.....	67
4.3. Karabük Demir Çelik Fabrikalarının Taşınmaz Malları.....	77
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	79
KARABÜK DEMİR ÇELİK FABRİKALARININ ÖZELLEŞTİRİLMESİ VE SONRASINDA ORTAYA ÇIKAN GELİŞMELER.....	79
1. GİRİŞ.....	79
2. K.D.Ç.F 'NİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ.....	80
2.1. Karabük Demir Çelik Fabrikalarının Özelleştirilmesinin Nedenleri.....	81
2.2. KDÇ'nin Özelleştirilmesine Yönelik Hazırlıklar ve Kardemir A.Ş.	82
1.3. Karabük Demir Çelik Fabrikalarının Özelleştirilmesi ve Kullanılan Yöntem.....	84
2.4. Karabük Demir Çelik Fabrikalarının Özelleştirilmesinde Uygulanan Yöntemin Dayandığı Temeller.....	87
2. KARABÜK DEMİR ÇELİK FABRİKALARININ ÖZELLEŞTİRME ÖNCESİ ve SONRASINDAKİ FAALİYETLERİN ANALİZİ.....	88
2.1. Üretim Yapısı.....	88
2.2. İstihdam Yapısı.....	92
2.3. Sermaye Yapısı.....	98
2.4. Mali Bünye Yapısı.....	99
2.5.Mali Sonuçlar.....	103
3. ÖZELLEŞTİRMEDEN SONRA YENİ YÖNETİMİN BAŞLATTIĞI VE YATIRIMI DÜŞÜNDÜĞÜ YATIRIMLAR.....	104
3.1. Yenileme veya Tamamlama Yatırımları.....	104
3.2. Bakım Yatırımları.....	105
3.3. İlerde Yapılması Planlanan Yatırımlar.....	105
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	106
SONUÇ.....	106
1.GİRİŞ.....	106
2.ELDE EDİLEN BULGULAR ve ÖNERİLER.....	107
3.SONUÇ.....	112
KAYNAKÇA.....	114

GİRİŞ

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin özelleştirilmesi son yıllarda gerek ülkemiz ve gerekse diğer ülkelerin gündeminde öncelikli bir yer teşkil etmektedir. Özellikle ülkemiz açısından özelleştirme incelendiğinde ilk kurulan KİT 'lerin kuruluş kanunlarında bu kuruluşların uygun zaman ve uygun ekonomik şartların oluşması halinde özel sektöre devredileceği belirtilmiştir. Ancak özelleştirmeye yönelik ciddi adımları 1980 'li yılların ikinci yarısından itibaren rastlamaktayız.

Özellikle KİT 'lerin ekonomiye yük teşkil eder hale gelmesi, KİT zararları ve finansman ihtiyaçlarını kamu açıklarına sebep olması ya da kamu açıklarını hızlı bir şekilde arttırması ve dolayısıyla da bu açıklar karşılanırken çeşitli yollarda enflasyonu iyice körüklemesi bu tarihten sonra özelleştirmeye gereken önemin verilmesinde önemli rol oynamıştır.

Ayrıca gelişmiş ve gelişmekte olan birtakım ülkelerin özelleştirme uygulamaları ve elde ettikleri neticelerde etkili olmuştur. Öte yandan KİT 'lerin etkin kaynak kullanımına engel olduğu, yani kaynak israfına yol açtığı ve düşük verimlilikle çalıştığı dolayısıyla ekonomi genelinde milli prodüktivite açısından da olumsuzluklara sebep teşkil ettiği inkar edilemez bir gerçektir.

Yukarıda izah etmeye çalıştığımız özelleştirme hareketinin başlaması ile özelleştirme kapsamına dahil edilen ve daha sonra özelleştirilen Karabük Demir Çelik Fabrikaları (K.D.Ç.F.) 'nın özelleştirilmesi bu araştırmada incelenmeye çalışılacaktır. K.D.Ç.F. gerek fabrikada istihdam edilen işgücü ve gerekse fabrikanın getirmiş olduğu avantajlardan yararlanarak kurulan küçük işletmeler vasıtasıyla istihdama katkıda bulunulması itibarıyla Karabük ve civar bölgelerin halkının tek geçim kaynağı olmuştur. Bu açıdan diğer özelleştirilen ve özelleştirme çalışmaları yürütülen teşebbüsler içinde K.D.Ç.F. 'nin özelleştirilmesi ayrı olarak ele alınması gereken bir nitelik arz etmektedir. Acaba bu şekilde, büyük bir nüfusun geçim kaynağı olan bir teşebbüsün devletin elinden çıkartıp özel sektöre satması Karabük halkını büyük ölçüde işsiz mi bırakacaktır, yoksa işletmenin daha prodüktif bir şekilde çalışmasını sağlayarak yeni

yatırımların yapılmasına imkan sağlayıp, iş imkanlarının artmasına katkıda mı bulunacaktır ? Özelleştirme ile birlikte K.D.Ç.F. 'de verimlilik nasıl değişmiştir, istihdam yapısında, üretim yapısında ne gibi değişiklikler olmuştur? İşte bu çalışma ile bu soruları cevaplandırmaya çalıştık.

Çalışmayı yaparken izlediğimiz metod ise, özelleştirme konusunu ele aldığımız birinci ve ikinci bölümlerde konu ile ilgili kitap, dergi, sürekli yayın ve makalelerden faydalanılmıştır. “Türkiye ‘de Özelleştirme Uygulamaları” konusunu ele alırken, Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ‘nın yayımlarını ve yapılan özelleştirmelerin resmi gazete ilanları vasıtasıyla takip edilmiştir. Karabük Demir Çelik Fabrikaları Hakkındaki genel bilgiler ile işletmenin faaliyet raporlarını incelemek amacı ile K.D.Ç.F. Müessesesi Müdürlüğü ve Öz-Çelik İş yetkilileri ile devamlı diyalog kurularak sürekli bilgi alınmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde temel olarak özelleştirme kavramı üzerinde durulmuş; özelleştirmenin tanımı, amaçları ve yöntemlerinden kısaca bahsedilmiştir. İkinci bölümde ise, Dünya ülkelerinde özelleştirme uygulamalarına örnekler vermeye çalıştık. Ele aldığımız örnek ülkeler ise özelleştirmeyi belli ölçüde başarı ile uygulayan ülkelerden İngiltere ve gelişmekte olan ülkelere örnek olması açısından Arjantin ülkeleridir. Ayrıca ülkemizde özelleştirme uygulamaları da bu bölümde incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise önce dünya demir çelik sektörü ele alınmış, arkasından Türkiye demir çelik sektörü incelenmiş ve en sonunda K.D.Ç.F. ‘nin sektör içerisindeki yeri ve K.D.Ç.F. hakkında tanıtıcı bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Son bölümde ise K.D.Ç.F. ‘nin özelleştirilmesi ve sonrasındaki gelişmeler incelenmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZELLEŞTİRME KAVRAMI

1. GİRİŞ

Hangi bilim dalında olursa olsun, bir çalışma yapılırken önce ele alınan kavramın tanımı iyi yapılmalıdır. Kavramın tanımı ortaya konulabilirse o konu hakkında yapılacak çalışmalar daha kolay ve daha anlaşılır hale gelebilir.

Özelleştirme gibi çeşitli bilim dallarının (mesala hukuk, iktisat vs.) kapsamı dahilinde olan bir hususta ortak ve tek bir tanım vermek mümkün değildir. Ancak çalışmamız esnasında genel kabul görmüş tanımlama ile ilgili bu problemi çözümlemeye çalışacağız.

Çalışmamızın konusu olan devletin ekonomiye doğrudan müdahalesinin azaltılmasına yönelik olarak ,Kamu İktisadi Teşebbüslerinin özel sektöre devri amacıyla uygulanmakta olan “ özelleştirme” nin sektörel bazda (Karabük Demir Çelik Fabrikası’da) etkisinin ortaya konulabilmesidir.Bunun içinde öncelikle özelleştirme kavramının ele alınarak incelenmesi gerekmektedir. Biz de bu bölümde sırasıyla özelleştirmenin tanımı, özelleştirmenin amaçları ve özelleştirme yöntemleri konularını ele aldık.

2.ÖZELLEŞTİRMENİN TANIMI

Özelleştirme için çok açık seçik, her türlü yanlışlığı önleyecek bir tanım yapmak zordur. Ancak; bu konudaki çalışmaların yapılabilmesi içinde bu kavram çok defa dar ve geniş anlamda tanımlanmaya çalışılmıştır.

Genel olarak özelleştirme, bir şeyi özel hale getirme eylemi yada kamu sektörünün kontrolü altındaki bir birimi özel kesime devredilmesi olarak tanımlanabilmektedir. Bu yönü ile özelleştirme kamulaştırmanın tam karşısı bir anlam ifade etmektedir.¹

Özelleştirme dar anlamıyla,devletin iktisadi faaliyetlerini gerçekleştiren Kamu İktisadi Teşebbüslerinin mülkiyetinin özel sektöre devredilmesidir. Geniş anlamda özelleştirme ise; devletin iktisadi faaliyetlerinin azaltılarak veya tamamen ortadan kaldırılarak piyasa ekonomisinin kurum ve araçlarının payının ve etkinliğinin artırılmasıdır.²

Buradaki özel kesim , her hangi bir biçimde kamu yetki ve desteğine veya görevine sahip bulunmayan gerçek ve tüzel kişileri ifade eder.³

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere özelleştirme dinamik bir kavram olup; devletin daha az ekonomiye karıştığı, özel sektörün daha baskın rol oynadığı bir düzenlemeye geçmektir.

3. ÖZELLEŞTİRMENİN AMAÇLARI

Milli ekonomi içersinde kamu kesiminin payını azaltacak olan özelleştirme uygulamalarıyla aynı zamanda bir takım amaçlara ulaşmak istenir. Bu amaçlar şunlardır:⁴

- Rekabeti artırmak ve kaynakların etkin kullanımını sağlamak,
- Ülkede kurumsal serbestleşmeyi (deregulasyon) sağlama,
- Güçlü bir özel sektör yaratarak ekonomik büyümeyi teşvik etmek,
- Piyasa ekonomisinin gelişimini hızlandırmak,

¹ M.Berra ALTINTAŞ "Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi ve Özelleştirmenin Sermaye Piyasasına Etkileri", SPK Yayını, No:8 Ankara,1988, S:50

² Coşkun Can ATKAN, "Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine:Özelleştirme", Aklıselim Mat. İzmir,1992, S:69

³ Selahattin ÖZMEN "Türkiye'de ve Dünya'da KİT'lerin Özelleştirilmesi", Metler Mat., İstanbul,1987, S:7

⁴ S.Rıdvan KARLUK,"Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme", Esbank yayınları, Yayın No:5, İSTANBUL 1994, S:127

- Kamu tekellerini kaldırarak rekabete imkan vermek,
- Kamu teşebbüslerinin sermaye yapılarını güçlendirmek,
- Mali kurumların ve sermaye piyasalarının gelişimini teşvik etmek
- Özel yabancı ve yerli yatırımları artırmak,
- Yerli teknolojiyi ve ileri işletmecilik bilgisinin ülkeye gelmesini ilgi çekici kılmak,
- Hazine ve KİT'lerin ana işletmeleri için fon yaratmak,
- Kamu Kuruluşlarının mali yapılarını düzelterek bütçeye olan yüklerini asgariye indirmek ve kamu sektörünün dış finansman ihtiyacını azaltmak,
- Sermaye piyasalarını geliştirerek hisse senedi sahiplerinin miktarını çoğaltmak,
- Toplumda refahı ve mülkiyeti tabana yaymak,
- Tasarrufların daha büyük oranlarda hisse senetlerine yönelmesini teşvik etmek,
- Bölgesel ve kırsal kalkınmaya katkıda bulunmak,
- İstihdamı artırmak,
- Sosyal güvenlik için gereken fonların oluşumunu sağlamak,
- Kamu hizmetlerinin niteliğini artırmak,
- Hükümetlerin, işletmelerin karar verme sürecine müdahaleleri azaltmak
- Çalışanların çalıştıkları işletmelere ortak olmalarını teşvik etmek
- Hükümetlere gelir sağlayarak kamunun öncelikli harcamalarını finanse etmek,
- Kötü yönetimler yüzünden zarar eden kuruluşların piyasa şartlarına uyumunu sağlamak,
- Yatırım kararlarını almada, hükümetlere bağlılığı azaltmak,

Bu amaçlardan bazılarını şu şekilde izah etmek mümkündür:

3.1. Serbest Piyasa Ekonomisini Güçlendirmek

Özelleştirme uygulamasıyla ulaşılmak istenen ilk amaç, piyasa ekonomisinin güçlendirilmesidir. Aynı zamanda kaynakların etkin kullanımını da güçlenen piyasa

ekonomisi vasıtasıyla gerçekleştirilecektir. Böylece milli ekonomide verimlilik de de bir artış bahis konusu olacaktır.

"Bilindiği üzere Kamu İktisadi Teşebbüslerin bir kısmın tekel statüsünde olması tam rekabeti engellemektedir. Ancak, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin tekel statülerinin kaldırılması serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak için yeterli değildir. Çünkü; Kamu İktisadi Teşebbüsleri, özel teşebbüslere oranla çeşitli yönlerden üstün duruma sahiptirler. KİT'lerin çoğunlukla iflas tehlikesi ile karşı karşıya bulunmamaları, zararlarının genel bütçe içersinden karşılanması bu eşitsizliği artıran faktörlerdendir. Böyle olunca, ekonomide verimlilik de artmamaktadır. Ayrıca Kamu İktisadi Teşebbüsleri, tekel durumları nedeniyle piyasa paylarını kaybetmemek için kaliteyi iyileştirmek, fiyat ve maliyeti düşürmek gibi bir takım önlemleri alma gereğini duymamaktadır. Aynı şekilde yeni ve modern teknolojileri de izlemeleri çoğunlukla mümkün olmamakta ve bu nedenler Kamu İktisadi Teşebbüslerinin ekonomide düşük verimle çalışmasma neden olmaktadır. KİT'lerin bu yapıları, aynı sektörde faaliyette bulunan özel teşebbüsleride olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Sonuçta ekonominin genelinde bir verimlilik düşmesi söz konusu olmaktadır.⁵ "Özelleştirme ile birlikte hükümetlerin KİT'ler üzerindeki siyasi müdahalesi kalkacak ve bu kuruluşların yöneticileri kar etme ve büyüme ya da zarar etme ve iflas gibi bütün riskleri göze alarak kendi işletme strajilerini serbestce belirleme imkanına sahip olacaklardır".⁶

"Böylece gerek gelişmiş ülkelerde ve gerekse Türkiye'de KİT'lerin özelleştirilmesinden beklenen en önemli etki, rekabeti ve piyasayı geliştirebildiği ölçüde fiyatları düşürerek ve kaliteyi yükselterek tüketici refahını artırmasıdır".⁷

⁵ TUSİAD Raporu, "Türkiyede Özelleştirme Uygulamaları", Yayın No:TUSİAD-T/92-1.148, İSTANBUL, 1992, s.24

⁶ TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ, "Türkiye'de KİT'lerin Özelleştirilmesi Sorunu ile Sistematik bir Yaklaşımı", ANKARA-1993, s.6

⁷ Güneri AKALIN "Özelleştirmenin Ekonomik, Mali ve Sosyal Etkileri" Türkiye İşveren Sendikası Dergisi Cilt.XXXI, Sayı. Ağustos, 1993, s.13.

3.2. Sermaye Mülkiyetini Tabana Yaymak

Gelir dağılımındaki dengesizlik özellikle az gelişmiş ülkelerin en önemli ekonomik problemlerinden biridir. Gelir dağılımındaki adaletsizliği düzeltmenin yollarından biriside özelleştirme uygulamalarıdır. Ancak, özelleştirmenin mülkiyeti geniş kitlelere yayarak gelir dağılımını düzeltmesi amacında daha çok gelişmiş ülkeler için gerekli olmaktadır. Kamuya ait teşebbüslerin sermaye paylarını satın alabilecek kesimler, alım gücü yüksek olan kesimlerdir. İşsizliğin yaygın olduğu satın alma gücünün çok düşük olduğu toplumlarda bu amacın gerçekleştirilmesi çok zordur. Özelleştirmenin bu amacını gerçekleştirmek için özel bir çaba harcanması, işletmede çalışan ve diğer emeği ile geçinenlere belirli alım kolaylıkları sağlanması gerekmektedir.⁸

KİT hisse senetlerinin küçük tasarruf sahiplerine, işçilere ve yöneticilere bir takım avantajlarla satılması, bu kesimlere bir gelir transferi anlamına gelir. Bu şekilde hem düşük gelirlilerin gelirleri artarak gelir dağılımındaki olumlu etki sağlanırken, hem de verimlilik artmış olur. Sosyal özelleştirme denilen bu uygulama ile halkın hisse senedi sahibi yapılması, bu amaçla mevcut tasarrufların ekonomiye kaymasını sağlayacağı gibi, bu KİT'leri hisse senedi sahibi olmak amacıyla ek tasarruf imkanı yaratmaya da zorlamaktadır.⁹

3.3. Sermaye Piyasasını Geliştirmek

"Sermaye piyasası orta ve uzun vadeli fonların arz ve taleplerin , yardımcı kuruluşlar aracılığıyla ve menkul kıymetler üzerinden hareket ettiği piyasadır".¹⁰

Daha dar anlamda sermaye piyasası; hisse senetleri ve tahvillerin alınıp satıldığı piyasadır. Sermaye piyasasının amacı, özel tasarrufların yatırıma kanalize edilmesidir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sermaye piyasasının en önemli sorunu, menkul kıymet arzındaki yetersizliktir. Özelleştirme yolu ile, KİT hisse senetlerinin ihracı sermaye piyasasını geliştirerek tasarrufların yatırımlara dönüşmesine katkıda bulunacaktır.¹¹

⁸ Yakup KEPENEK, "Türkiyede Kamu İktisadi Teşebbüsleri" (KİT), Gerçek yayınevi, İSTANBUL, 1990, s.151.

⁹ VeySEL ATASOY, "Türkiyede Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme Sorunu", ANKARA, Ağustos, 1993, s.185

¹⁰ Muharrem KARSLI, "Sermaye Piyasası Borsa Menkul Kıymetler", İSTANBUL, 1991, s.17

¹¹ TUSİAD, a.g.e., s.26.

Başka bir deyişle sermaye, piyasa aracılığıyla bir ekonomik fon fazlası olan kesimlerin tasarrufları, fon eksikliği olan kesimlere etkin bir biçimde kanallize edilerek, ekonomide fonların daha verimli ve yüksek kapasitede kullanabilmesi sağlanacaktır.¹²

3.4. KİT'lerde Gizli İşsizliği Önlemek

KİT'lerin son yıllardaki en önemli sorunlarından biri, aşırı istihdamdır. KİT'ler siyasal iktidarlara, politikacıların, yöneticilerin ve toplumdaki güç odaklarının çıkar kapısına dönüşmeye başlamıştır. Her iktidar, kendi döneminde kamuya ait teşebbüslere gereğinden fazla elaman almış kadrolar haddinden fazla şişirilmiştir.

Bu durum KİT'lerde yüksek maliyete ve verimsizliğe yol açmaktadır. Özel sektörün istihdam politikasını ise, genel olarak verimlilik kriteri belirlediğinden özelleştirilme ile yönetim ve mülkiyeti özel sektöre devredilen işletmelerde aşırı istihdam eritmeye çalışılarak KİT sorunlarının daha da büyümesini önlemek amaçlanmaktadır.

3.5. Kamu Kesiminin Borçlanma Zorunluluğunu Azaltmak

KİT'lerde özel sektöre oranla bir verim düşüklüğü ve bunun sonucu olarak yüksek maliyet ve kalitesiz üretimin ağırlıkta olduğu görüşü yaygındır. Böyle olmasının nedenleri; KİT borçlarının, hazineden ve genel bütçeden karşılanması, KİT'lerde düşük fiyat uygulamak için malzeme, işçilik esirgenmesi ve denetim yetersizliğidir.¹³

KİT borçlarının devlet tarafından karşılanması kamu finansman açığının büyümesine ve dolayısıyla kamu kesim borçlanma zorunluluğunun artmasına yol açmaktadır. KİT finansman açığının kapatılması için izlenen diğer bir yolda KİT ürünlerine zam yapılmasıdır. Yapılan zamlar ekonomide enflasyonu artırmakta ve KİT'ler enflasyonu körükleyen önemli bir sebep olmaktadır. Özelleştirme ile birlikte KİT'lerin Hazine ve Merkez Bankası üzerindeki yükü hafifletilmesi ve enflasyonun düşürülmesi amaçlanmaktadır.¹⁴

¹² TOBB, a.g.e., s.7.

¹³ ÖZMEN, a.g.e., s.17.

¹⁴ TOBB, a.g.e., s. 6.

3.6. Yabancı Sermaye Girişini Teşvik Etmek

Özelleştirmenin amaçlarından biriside, yabancılara yapılan satışlar karşılığında döviz geliri elde etmektir.¹⁵ Özelleştirme ile birlikte piyasa mekanizmasının etkinliğinin artması ve sermaye piyasasının gelişmesi yabancı sermaye girişine yardımcı olacaktır. Yabancı sermaye ülkeye iki şekilde girer. Birincisi, portföy yatırımları (hisse senedi satın alma) ile, İkincisi ise, dolaysız olarak yatırım yapmak suretiyle olmaktadır. Az gelişmiş ve sermaye birikiminin yetersiz olduğu ekonomilerde yabancı sermayenin önemi oldukça büyüktür. Özelleştirme ile bu yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi mümkündür.¹⁶

3.7. Mali Sebebler

Özelleştirmede asıl amaç ekonomik olmakla birlikte, doğrudan doğruya mali sonuçlar elde etmek amacıyla da özelleştirme yoluna gidilebilir. Bu durumda ekonomik bir sonuç elde etmekten ziyade, bazı mali sonuçlar elde etmek amacıyla KİT'lerin satılması söz konusudur. Devletlerin çok büyük mali krize düştüğü dönemlerde veya Kamu alt yapı yatırımlarının artması sonucunda, gereken harcamaların sadece vergi gelirleri ile karşılanması mümkün olmaktadır.

Bu durumda kamu malı olup da, onun elinde bulunması zorunlu olmayan varlıkları satarak gelir elde etmek ve bu geliri kamunun öncelikli harcamalarını finanse etmek, borçlandırmayı ve vergilendirmeyi azaltmak için kullanmak mantıklı görünmektedir.¹⁷

3.8. Siyasi Tercih

"Hakim güçlerin KİT'lerin zararlı olduklarına dair çeşitli kökenli inançları, özel iş çevrelerinin iktidarlara etkilemeleri, uluslararası ilişkilerin zorlanması, bir dış gücün pazarlık konusu yapması gibi nedenlerle de özelleştirme yapılabilir".¹⁸

¹⁵ ÖNDER, a.g.e., s.27.

¹⁶ TÜSİAD, a.g.e., s.28.

¹⁷ Refik BAYDUR, "Özelleştirmenin Ana Prensipleri Sermayeye Tabana Yayılmaktadır." Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Cilt. XXXII, Sayı. 7, Nisan-1995 , s.22.

¹⁸ Selahattin ÖZMEN, a.g.e., s.16.

KİT'lerin özelleştirilmesi ile, devletin özel teşebbüs karşısında tarafsız ve yol gösterici olarak, ideolojik sapmalara kapılmadan hareket etmesi amaçlanmaktadır.

3.9. Demokrasiyi Güçlendirmek

Güçlü bir merkezi devlet geleneğine sahip, sivil toplum kurumları ve katılımcı davranışları yeterince güçlenmemiş olan ülkelerde devletin ekonomik kaynakların dağılımını da büyük ölçüde denetim altında tutması hatta, KİT'ler yoluyla bu kaynakların önemli bir bölümünü bizzat kullanması demokrosinin pekişmesi ve sağlıklı bir şekilde işlemesi önündeki en büyük engellerden biridir.¹⁹ Devletin ağırlıklı olarak yer aldığı ekonomilerde, rekabete dayalı pazar ekonomisinden bahsetmek zordur. Ekonominin rekabete dayalı pazar ekonomisinden önemli ölçüde saptığı, devletin ekonomik hayatı kontrol ettiği hiçbir toplumda gerçek anlamda hür, çoğulcu demokratik düzen görülmemektedir. Gerçek bir demokratik düzenin temelinde, devlet otoritesi karşısında bağımsız ekonomik güç haline gelmiş fertlerin oluşturduğu denge yatmaktadır.²⁰

Özelleştirme ile, devletin elindeki iktisadi güç azalacak ve devletin yer almaması gereken faaliyet alanlarından çekilerek, özel mülkiyet hakkının ve özel mülkiyet kullanımının gelişmesi ve yaygınlaşması sağlanarak siyasi sistemdeki dengeleri vatandaş lehine değiştirecek ve demokrasi yaygınlaşıp güçlenecektir. Emek geliri dışında, işletmelerden gelir sağlayan insanlardan oluşan bir toplumun daha özgür düşüneceği ve görüş bildireceği ve işletmelere daha çok yapıcı bir yaklaşım içine gireceği düşünülmektedir.²¹

4. ÖZELLEŞTİRME YÖNTEMLERİ

Özelleştirme kamu mülkiyeti içinde bulunan iktisadi kuruluşların hisse senetleriyle özel kişi ve kuruluşlara satışı yoluyla veya aktiflerinin devredilmesi yoluyla

¹⁹ Türk Demokrasi Vakfı Araştırma Raporu, "Türkiyede Özelleştirme", ANKARA, 1995, s.54.

²⁰ Tunca TOSKAY, "Özelleştirme ve Demokrasi", Ortadoğu Gazetesi, 11 Ağustos 1995, s.2.

²¹ Atilla YAYLA, "Demokrasi İçin Özelleştirme", Milliyet, 20 Nisan 1995, s.16.

yapılan mülkiyetin devredilmesi yöntemiyle olduğu gibi yönetim devri şeklinde de olabilir.²²

Genel olarak bu şekilde anlatabileceğimiz yöntemlerden bazılarını aşağıdaki başlıklarla belirtebiliriz.

1- Borsada satış yoluyla özelleştirme.

a) Hisse senetlerinin halka satış yoluyla arzı.

b) Hisse senetlerinin halka takas yoluyla arzı.

c) Sermaye artırımı.

2- Blok satış yöntemi.

3- Doğrudan satış yöntemi.

4- İhale yöntemi

5- Yasal-Kurumsal serbestleşme.

6- Kiralama

7- Yönetim devri yöntemi.

8- Kupon yöntemi.

9- Gönüllü organizasyonlar.

10- Çahşanlara satış yöntemi.

4.1. Borsada Satış Yoluyla Özelleştirme

Borsada yapılan özelleştirmeler, arz ve talep kanunlarına uygun şekilde yapılmaktadır. Bu yöntemle ulaşılmak istenilen amaç, mülkiyetin tabana yayılmasıdır.²³ Ayrıca, özel teşebbüs tekellerinin oluşması da bu yöntemle önlenmiş olmaktadır.

Burada İngiltere ve Fransız modelleri şeklinde iki metotla yapılan satışları inceleyebiliriz. İngiliz modelinde, hisseler için bir tavan fiyat belirlenmekte ve ihale yoluna

²² Milliyet Yayınları, *Ekonomi Ansiklopedisi*, İSTANBUL, 1991, s.254.

²³ Rıdvan KARLUK, *Türkiyede Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme*, Esbank yayınları, İSTANBUL, 1994, s. 137.

baş vurulmaktadır. Fransız modelinde ise; hisseler sabit bir fiyat belirlenerek halka arz edilmektedir.²⁴

Borsada satış yoluyla özelleştirme üç grupta incelenmektedir.

- a) Hisse senetlerinin halka satış yoluyla arzı.
- b) Hisse senetlerinin halka takas yoluyla arzı
- c) Sermaya artırımını şeklindedir.

4.1.1. Hisse Senetlerinin Halka Satış Yoluyla Arzı

Özelleştirmede şirketin hisseleri yatırımcılara sunulmaktadır. Bu değerden alabileceği gibi borsada da halka arz edilmektedir. Doğrudan satış, sermaye piyasasının gelişimine pek katkıda bulunmadığı için tercih edilen bir model değildir.²⁵ Bu nedenle doğrudan halka arz yöntemini bir başlık altında inceledik. Hisse senetleri nama yazılı olduğu gibi, hamiline ait de olabilmektedir. Bu metotla, önce de vurguladığımız gibi sermayenin tabana yayılması amaçlanmaktadır. Kolay uygulanabilmesi, kolay denetlenebilmesi ve şeffaf olması nedeniyle borsada hisse senetlerinin halka satış yoluyla arzı metodu tercih edilen bir metoddur.

4.1.2. Hisse senetlerinin halka takas yoluyla arzı

Fransa gibi ülkelerde uygulanan bir metottur. Özelleştirilecek şirketlerin hisseleri, yatırımcıların ellerinde bulunan yatırım belgelerine ve tahvillerle mübadele edilmesi şeklinde uygulanır. Burada sadece şirket hisseleriyle, çeşitli belgelerin değiştirilmesi söz konusu olmaktadır.²⁶

²⁴ Veyssel ATASOY, Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme Sorunu, Ankara, 1993, s.187.

²⁵ Mustafa Birol Çapanoğlu, Türkiye ve Dış Ülkelerde Sermaye Piyasası Özelleştirme Uygulamaları ve Menkul Kıymet Borsaları, İstanbul 1994 , s.85-86.

²⁶ Veyssel ATASOY, a.g.e., s.188.

4.1.3. Sermaye Artırımı

Hisse senetlerinin halka arzı, yeni hisse senetleri çıkarılarak sermaye artırımı şeklinde de yapılmaktadır. Bu yöntemle devlet elinde bulunan kıymetleri, aktif ve pasiflerden faydalanarak belirler. Bunlar nisbi değerlerinde hisse senetleri çıkararak halka arz eder.

Bu yöntemle özelleştirilecek şirket sermaye şirketi haline getirilmelidir.²⁷ Aktif ve pasiflerden elde edilen gelir değerlere göre belirlenen hisse senetleri bu fiyatlar üzerinden piyasaya arz edilir.

Borsada satış yapılan özelleştirme de, doğru bir analiz yapılmadan belirsiz ortamdan faydalanarak halka arz edilen hisse senetlerinin fiyatı işletmenin ekonomik yapısını yansıtmıyorsa borsada halka arz yöntemi uzun süre devam etmez.²⁸

4.2. Blok Satış Yöntemi

Özelleştirme kapsamına alınmış kamu kuruluşlarının mülkiyetinin bir bölümünün veya tamamının gerçek veya tüzel kişiler ile çeşitli kuruluşlara bir seferde satılmasıdır.²⁹

Blok satış yöntemi ile satılan kuruluşlar daha sonra hisse senetleriyle halka arz edilebilir. Blok satış yönteminin bu çeşidine "Gecikmeli Halka Arz" veya "Blok Satış+ Halka Arz" denir.³⁰

Blok satış yönteminde genellikle alıcı ve satıcıların karşılıklı olarak bir araya gelip sözleşme yapmasıyla gerçekleşir. Bu yöntemde pazarlık ile yapılmasında şeffaflık önemli bir noktadır.

Blok satış içeren sözleşmelerde, fiyat ve ödeme koşulları, teklifi veren şirketin ülkeye bakış açısı, uzmanlığı, teknolojik yeniliği, döviz kazandırma potansiyeli, istihdam politikası ve ortaklık yapısı dikkat edilmesi gereken hususlardır.³¹

²⁷ Rıdvan KARLUK, a.g.e., s.137.

²⁸ TOBB, a.g.e., s.16.

²⁹ TOBB, a.g.e., s.16.

³⁰ Rıdvan KARLUK, a.g.e., s. 140.

³¹ Mustafa Birol ÇOPANOĞLU, a.g.e., s.86.

Blok satış bir kuruluşun tamamen bir seferde diğer bir kuruluşa satılması sonucunda özel tekellerin oluşmasına da sebep olabilir. Bu durum tekelleşmeyi önleyici kanunlarla düzeltilmelidir.

4.3. Doğrudan Satış Yöntemi

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin, müesseselerinin, işletmelerinin yada bağlı ortaklıklarının belirli bir veya birkaç firmaya pazarlık yoluyla doğrudan satılması yöntemidir.³²

Direk satış yöntemi, genellikle nihai mal ve hizmet üreten ve çoğunlukla karlı işletmelerin özelleştirilmesine yönelik çalışmalardır.³³ Bu yöntemle işletmenin tamamının fiziksel bir büyüklük olarak satılması söz konusudur. Bu uygulamadan önce kuruluşun fiziksel yapısı, yeniden bir yapılanma sürecine tabi tutulabilir. Yani kuruluş parçalara ayrılarak satılabilir. Bunun faydası, ana işletmenin bir bütün halinde satılması durumunda karşılaşılabilecek olan hem zaman alması hemde parçalara ayrılmış ve karlı çalışan kuruluşların özelleştirilmesinden daha zor olması gibi güçlüklerin ortadan kalkmasıdır.³⁴

Bu yöntem hızla uygulanabilme özelliğine sahiptir. Çünkü verimli ve karlı işletmelere talep olan alıcı sayısı fazladır. Ayrıca yöntem bir bütün halinde uygulandığından işlemlerin kolay ve sağlıklı olmasını sağlar.

4.4. İhale Yöntemi

Devlet bazı mal ve hizmetlerin üretimini yapmak üzere özel teşebbüse ihale etmesini içeren yöntemdir.³⁵ İhale yöntemi ile devlet, mal ve hizmet arzını gerçekleştirmek yerine, bu mal ve hizmet arzını gerçekleştirmek üzere özel kişi ve kuruluşlardan yararlanmaktadır.

³² Türk Demokrosi Vakfı,1992, s. 57.

³³ TOBB, a.g.e., s.18.

³⁴ Rıdvan KARLUK, a.g.e., s.141.

³⁵ TİSK, KİT Yeniden Yapılanma ve Özelleştirme Strajesi, 1994 s.8.

İhale yöntemi hükümetlerin özelleştirme politikalarında başvurabilecekleri iyi yöntemlerden biridir.İhale yöntemi, özel müteahhitler tarafından sunulabilen, Merkezi yada Mahalli hükümetce finanse edilen hizmetlerle ilgilidir.³⁶

İhale yöntemi sadece, çöp toplama ve temizleme gibi mahalli idare uygulamalarıyla ele alınmamalıdır. Bu yöntemler sağlık, eğitim gibi kamusal hizmetlerin yapılmasında kapsıyabilir. Bu hizmetlerin yapılmasında değişik şirketlere verilmesiyle rekabet ortamı oluşacağından serbest piyasa ekonomisi uygulamaları ortaya çıkacaktır.

İhale yöntemi, kamu sektöründe verimsiz ve sınırlı çalışan tekel kurumlarının işleminde çözüm getirmektedir.³⁷ Böylece tekel durumundaki kamu kuruluşlarıyla rekabet edecek özel kuruluşlar faaliyet gösterecek, bu da kamunun verimli ve düzgün işletmecilik yapmasına sebep olacaktır.

İhale yönteminin diğer bir faydası da, bu yöntemle istenilen verim elde edilmediği zaman, başka bir şirkete mal ve hizmet üretmek üzere yeniden ihale edilebilecektir. Bu da şirketin verimli çalışmasında önemli bir etkidir.

4.5. Yasal - Kurumsal Serbestleşme

Devletin ekonomiye yaptığı müdahale, düzenleme ve devletin ekonomiye kontrollerin azaltılması ve mümkün olduğu ölçüde kaldırılması yönünde yapılan çalışmalara Yasal-Kurumsal serbestleşme denilmektedir.³⁸ Bir diğer deyişle yasal-kurumsal serbestleşme mevcut "ekonomik" regülasyon ve kontrollere nihayet verilmesine denilir.³⁹

Burada dikkat edilmesi gereken husus, yasal-kurumsal serbestleşme ekonomik faaliyetler için çerçeve teşkil eden bütün kanuni / idari düzenlemelerin kaldırılması anlamına gelmemesi hususudur. Örneğin; vergiler, sağlık ve çevre düzenlemek gibi... Kavramın içerdiği anlam; devletin faaliyetde bulunduğu sektörlerdeki doğrudan

³⁶ Aytaç EKER, Kamu Ekonomisinin Genişlemesi ve Özelleştirme, İzmir,1993, s.436.

³⁷ Aytaç EKER, a.g.e., s. 438.

³⁸ TİSK , a.g.e., s.8.

³⁹ TÜSİAD, Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları, İstanbul, 1992, s.11.

düzenlemelerin piyasaya arz edilen mal ve hizmetlerin türleri ve fiyatı gibi azaltılması, kaldırılması ve bu sektörlerin rekabete açılmasıdır.⁴⁰

Yasal kurumsal serbestleşmenin iki temel ögesi vardır. Birincisi devletin ekonomiye olan müdahalelerinin ve düzenlemelerin azaltılması veya tamamen kaldırılması uygulamalarıdır. İkinci ise, üretim faktörlerinin devlet tarafından kontrol edilen fiyatlarının serbestce oluşmasına izin verilmesidir. Serbest faiz politikaları mal ve hizmet fiyatlarındaki düzenlemelere son verilmesi gibi.⁴¹

Yasal ve kurumsal serbestleşme,devletin hantallığını önleyen devletin rekabete dayalı bir ekonomi oluşturmaya yol açan önemli bir olaydır. Devlet yaptığı işleri azaltmasıyla siyasetin kamu mallarından yarar sağlama şeklindeki anlayışında değişmesine sebep olmaktadır.

4.6. Kiralama

Devletin bazı Kamu İktisadi Teşebbüslerinin faaliyetlerini yerine getirebilmesi amacıyla bu teşebbüsleri yabancı yada özel sektöre kiralaması da özelleştirme benzeri bir yöntemdir.

Bu yöntemde mülkiyet yada yönetim devri değil,işletmenin belli bir süre için tüm faaliyetlerinin yerine getirilmesi amacıyla uygulanan bir işlemdir. Gerçek anlamda bir özelleştirmeyi ifade etmemektedir. Devlet, maliki olduğu işletmelerin fiziki yada mali durumunun iyileşmesi için bu yöntemi yapmaktadır.⁴² Kiralama sözleşmesi, sözleşme süresince feshedilmediğinden istikrarla bir finansman kaynağına sahip olması teşebbüsünde sürekliliği açısından önemlidir.⁴³

Kiralamadan elde edilen gelirler yeni yatırımlar yapılmasına imkan sağladığından ve işletmelerin finansman maliyetinin düşmesine sebep olduğundan dolayıda tercih edilmesine yol açar.⁴⁴

⁴⁰ Aytaç EKER, a.g.e., s.372.

⁴¹ TİSK, a.g.e., s.8.

⁴² TİSK, a.g.e., s.9.

⁴³ Dünya Gazetesi Eki, Leasing, 21.09.1995, s.4.

⁴⁴ İlker PARASIZ, Kemal YILDIRIM, Uluslararası Finansman, Ezgi Yayınları, 1994, s.363.

Kiralama yönteminin olumsuz yönleri, kiracı ortaklığın kamu mal varlığının bakımını ihmal edebileceği, finansman taahhütlerinin mülk sahibi olması halindeki kadar güçlü olmayacağı ve kiralama ile elde edilecek kazancın satıştan daha az olacağı gibi durumlardır.⁴⁵

Kiralama yöntemi, özelleştirmeden daha çok özelleştirme benzeri bir uygulamadır. Bu uygulamanın özel sermayenin çok yatırım yapamayacak olduğu ülkelerde uygulandığını görüyoruz.

4.7. Yönetim Devri Yöntemi

Devletin bazen kamu kuruluşları ve kamu teşebbüsleri kuruluşlarının "mülkiyet hakkı"nı kendisi tutmak kaydıyla sadece yönetimin devrini içeren özelleştirme yöntemidir.⁴⁶

Bu yöntemde toplam işletme riski devlete ait iken yönetimi devralan özel sektör profesyonel yönetim faaliyetlerinden sorumludur. Profesyonel yönetim akılcı yönetim, teknik ve yeteneklerini ve teknolojik ilerlemelerin yol açtığı sonuçları faaliyetlerine yansıtarak söz konusu işletmenin verimliliğin artacağı beklenmektedir.⁴⁷

Bu yöntem, özelleştirme sonucunda ortaya çıkacak, mülkiyet devrinden önce, işletmenin verimli çalışabilir hale gelmesinde ve sonraki dönemde nasıl bir sonuç ortaya çıkacağını göstermede bir test görevi de görür.

Bu faydalara rağmen yönetim devri yöntemi, devlet kadar yönetimi devralanların işletmeye özen göstermemesine ve muhasebesinin düzgün yapılmamasına sorumsuzlukların ortaya çıkmasına da yol açabilir.

⁴⁵ Yakup KEPENEK, 100 Soruda Kamu İktisadi Teşebbüsleri, Gerçek Yayınevi, İSTANBUL, 1990, s.155.

⁴⁶ TİSK, a.g.e., s.9.

⁴⁷ TOBB, a.g.e., s.20.

4.8. Kupon Yöntemi

Bu yöntem de, devlet gelir düzeyi aşağı seviyede olan kimselere ve bu kimselerin istifade edecekleri kamusal hizmetler karşılığında bunların nisbi bedeli kadar kupon vermektedir. Bu kuponlarla bu hizmetten yararlanacak kimseler özel sektöre giderek yararlanırlar.⁴⁸

Kupon yöntemi, karar mekanizmasının devletin tekelinden çıkarıp yasaya bırakılmasıyla özel kesimin etkinliğinin artmasını sağlar.⁴⁹

Bu yöntemle, gelir düzeyi düşük kimselere verilen kuponların parasız yada düşük fiyatla alarak kamu hizmetlerinden faydalanmakla bu sayede adil gelir dağılımının sağlanmasından da yararlanılmaktadır. Bu yöntem daha çok kamusal mal ve hizmetler için kullanılmaktadır. Bu yöntemin zorluğu bu hizmetlerden yararlanacak kişilerin nasıl belir- leneceğidir.

4.9. Gönüllü Organizasyonlar

Bu kuruluşlar kar amacı gütmeyen Kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde etkin rol oynamaktadır."Hayır Sever Kuruluşlar" ya da "Vakıflar", "Kar Amacı Gütmeyen Kurumlar" gibi adlarla anılan, bu kuruluşlar devlet tarafından teşvik edilerek kamu yükünün azalmasını sağlayabilirler.⁵⁰ Vakıflar, yüksek öğrenimde dahil olmak üzere okulların yapılmasında, kütüphanelerin kurulmasında, hastanelerin yapılmasında, kervansarayların inşasında etkin bir rol oynamıştır. Bu günde devlet, kamu hizmetlerinin görülmesi için bu tür kuruluşları vergi istisnası, çeşitli hizmetlerden yararlanırken daha düşük ücretle yararlanması gibi teşvikte bulunarak, bu kuruluşların faaliyetlerinden istifade edebilir. Devlet, kamu hukukunun zorlamasıyla vergi toplayarak yaptığı, okul, sağlık hizmetleri gibi işleri bu gönüllü kuruluşlar aracılığıyla halkın isteğiyle yapmasını sağlayabilir.

Devletin kamu hizmetlerini yerine getirirken zorlandığı finansman teminini de bu kuruluşlar sağlayabilir.

⁴⁸ TÜSİAD, a.g.e., s.14.

⁴⁹ TİSK, a.g.e., s.8.

⁵⁰ TÜSİAD, a.g.e., s.23.

4.10. Çalışanlara Satış Yöntemiyle Özelleştirme

Bu yöntemde, özelleştirme kapsamına alınan kuruluşlar çalışanlara satılmasıyla yada paylarının devredilmesiyle ve yönetiminin devredilmesiyle yapılmaktadır.⁵¹ Çalışanların sermayeye ortak olması durumunda çalışan yatırımcılar işlerini kendileri satın almaktadır. çalışanların ortak olduğu girişimlere olan ilginin nedenleri çeşitlidir. Bunlardan ilki, uygulama sonucu çalışanların katılımının sağlanması ile, işyerinde daha sıcak bir çalışma ortamı oluşur. İkincisi, işçilerin bu kuruluşları almalarıyla işsizlik ve başka yörelere göç önlenir. Üçüncüsü, yeni satın alan gurubun gelecek kaygısıyla daha verimli çalışma için alternatifler vermesi ve etkin çözüm yolları bulmasıdır. Dördüncü sebep de, yönetici ve İşçilerin satın almalarıyla yakaladıkları çalışma perfonmaslarının çekiciliğidir.⁵²

Kısacası bu yöntemle elde edilmek istenen amaç, çalışanların hisse sahibi yapılması suretiyle, hisse sahipliğini yaygınlaştırmada, çalışanların özelleştirmeye karşı olan hareketlerini en aza indirmektir.⁵³

İşçilerin en önemli sorunu olan işsiz kalmak ve gelecek korkusu, kuruluşları satın alma isteğini artırmakta bunun sonrasında da kuruluşun sürekliliği için çalışmaları verimli hale gelmektedir.

Bu yöntem çeşitli ülkelerde uygulanmaktadır. İngiltere'de Özelleştirilen kuruluşlar çalışanların sermayeye ortak edilmeleri aşağıdaki gibi uygulanmaktadır.

- a) Hiç karşılıksız pay verilmesi,
- b) Çalışantarafından satın alınan pay oranında karşılıksız pay verilmesi,
- c) Karşılıksız ve bedelini ödeyerek aldığı paylara ek olarak daha fazla pay almak için talepte bulunması durumunda çalışana pay tahsisinde öncelik tanınması.⁵⁴

İngiltere'de böyle uygulama alanı bulan yöntem aynı şekilde çeşitli ülkelerde uygulanmaktadır. Ülkemizde de 1969 yılında Vergi Reform komisyonu tarafından hazırlanan raporda kurulmuş işletmelerin personeline müesseseye ortak olma hakkı veren

⁵¹ Rıdvan KARLUK, a.g.e., s.142.

⁵² Mehmet Ali GÜROL, Bir Sosyal Özelleştirme Yöntemi: Çalışanların Pay Ortaklığı, Ankara, 1994, s.16

⁵³ Veysel ATASOY, a.g.e., s.189.

⁵⁴ Mehmet Ali GÜROL, a.g.e., s.21.

portifipasyon usulüdür. Bu usulde büyük işletmeler memur ve işçilerinin aksiyoner yaparak işletmenin idaresine katılma imkanı sağlarlar. Böylece büyük teşebbüslerin geniş halk tabakalarına yayılması milli gelirin adil dağıtımına yol açarken, mülkiyetin temelinde kuvvetlenmesine hizmet eder⁵⁵ " denilerek çalışanlara satış yönüyle özelleştirmenin önemi vurgulanmıştır.

Ülkemiz koşullarında bu uygulama iki şekilde yapılabilmektedir.

a) Kuruluş hisselerinin çalışan personele doğrudan satışı.

b) Personelin kuruluşun hisse senetlerini belli bir organizasyonu dahilinde dolaylı yoldan almalarıdır.⁵⁶

Çalışmamıza konu olan Karabük Demir-Çelik Fabrikalarında sembolik bir rakamla çalışanlara devredilmiştir.

Bu yöntemin faydalarını özetleyecek olursak, Bu yöntem çalışanların ortak olmasına dayandığından motivasyonu artırır ve oto kontrolü sağlar. Ayrıca, kaynakların israf edilmesini önler. Çalışanların ihmalkarlığının kendilerine zarar vereceğini bilmesi işin etkinliğini ve performansını yükseltir.

⁵⁵ Mehmet Ali GÜROL, a.g.e., s.59.

⁵⁶ Mehmet Ali GÜROL, a.g.e., s.68.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA ÜLKELERİNDE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARINA ÖRNEKLER VE TÜRKİYE 'DE ÖZELLEŞTİRME ÇABALARI

1.GİRİŞ

1970'li yılların sonlarına doğru gelişmekte olan ülkelerin çoğunda büyük oranlarda ödemeler bilançosu açığı sıkıntısı yaşanmaya başlamıştır. Ülkeler bu açığı kapatabilmek için uluslar arası finans kurumları olan Dünya Bankası ve İMF'ye başvurmuşlardır. Bu kurumlar ise; yardım isteyen ülkelere serbest piyasa ekonomilerini geliştirmelerini tavsiye etmişlerdir. Dış açıklarının büyük bir kısmını kamu kuruluşlarının giderlerinden kaynaklandığını bununda KİT'lerin düşük performansla çalışması ve üretim yapılarının etkisiz olması nedeniyle ortaya çıktığını belirterek, KİT'leri özelleştirmelerini önermişlerdir.⁵⁷

Özelleştirme uygulamaları kapsamlı biçimde ilk kez 1970'li yıllarının sonlarında ve 1980'li yılların başlangıcında, Şili, İngiltere, Meksika ve Arjantin'de uygulamaya

⁵⁷ Mahmut DURAN, Özelleştirmenin Toplumsal ve Ekonomik Boyutları, Türkiye Maden İşçileri Sendikası Yayını, Nisan, 1994, Ankara, s. 82.

konulmuştur.⁵⁸ Bu yıllardan sonra özelleştirme gelişmiş ve gelişmekte olan bir çok ülkede benimsenmiş merkezi doğu Avrupa'dan orta Asya'ya, Amerika'dan Avusturalya'ya dek tüm Dünya'da çok farklı toplumlarda ve toplumsal farklılıkların dayattığı uygulama çeşitliliği ile, geçerliliğini sürdürmüş ve giderek yaygınlaşmıştır.⁵⁹ Yapılan araştırmalara göre gelişmekte olan ülkelerdeki kamu finansman açıklarının yarısının kamu kuruluşlarının giderlerinden kaynaklandığı ve bu ülkelerin dış borçlarındaki büyük bir oranın KİT'lerden kaynaklandığı ortaya çıkmıştır. Bu sebeble gelişmekte olan ülkeler özelleştirme politikasını uygulamaya mecbur kalmışlardır.

Özelleştirme uygulamasını hükümet programlarına alan başlıca ülkeleri sanayileşmiş olanlardan, İngiltere, Almanya, A.B.D, Hollanda, Yenizelenda, Avusturalya, İtalya, Fransa, İspanya ve Japonya. Ortadoğu Avrupa ülkelerinden Polanya, Macaristan ve önceki Demokratik Almanya. Gelişme yolundaki ülkelerden Asya'da Bangladeş, Tayland, Malezya, Srilanka ve Endonezya. Latin Amerikada Şili, Arjantin, Brezilya, Peru, Venezuela ve Meksika'dır. 1970 ve 1980 yılları arasında KİT'lerin durumu iyice kötüleşen sosyalist devletlerde 1990 yılında komünist sistemin yıkılmasından sonra özelleştirme uygulamalarına büyük bir hızla devam edilmiştir. Dünya Ekonomisinde Özelleştirme hareketlerinin 1980 yılından 1991 yılına kadar 11 yıllık süre içerisinde toplam 6832 Kamu kuruluşu özelleştirilmiştir. Bunun yaklaşık % 70 sanayileşmiş ülkelerde, geri kalan kısımda gelişmekte olan ülkelerde gerçekleştirilmiştir.⁶⁰

Genel olarak bakıldığında dünya ülkelerinde özelleştirme uygulamalarının başarılı olduğu ülkeler gelişmişlik seviyesi yüksek olan ülkelerdir. Gelir seviyesi düşük ülkelerde ise böyle bir uygulamayı başlatmak ve başarıya ulaşmak zordur. Çünkü bu ülkeler KİT'leri satın alabilecek yeterli tasarruf ve sermaye birikimine sahip değildirler. Diğer taraftan bu ülkelerin sanayileşmesi belli bir aşamaya gelene kadar KİT'lerden beklentileri vardır.

⁵⁸ M.Hulki ÇEVİZOĞLU, Türkiye'nin Gündemindeki Özelleştirme, İlgi Yayıncılık Ltd. İstanbul, 1989, s.123.

⁵⁹ Orhan ŞENER, Dünya'da Özelleştirme Uygulamaları, Türkiye Maden İşçileri Sendikası Yayınları Nisan, 1994, Ankara, s.49.

⁶⁰ Rıdvan KARLUK, a.g.e., s.144, 146.

Bu bölümde özelleştirmeyi başarı ile uygulayan ülkelerden biri olan İngiltere ve gelişmekte olan ve bir ölçüde özelleştirme uygulamalarında başarılı sayılan Arjantin örnekleri ele alınacaktır.

2. İNGİLTERE 'DE ÖZELLEŞTİRME

İngiltere'de Kamu İktisadi Teşebbüslerinin karlılık oranları 1965 yılından sonra düşmeye başlamış ve bu düşme eğilimi 1970'den sonra hızlanmıştır. KİT'lerin hazineden yüksek miktarda borçlanmaları ürettikleri hizmetlerde aksamalar olması, hızlı fiyat artışları ve büyük işletme zararları enflasyon oranının yükselmesine ve İngiliz Sanayinin Uluslararası pazarlarda rekabet gücünün azalmasına yol açmıştır. Bu durumun düzeltilmesi için Devletin ekonomiden elini çekmesi tavsiye edilmiştir. 1953'de iki başarısız Özelleştirme teşebbüsü olmuş, 1970'lerde de küçük çaptaki bir iki iştirak özel kesime devredilmiştir. Fakat, İngilterede Özelleştirme programının yoğun bir şekilde uygulamaya konulmasına 1979'da Thatcher'ın Başbakan olmasıyla başlamıştır.⁶¹

2.1. Amaçlar

Bu Ülkede uygulanan özelleştirme programının başlıca amaçları şunlardır.⁶²

- Rekabet deregulasyon veya diğer yollardan verimliliği artırmak.
- Kamu sektörü borçlanma gereksinimlerini aşağı düzeyde tutmak.
- Kamu Kuruluşlarının kararlarında Devlet Müdahalelerini azaltmak.
- Diğer öncelikli devlet harcamalarını finanse etmek için gerekli kaynakları yaratmak.
- Kamu sektöründe ücret belirlenmesi ile ilgili sorunları hafifletmek.
- Kamu Kuruluşlarında çalışan işçilerin hisse senedi sahibi olmalarını teşvik etmek.

⁶¹ T.C. Başbakanlık KOİ, İngiltere'de Özelleştirme, Hazırlayan: Seven Bige SARAÇ, Ankara, 1989 s.2.

⁶² MPM, Dünya'da ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları, No: 508, Ankara-1993, s.42.

- Genel Ekonomideki hisse senedi satışlarının alanını genişletmek ve sermaye piyasasını daha da güçlendirmek.

2.2. Özelleştirme Yöntemleri

İngiltere'de özelleştirme esas olarak Kamu Mülkiyetindeki bir şirketin hisselerinin tamamını veya bir kısmınının özel kesime devri anlamına gelmekle beraber, özelleştirme kapsamına giren bazı başka yöntemlerde uygulanmaktadır. Tüm bu yöntemlerin ortak özelliği KİT'lerin özel sektöre ve serbest rekabete açılmalarıdır.⁶³

İngiltere'de uygulanan başlıca özelleştirme yöntemleri aşağıda açıklanmaktadır.

2.2.1. Hisse seneti satış yöntemi

İngiltere'de yaygın olarak benimsenen özelleştirme yöntemi, hisse senetlerinin satışlarıdır. Özelleştirilmesi planlanan işletmenin yasal yapısı oluşturulduktan ve sermayesi hisseler bölündükten sonra satış fiyatının belirlenmesi önem kazanmaktadır.

Hisse seneti satış yönteminin eleştirilere en açık olan yöntem, satış fiyatının işletmenin gerçek değerini yansıtmıyıp yansıtmadığıdır.

Değerlendirmenin uygun şekilde yapılmaması durumunda sabit fiyattan piyasaya sunulmuş bazı şirket hisselerinin ihracdan hemen sonra büyük değer artışları göstermesi, artırma yöntemi ile ihrac edilen hisselerin ise, değer yitirmesi gibi sorunlar ortaya çıkabilmektedir.⁶⁴

Örneğin: British Tele-Communications'un (BT) Hisseleri 1984 Kasım'ında 130 pen- celik değer üzerinden satışa çıkarılmış, sermaye piyasasında alışveriş görmeye başladıkları 3 Aralık 1984 tarihinde değerleri 180 pence civarında, yani nominal değerinin 50 pence üzerinde olmuştur.⁶⁵ Bu durum hükümetin devlet varlığının gerçek değerinin altında sattığı yönündeki eleştirilere neden olmuştur.

⁶³ TÜSİAD, "Özelleştirme-KİT'lerin Halka Satışında Başarı Koşulları, İstanbul, TÜSİAD yayınları, No:86.5.83, 1986,s.33.

⁶⁴ TÜSİAD, a.g.e., 1986, s.33.

⁶⁵ İbrahim BERBEROĞLU,

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi ve İngiltere Uygulamaları, Maliye Yazıları Dergisi-1987 No:6, s.29.

İngiltere'de hisse senetlerinin değ erleme sorununun iki temel kaynağı vardır. Birincisi, hükümetin geniş halk kesimini ve çalışanları hisse seneti almaya teşvik etme amacıyla hisse fiyatlarını düşük tutmasıdır. İkici neden ise, İngiltere'de fiyatlandırmanın gerçek talep durumu dikkate alınmadan aracı kuruluşlarca yürütülen görüşmeler  ercevesinde yapılmasıdır. Fıatlandırma ile satıştarihi arasındaki bu uzun süre ise, düşük fıatlamaya neden olabilmektedir. Hisse senetlerinin fıatlarında ortaya çıkan dalgalanmalar, şirketin geleceğı ko- nusundaki olumlu bekleyişler yada olumsuz konjektürel gelişmeler nedeniyle olabilmektedir. British'in hisse senetlerinin değ erinin düşmesi ve yalnızca %30'unun satılabilmesi taban fıatının yüksek belirlenmiş olması ve petrol fıatlarında olumsuz gelişme beklentisinden doğımuştur.⁶⁶

2.2.2. Doğırudan SatışY ntemi

Bu yöntemin benimsenmesinin bazı nedenleri vardır. Birincisi; Hazine ana işletme için fon yaratmaktır. İkincisi, ana işletmenin daha verimli faaliyet göstermesinin sağılanması ve bağılı ortaklıkların özel sektörde daha sağılıklı bir finansman yapısına sahip olmalarını gerçekleştirmektedir. Diğ er bir neden ise, snai mülkiyetinin yaygınlaştırılmasını ve çeşitlendirilmesini teşvik etme yoluyla serbest rekabeti geliştirmektedir.

 rnek olarak, savunma sanayiindeki bir K T'in tanınmış büyük bir holdinge, aynı alanda çalışan ikinci bir İngiliz kuruluşu olduğı için uluslararası rekabet gücünün artması amacıyla doğırudan satışı verilebilir.

Bu yöntem, değ erlendirmenin ve satışın kolay gerçekleşebilmesi nedeniyle yaygın bir şekilde uygulanmıştır. Bununla birlikte iştirak ve bağılı ortaklıkların satışı sonucu elde edilen gelirin, ana işletmenin finansal sorunlarını çözecek ölçüde olmaması ve faaliyetleri birbirlerini tamamlayan teşebbüslerde bütünlüğü bozması gibi sakıncaları da vardır.⁶⁷

⁶⁶ T S AD, a.g.e., s.37.

⁶⁷ T S AD, a.g.e., 1986, s.39.

2.2.3. Kamu-Özel Sektör Ortak Yatırımı

Bu yöntem, özellikle büyük sermaye yatırımlarını gerektiren projelerin uygulanması ve kritik sektörlerde riskin iki kesim arasını paylaşımı amacıyla benimsenmektedir.

Kuzey denizinde petrol çıkarma ve nakil projesinde bu yöntem benimsenmiştir. Bu projenin, British Gas Corporation. Özel sektör ve banka kesimi tarafından ortaklaşa gerçekleştirilmesi planlanmış, ancak sonradan hazinenin büyük taahhüdün girmesinin kamu sektörü borçlarını artıracak endişesi ile, kamu payını düşük tutma isteği yüzünden görüşmeler kesilmiştir.

Ortak yatırım yöntemine, British Steel Corporation'un Çelik üretimi alanında özel sektör ile eşit hisseli ortaklıklar oluşturması British Leyland'ın Japon otomobil üreticisi Honda ile bilgi ve teknoloji paylaşımı ve pazarlama konusunda ortaklığa gitmesi örnek olarak verilebilir.

2.2.4. Kamu Hizmetlerinin Özel Sektöre Devri

Bu yöntem kamu kuruluşları tarafından üretilen hizmetlerin ihale yoluyla özel sektöre devredilmesidir. Daha çok çöp toplama, Ulaşım, temizlik gibi Belediye hizmetlerini ve Ulusal Sağlık Dairesinin çamaşır yıkama gibi hizmetlerini kapsamaktadır. Bu yöntem ile, mevcut mal varlığının özel girişimciler elinde daha verimli kullanılması amaçlanmaktadır.⁶⁸

İngiltere'de kullanılan yöntemlerin başlıcaları yukarıda açıklanmıştır. Hükümet özelleştirme programı ile sanayi mülkiyetinin tabana yayılması amacına önem vermiş olduğu için mümkün mertebe hisse senedi satış yöntemine taraftar olmuştur. Ancak bu yöntemin seçilmesi, işletmenin geçmiş yıllardaki karlılık düzeyi yeterli ve geleceğe ilişkin beklentilerde belirsizlik yada risk söz konusu değil ise, uygun olmaktadır. Buna karşılık, İşletmenin yalnızca bir kısmının veya bağlı ortaklığın satışı söz konusu

⁶⁸ TÜSİAD, 1986, s.41.

olduğunda ve işletme geçmişde düşük bir karlılık düzeyine ulaşabilmiş ise özel satış yada çalışanlara satış yöntemi seçilebilmektedir.⁶⁹

2.3. Yapılan Özelleştirmeler

İngiltere'de şimdiye kadar özelleştirilen başlıca büyük kamu iktisadi kuruluşları şunlardır:⁷⁰

- British Petrol (BP) 1991 yılı çirosu: 33 Milyar Ecu Satışlar: Ekim 1979, Haziran 1981, Eylül 1983, Ekim 1987, şirketin %1.9'u kamunun elindedir. Hisse satışı yöntemi ile özelleştirilmiştir

- British Aerospace. 1991 yılı çirosu:10.5 milyar E. Hisse satışı yöntemi ile özelleştirilmiştir. Satışlar: şubat 1981, Mayıs 1985 kamu hissesi sıfır.

- British Sugar Corporation. Haziran 1981.Kamu hissesi sıfır. Özel satış yöntemi ile özelleştirilmiştir.

- Cable and Wireless. uluslar arası telekomünikasyon şirketi. Hisse seneti satışı yöntemi ile özelleştirilmiştir. 1991 Çirosu 2.5 Milyar E. Satışlar: Ekim 1981, Aralık 1983, Aralık 1985. Kamu elinde hiç pay kalmamıştır.

- Amersham International. Uluslararası kimya şirketi. Hisse satışı yöntemi ile özelleştirilmiştir. 1991 yılı çirosu: 242 Milyar E. Satışlar: Şubat 1982. Kamu hissesi yoktur.

- Associated British Ports. İngiltere'de çok sayıda liman hizmetlerini yürüten kuruluş. Hisse satışı yöntemi ile özelleştirilmiştir. 1991 yılı çirosu: 310.3 Milyon E. Satışlar: Şubat 1983, Nisan 1984. Kamu hissesi kalmamıştır.

- British Rail Hotels. British rail tarafından işletilen 23 ote. Satışlar: Mart 1983, Aralık 1984 toptan satış.

⁶⁹ Meral TECER, "Özelleştirme Programının Teknik Yönleri İngiltere Örneği", Banka Ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Sayı:1 s.59.

⁷⁰ Rıdvan KARLUK, a.g.e. , s.160-161.

- Sealink. British Rail'in liman ve feribotlarını işleten yan kuruluşu. Özel satış yöntemi ile satılmıştır. 1983 çirosu: 265 Milyon E. Satışlar: Temmuz 1984. Kamu hissesi sıfır.

- Jaguar. British Leyland'ın lüks otomobil üretim birimi. 1987 yılı çirosu: 1.000.1 Milyon E. Hisse satışı ile özelleştirilmiştir. Satış: Temmuz 1984. Alıcı: Fort motors Conpony.

- British Telekom. (BT) İngiltere'nin en büyük telekomikasyon şirketi. Hisse satışı ile özelleştirilmiştir. 1992 yılı çirosu: 13.3 Milyar E. Satışlar: Kasım 1984 ve Aralık 1991. Kamunun elinde adi hisselerin %22 si bulunmaktadır. Hükümet elinde altın hisse tutmaktadır.

- British Shipbuilders. İngiltere'nin savaş gemisi yapım kuruluşu. BS'den ayrılarak mayıs 1985 ve Mart 1986'da satılmıştır.

- British Gas. İngiltere'nin en büyük gaz üreticisi. Özel satış yöntemi ile özelleştirilmiştir. 1991 çirosu: 9.491 milyon E. Satışlar Aralık 1986 ve Haziran 1990. Kamu hissesi olarak hükümet az miktarda altın hisse tutmaktadır.

- British Airways. Hisse satışı yöntemi ile özelleştirilmiştir. 1990 çirosu: 4.838 Milyon E. Satış: Ocak 1987. Kamunun elinde %0.4 oranında hisse bulunmaktadır.

- Rolls-Royce. Sivil ve askeri uçak motoru üreticisi. Hisse satışı ile özelleştirilmiştir. Kamu hissesi sıfırdır.

- British Steel. Hisse satışı yöntemi ile özelleştirilmiştir. 1991 cirosu: 5.041. milyon E. Satış: Aralık 1988. Kamu hissesi sıfır.

- ICL Kurumsal yatırımcılara özel satış yöntemi ile satılmıştır. 1983 çirosu: 847 milyon E. Satışlar Aralık 1979, Haziran 1980, Temmuz 1980 ve Ağustos 1984.

- Bölgesel Elektrik Şirketleri. İngiltere ve Wales'da 12 elektrik şirketi, müşterilerine elektrik dağıtımını yapmakta idi. Satış Aralık 1990, şirketlerin tümü hisse senetleri, sabit 240 pençe dan satışa sunulmuştur. Hükümet altın hisse miktarını her şirkette muhafaza etmiştir.

- Northern Ireland Generating Companies. Kuzey irlanda'da elektrik üretip dağıtan 4 enerji kuruluşu. Aynı ayı Nisan-Haziran 1992' de toptan satış yoluyla özelleştirilmiştir.

2.4. Özelleştirme Geliri

Thatcher hükümeti'nin devletin ekonomideki işlev sınırlarının daraltılması amacına yönelik olarak uygulamaya koyduğu özelleştirmenin ilk döneminde (1979-1983) program kapsamına alınmış Kamu kuruluşlarının önemli bir bölümü rekabetçi endüstrilerde faaliyet göstermekteydi. (British Aerospace, Britoil, Cable and Wireless) Bu dönemde KİT'lerin satışından elde edilen kaynak 500 milyon Pound'un altında iken, 1983-1987 yılları arasındaki ikinci dönemde yıllık hasılat önceki yılın 10 katına ulaşarak 5 milyar pound'u bulmuştur. 1979-1990 döneminde sağlanan hasılat aşağıdaki toplodan izlenebilmektedir.

İngiltere'de Özelleştirme Geliri⁷¹ :

<u>Mali Yıl</u>	<u>Milyon Pound</u>
1979-1980	377
1980-1981	405
1981-1982	493
1982-1983	488
1983-1984	1.142
1984-1985	2.132
1985-1986	2.702
1986-1987	4.750
1987-1990	5.000

⁷¹ Cevat KARATAŞ, *İngiltere ve Türkiye'de Özelleştirme*, İSO Dergisi, Ekim, 1989, Sayı: 284, s.17.

Sonuç

İngiltere'deki özelleştirme programı, dünya'daki diğer örneklerle oranla çok daha kapsamlıdır. Bu şekilde İngiliz hükümetlerinin geleneksel ilgi alanlarından biri olan Kamu İktisadi Teşebbüslerinin verimlilik sorunu farklı bir boyutta çözülmeye çalışılmıştır.⁷²

Uygulama sonucunda KİT'lerin büyük bir kısmının özel sektöre devri ile, kamu sektörünün borçlanma ihtiyacı azalmıştır. Kamu sektörü bu sürede üçte bir oranında küçülmüştür. 1979'da gayri safi yurtiçi hasılda kamu sektörünün payı %10.5 iken 1987, sonunda % 6.5'e düşmüştür.⁷³

Özelleştirme sonucunda belirli bazı alanlarda (Telekomünikasyon, Elektrik) rekabet koşullarının yaratılması sağlanabilmiş mal ve hizmet üretiminde verimin ve kalitenin arttığı söylenmektedir. Özelleştirmeden sonra teşebbüsler daha yeterli ve ihtiyaçlara cevap verir hale gelmişlerdir. Özelleştirilen kuruluşların karlarında da artış olduğu gözlenmektedir.⁷⁴

Şirket karlarında, özelleştirme sonrası görülen bu artışın kaynaklarından en önemlileri, işletmelerin bilançolarını ihtiyaçlarına göre ayarlayabilmeleri, ticari yatırımlarını mali kriterlere göre gerçekleştirebilmeleridir.

Özelleştirme programı sonucunda ihrac edilen hisse senetleri, geçmiş bir kaç yıl içinde piyasaya çıkarılmış olan toplam hisse senetlerinin önemli bir kısmını teşkil etmektedir. Program sonucunda hisse senetlerinin satılması ile mülkiyetin tabana yayılması sağlanabilmiştir. Bunun sağlanabilmesi için de İngiliz hükümeti, Özelleştirmede işçilere, yöneticilere ve küçük yatırımcılara öncelik tanınmıştır. Hisse seneti alımında ve bedelinin ödenmesinde kolaylıklar sağlanmıştır⁷⁵.

İngiltere'de özelleştirme sonrasında, istihdamda da değişiklikler olmuştur. 1981'den 1986'ya işsiz sayısı: 2.5 milyondan 3.3 milyona; işsizlik oranı, % 9.4'den % 11.9'a çıkmıştır. Buna karşılık, izleyen 18 ay içerisinde de işsiz sayısında

⁷² Günay ŞAYER, "Kamu İşletmelerinin Özelleştirilmesi: Britanya Örneği Para ve Sermaye Piyasası Dergisi, 1986 N:88 ,s.45.

⁷³ T.C. Başbakanlık, KOİ, İngiltere'de Özelleştirme, Hazırlayan: Seven Bige SARAÇ, Ankara, 1989 s.15.

⁷⁴ TÜSİAD, a.g.e., 1986, s.43.

⁷⁵ TECER, a.g.e., 1987, s.62

650.000 kadar azalma göstermiştir. Uzun vadede işsiz sayısının daha da düşmesi beklenmektedir⁷⁶.

Tenkitler

Özelleştirmenin temel amaçlarından olan KİT'lerin hazineye yüklediği mali külfeti azaltmak olmasına rağmen İngiltere'de daha çok karlı kuruluşların özelleştirildiği, verimsiz ve zarar eden kuruluşların devlet mülkiyetinde bırakılarak hazineye olan yükünün devam ettiği söylenmektedir. Diğer bir eleştiri, değerlendirme ve hisse senedi fiyatlarına gelmiştir. Hükümet blok satışlarda aktifleri düşük değerlediği ve halka arzlarda hisse senedi fiyatlarını değerlerinden düşük tesbit ettiği şeklinde tenkitlere maruz kalmıştır. Bir başka eleştiri ise; devletin karma ekonomi şirketleri aracılığı ile ekonomideki etkinliğini sürdürmektedir. Devlet tekellerinin yerini özel tekeller almıştır. Bu tenkitler toplum yararını zedeleyecektir, şeklindedir.⁷⁷

3. ARJANTİN 'de ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI

Arjantin , Latin Amerika'da özelleştirmede gerçekleştirdiği performans ile bütün dünyada dikkat çekmiştir.

1989 yılında Carlos Soul Menem'in devlet başkanı seçilmesiyle geniş kapsamlı bir serbest piyasa ekonomisine geçilmesine yönelik çalışmalarla birlikte özelleştirme uygulamalarına da başlanmıştır.

Arjantin'de yapılan özelleştirmeler "Devlet Reformu Yasası" nın 1989 yılının Ağustos ayında parlamentoda kabul edilmesiyle başlamıştır. Başlatılan özelleştirme çalışmaları 1989 yılının Eylül ayında kabul edilen 23696 sayılı yasa ile yasal bir temele kavuşturulmuştur.⁷⁸

⁷⁶ Burhan ŞENATALAR, "1980'lerde Gelişmiş Kapitalist Ülkelerde Kamu Maliyesi Alanında Gelişmeler", IV. Türkiye Maliye Eğitimi Sempozyumu, İzmir, 1988, s.162

⁷⁷ Seven Bige SARAÇ, a.g.e., s.5

⁷⁸ Işın ÇELEBİ, Yeni Bir Düzen Arayışı:Özelleştirme , Milliyet Yay. İstanbul , İstanbul ,s.216.

Arjantin'de Carlos Menem'in başkanlığına kadar olan devrede hep devletçi anlayışa dayalı bir ekonomik yapı mevcut olmuştur. Bunun sonucunda, enflasyon, işsizlik bütçe açığı ve dış borç sorunları ortaya çıkmış, toplumda huzursuzluk baş göstermiştir.⁷⁹ Bu ekonomik sorunların aşılmasının serbest piyasa ekonomisine geçiş ve bunun da ilk baş gereği olan devletin iktisadi teşebbüslerden elini çekmesi yani "özelleştirme" olduğu saptanmış ve bunun gerektirdiği çalışmalara süratle başlanmıştır.

1990 yılından sonra bu ülkede 160 kamu iktisadi kuruluşu özel sektöre devredilmiş ve bu özelleştirmelerden toplam olarak net 5.5 milyar dolarlık gelir elde edilmiştir. "1990-93 döneminde özel sektöre toplam 43 kuruluş satılmıştır. Petrol ve diğer devlet hizmetleri alanlarında 106 kuruluşun işletme hakkı devredilmiş , petrol sektöründe 9 kuruluş ortak girişim metoduyla özelleştirilmiş ve özelleştirmede iki kuruluştaki kamu hisseleride satılmıştır. Bu sürede özelleştirmeden nakit 6.8 milyar dolar , borç senedi şeklinde de 2.7 milyar dolar gelir sağlanmıştır. Arjantin, telefon kuruluşunun (Entel) %60 ını özelleştirmiş, milli hava yolu "Aerolines Argantinas" daki çoğunluk kamu hisselerini elden çıkarmış, 5 petro kimya tesisindeki kamunun payını sıfırlamış , bir otel, iki demirçelik tesisi ile tersaneleri özelleştirmiştir. Ayrıca su dağıtımı ve ulaşım sektörlerindeki özelleştirmelerin yanında , elektrik enerjisini üretim ve dağıtımında da bölünerek özelleştirme gerçekleştirilmiştir".⁸⁰

Özelleştirmenin bu kadar süratli olmasının sebebi uygulamanın kolaylaştırılmasıdır. Özelleştirme, özelleştirmeden sorumlu bakanın , kamu sektöründeki şirketi "özelleştirilecek şirket" statüsüne getirmesiyle başlar. Bu yolla , merkezi hükümet devlet kuruluşlarının yasal konumlarını değiştirmekten bölerek, birleştirerek , kapayarak yeni kuruluşlaryaratmaktan, ekonominin bazı sektörlerini serbestleştirmeye kadar bir dizi değişimi yapma serbestisini kazanmaktadır. En önemlisi, bu yasalar bakanlığın şirketleri kongre kararı olmadan özelleştirilmesini mümkün kılmaktadır. Kongrenin işlemi denetimle sınırlı kalmakta , bazen süreç Başkanlık kararnameleriyle sürdürülmektedir. Özelleştirme kararını vermek ekonomi bakanına ait olmak la birlikte sürecin kendisi şirket düzeyinde oldukça adem-i merkeziyetçi bir yapıya sahiptir.

⁷⁹ Ergun YENER, , Özelleştirmede Ekonomik Yeniden Yapılanma Deneyimleri, İşletme-Finans Dergisi, s.24.

⁸⁰ Rıdvan KARLUK, Türkiyede Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme , İstanbul 1994 , s.170

Arjantin özelleştirmesinde özelleştirilen kamu iktisadi teşebbüslerinin her birimi aşağıdaki mevzuata tabi olmuştur :

"- Özelleştirme yasası ;

- Böyle bir ticari birimle bağlantılı olarak federal kongrenin kabul etmiş olduğu herhangi bir özel yasa ;

- Ticari birim açısından yönetimin yürütme organı tarafından yayınlanmış kararnameleler ;

- Özelleştirilmiş ticari birimi satın alanın belirlenmesi için kullanılan ihale veya arttırma süreciyle bağlantılı olarak yayınlanmış şartname."

Arjantin modeli özelleştirme programında temel özellik , özelleştirilmeye tabi tutulacak kamu şirketlerinin yeniden yapılanması sağlanarak yeni şirketlere ayrılmasıdır. Bu yeni şirketler ya yeni şirketin tüm hisse senetlerine yada uzun dönemli imtiyaz anlaşmalarıyla işletme hakkına malik olurlar. Satışla birlikte eski kamu kuruluşları tüm hak ve yetkilerini yeni kurulan şirketlere devrederler. Otoyollar , limanlar ve demiryollarının özelleştirilmesinde ise mülkiyet temelde kamuda kalmakla birlikte hükümet bunları imtiyazlı bir şekilde işletilecek kurulaşlara devreder.⁸¹

Sık kullanılan bir yöntemde mevcut şirketlerin hisselerinin satışına ilişkindir. Kısmen veya tamamen kamuya ait kuruluşların yasal durumları, bunları Arjantin şirketler Yasasının doğal hükümlerine tabi kılacak biçimde değiştirilmiştir. Yasal durumları değiştirilen bu şirketlerin hisseleri özel sektörden hissedarlara yada üçüncü kişilere satılmıştır. Ayrıca hükümet lisans ve imtiyaz hakkı vererek özelleştirmede uygulama mobil telekomünikasyon hizmetleri sunacak şirketlerin yetkilendirmesinde kullanılmıştır.⁸²

Arjantin'de halka açık satış yöntemi ve mülkiyet devri yöntemi gibi özelleştirme yöntemleride uygulanmıştır.

Özelleştirme yöntemleri farklı olmasına rağmen, tüm özelleştirmelerde rekabetçi " iki zarf teklif süreci" geçerlidir. Teklifler, genellikle çeşitli şekillerde oluşturulmuş konsorsiyumlar tarafından verilir. İki zarf teklif sürecinin birinci zarfı "teknik", ikinci zarfı "mali" niteliktedir. Teknik yönünden yeterli varsayılan kuruluşların önerileri, ayrıca mali

⁸¹ Rıdvan KARLUK, a.g.e , s.171.

⁸² Işın ÇELEBİ, a .g .e , s .223.

yönden değerlendirilir. Sonuçta kamu kuruluşlar, en yüksek fiyatı verene en düşük sübvansiyonu önerene veya aynı hizmet türü için en düşük fiyatı veren kuruluşa satılır. Satışlarda şeffaflık geçerlidir. Kurumları satın alan şirketler, taahhütleri yerine getirmekle mükelleftirler. Devlet her satışta , belli bir miktar hisseyi elinde tutar.⁸³

Özelleştirmenin Sonuçları

En önemli sonucu başarılı bir ekonomik paket uygulamanın ilk şartının kendine güvenmek olduğunu ortaya çıkarmıştır. KİT'lerden kaynaklanacak ekonomideki kan kaybı önlenmiştir. Dünyadaki özelleştirme çalışmalarına da örnek ülke olarak gösterilmiştir. Bu başarılı özelleştirme çalışmaları sonucunda dört puan üzerinde faiz avantajı sağlanmış bu da uluslararası sermaye piyasalarında Arjantin için olumlu olmuştur. Bundan dolayı uluslararası risk sıralamasında 130 ülke arasında 1990 yılında 94.lükten, 1991 yılında 78.liğe çıkmıştır.⁸⁴

Arjantin modeli genelde bu ülke açısından başarılı sonuçlar sağlamasına rağmen,yinede bütün özelleştirme çalıştırmalarında başarılı sonuçlar vermemiştir.⁸⁵

Özelleştirilen kuruluşların belli başlı grublara satılması,hızlı özelleştirme uygulamaları yasal kargaşalıklara yol açmış , anti tröst yasaları yeterli olmadığından tekelleşme yaşanmış, bunun sonucunda kalite sorunu ve verimsizlik gibi sorunlarla karşı karşıya gelinmiştir.

Arjantin'deki özelleştirme programı hayranlık uyandıran bir hızla başlamış olmakla birlikte, bu ivmeyi ilerde de muhafaza edip edemeyeceği henüz belli değildir.

4. TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMARI

Ülkemizdeki özelleştirme düşüncesi, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin kuruluş tarihi kadar eskidir.Türkiye'de ilk KİT'ler ortaya çıkarken kuruluş kanunlarında bu konuda

⁸³ Rıdvan KARLUK, a.g.e. s. 172.

⁸⁴ Ergun YENER, a.g.m., s.26.

⁸⁵ Rıdvan KARLUK, a.g.e., s. 172.

hükümlerin yer aldığı görülmektedir.⁸⁶ Türk özelleştirme tarihi Cumhuriyetin ilk yıllarına uzanmasına rağmen, ilk ciddi uygulamalar 24 Ocak 1980 Kararları ile başlamıştır. Bu nedenle bizde bu tarihten öncesi üzerinde durmayarak ,1980 sonrası özelleştirme uygulamalarını ele alacağız.

24 Ocak 1980 tarihli "Ekonomik istikrar kararları" ile yeni bir yönelime girmiş ve Türkiye, ekonomik sisteminde köklü bir değişikliğe başlatma isteğinin bir ifadesi olarak "serbest piyasa ekonomisini " model olarak benimsediğini ilan etmiştir. 24 Ocak Kararları ile; devletin mal ve hizmetleri ile faiz ve döviz fiyatlarına müdahale etmemesi ,Türk parasının konvertibilitesini sağlanması, ihracatı artırmak, ithalatı serbestleştirmek ve yabancı sermaye girişimini teşvik etmek yolu ile ülke ekonomisini dışa açmak, devletin ekonomideki müdahaleci ve müteşebbis rollerini asgariye indirme amacı için gerçekleştirmesi gereken hedefler olarak saptanmıştır.⁸⁷

Bu kararlar ile Türkiyede gerçek anlamda özelleştirme yapılabilmesi ve özelleştirmenin bir ülke politikası olarak uygulanabilmesi için yasal bir zemin hazırlanmış oldu. Bu dönemden günümüze kadar olan özelleştirme uygulamalarına geçmeden önce, kısaca uygulamanın amacını ve hukuki düzenlemelerin nasıl geliştiğini izah edelim.

4.1. Özelleştirmenin Amaçları

Türkiye'de 1980 yılından bu yana izlenen liberal ekonomik politikalar doğrultusunda, ağırlıklı olarak 1986 yılından itibaren uygulamaya konulan özelleştirme; devletin asli görevleri olan ve özel sektör tarafından yüklenilemeyecek savunma, sağlık, eğitimve altyapı yatırımlarına yönelmesi, ekonominin ise pazar mekanizması tarafından yönlendirilmesi esasına dayanmaktadır.

Genel olarak bütün ülkelerde uygulanan özelleştirme programlarının amaç ve hedefleri pek farklı değildir. Bununla birlikte Türkiye özelleştirmesinin kendine özgü birtakım amaçları da vardır. Bu amaçları şöyle özetleyebiliriz.⁸⁸

⁸⁶ TUSİAD, Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları, İstanbul, 1992, s. 39.

⁸⁷ Türk Demokrasi Vakfı Araştırma Raporu, Türkiye'de Özelleştirme ,1992, s.63.

⁸⁸ Rıdvan KARLUK, a.g.e., s.131.

- Devletin ekonomideki sñmai ve ticari faaliyetlerini en aza indirerek rekabete dayalı bir piyasa ekonomisini oluşturmak ve böylece ekonomide devletin payını azaltmak
- Devlet bütçesi üzerindeki KİT , finansman yükünü hafifletmek
- Serbest piyasa ekonomisini geliştirmek
- Devletin asli görevi olan sağlık , eğitim ve milli güvenlik ile büyük alt yapı yatırımlarının gerçekleştirmesine imkan sağlamak
- Özel sektörün faaliyetleri için sağlam ve güvenli bir iş ortamı yaratabilmek
- Sermayenin tabana yayılmasını sağlayarak daha etkin ve gelişmiş bir sermaye piyasasını oluşturmak
- Kaynakları daha etkin kullanımıını sağlamaktır.

4.2. Özelleştirmenin Yasal Çerçevesi

1980 Sonrasında özelleştirme uygulamasına yönelik ilk hukuki düzenleme 2983 sayılı KHK ve 84/8495 sayılı Kamu Ortaklığı Fonu yönetmeliğı ile yapılmıştır. 1986'da yürürlüğe giren 3291 sayılı Kanunla da özelleştirme uygulamalarına yönelik temel düzenlemeler yapılmıştır. Bu kanun KİT ile bunların bağı ortaklık, müessese, işletme, işletme birimi ve iştiraklerine gerçek ve tüzel kişilerin ortak edilmesi amacıyla hisse senedi ihracının yanısıra bu tesisler için belirli süre ve koşullarla işletme hakkı devrine imkan tanımaktadır. Mevzuat uyarınca özelleştirme programının planlama ve uygulamasından sorumlu kuruluş Kamu Ortaklığı İdaresi (KOİ) dir. KİT'lere ait hisselerin özelleştirilmek üzere KOİ'ye devrine Bakanlar Kurulu , bağı ortaklık,müessese,işletme, işletme birimi ve iştiraklerin özelleştirilmek üzere KOİ' ye devrine de Yüksek Planlama Kurulu (YPK) karar vermektedir. 6 Ocak 1992 tarih ve 473 sayılı KHK ile kurulan Kamu Ortaklığı Yüksek Kurulu ise özelleştirme programının uygulayıcısıdır.⁸⁹

Ancak bütün bu düzenlemeler, bir takım genel esasların belirlenmesinin dışında, uygulamaların gerektirdiğı ihtiyaca cevap verecek sağlam bir hukuki altyapıyı oluşturamamıştır. Özelleştirme programından beklenen hedeflere ulaşılmasında

⁸⁹ Kamu Ortaklığı İdaresi; Türkiye'de Özelleştirme, Ankara, 1993, s.1.

karşılaşılan güçlüklerin giderilmesi amacıyla , 2983 ve 3291 sayılı yasalarda çeşitli değişiklikler yapılmış olmasına rağmen bunda başarı sağlanamamıştır. Bundan sonra da, çıkarılan ve Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen birkaç düzenleyici kararnamelerden sonra, nihayet 5 Ağustos 1994 tarihinden itibaren, özelleştirmeye ilişkin esasların, üzerinde fikri ve siyasi açıdan uzlaşma sağlanabilecek bir yasa çerçevesinde yeniden düzenlenmesi konusunda çalışmalara başlanmıştır.⁹⁰

Yapılan bu çalışmalar sonucunda , 4046 sayılı Özelleştirme Yasası ,27 Kasım 1994 tarihinde resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁹¹ Bu kanun ile Özelleştirme Yüksek Kurulu oluşturulmuş ve Özelleştirme İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. Özelleştirmenin kapsamı genişletilerek, İktisadi Devlet Teşekkülleri ile bunlara ait kurum ve payların yanısıra, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının da özelleştirilebilmesine imkan tanıyan düzenlemeler yapılmıştır.

Özelleştirme uygulamaları sırasında veya sonrasında işini kaybedenlere , kanunda belirtilen hükümler çerçevesinde , yasalardan veya toplu iş sözleşmelerinden doğan tazminatları dışında ek bir iş kaybı tazminatı ödenmesi öngörülmüştür.

"Özelleştirme Fonu " oluşturularak, özelleştirme kapsamındaki kuruluşlarda çalışan personelin sosyal yardım zammı ödemelerinin bu fondan karşılanması ön görülmüştür.

Bunların dışında yasa da emekliliğin teşvikine , özelleştirilecek kuruluşlardan açıkta kalacak olan memur ve sözleşmeli personelin kadrolarına diğer kamu kuruluşlarına aktarılmasına, özelleştirmeden elde edilecek gelirlerin, genel bütçe harcama ve yatırımlarında kullanılmamasına ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. 4046 Sayılı Kanunlardaki eksik düzenlemeler giderilmeye çalışılmıştır.⁹²

⁹⁰ Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Türkiye’de Özelleştirme, Ankara, Ağustos 1995, s.2.

⁹¹ Resmi Gazete, Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Sayı.22124, 27 Kasım 1994, s. 1-24.

⁹² Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, 2983 ve 3291 Sayılı Kanunlar İle Yeni Özelleştirme Kanununun Mukayesesi, Ankara, Kasım 1994, s. 1-16.

4.3.Gerçekleştirilen Özelleştirme Uygulamaları

Ülkemizde özelleştirme uygulamaları 1986 yılından itibaren hız kazanmış,1995 yılının ortalarına kadar olan dönemde 96 kuruluşta hisse senedi satış ve devir işlemi yapılmış ve bu kuruluşlarda 84 ünde hiç kamu payı kalmamıştır.Kamu payı kalan diğer 12 kuruluşta ise blok satış, halka arz , uluslararası arz , İMKB 'de satış veya varlık satışı biçiminde kısmen özelleştirme işlemi gerçekleştirilmiştir.Halen özelleştirme kapsamı ve programında 44 tane kuruluş yer almaktadır.

1985 yılından 1995 yılı ortalarına kadar olan dönemde özelleştirme uygulamalarından toplam 39 trilyon TL gelir elde edilmiştir.Bunun 28 trilyon TL' si özelleştirme geliri, geri kalan kısmı ise temettü, rehinli hisse satışı, faiz ve diğer gelirlerden oluşmaktadır.Aynı dönemde yapılan toplam harcama tutarı ise 33.3 trilyon TL dir.⁹³

Halen özelleştirme kapsamında 44 kuruluş bulunmaktadır.Özelleştirme uygulamaları sonucunda hiç kamu payı kalmayan ve halen özelleştirme kapsamında bulunan kuruluşları sırasıyla Tablo 1 ve Tablo 2 de gösterilmektedir.⁹⁴

⁹³ Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı , Türkiye’de Özelleştirme, Ankara, Ağustos 1995, s.10.

⁹⁴ Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı , Türkiye’de Özelleştirme, a.g.e., s.8-9.

Tablo 1. Özelleştirme İşlemleri Sonucu Hiç Kamu Payı Kalmayan Kuruluşlar

		Özelleştirilen Pay (%)			Özelleştirilen Pay(%)
1	Aşkale Çimento Sanayii T.A.Ş.	100.00	43	Aksaray Yem Fabrikası A.Ş.	40.00
2	Denizli Çimento Sanayii T.A.Ş.	100.00	44	Biga Yem Fabrikası A.Ş.	40.00
3	İskenderun Çimento San. T.A.Ş.	100.00	45	İstanbul Demir-Çelik San.	40.00
4	Karabük Demir-Çelik Fab.	100.00	46	Tat Konserve San. A.Ş.	40.00
5	Ladik Çimento San. T.A.Ş.	100.00	47	Teletaş Telekom End.Tic.	40.00
6	Ordu Soya San. A.Ş.	100.00	48	Konya Çimento San. A.Ş.	39.87
7	Sivas Çimento T.A.Ş.	100.00	49	AEG Eti Elektrik A.Ş.	38.96
8	Şanlıurfa Çimento San. A.Ş.	100.00	50	Türkkablo A.O.	38.00
9	Trabzon Çimento San. A.Ş.	100.00	51	Kars Yem Fab. A.Ş.	37.07
10	USAŞ Uçak Servisi A.Ş.	100.00	52	Bolu Çimento San. A.Ş.	35.33
11	Trakya Çimento San. A.Ş.	99.50	53	Şeker Sigorta A.Ş.	31.00
12	Çorum Çimento Sanayi T.A.Ş.	99.85	54	Altek Elek. San. Tes. İşl.	30.00
13	Niğde Çimento Sanayi T.A.Ş.	99.84	55	Çorum Yem Sanayi A.Ş.	30.00
14	Bartın Çimento Sanayi T.A.Ş.	99.79	56	Güneş Sigorta A.Ş.	30.00
15	Gaiantep Çimento San. A.Ş.	99.73	57	Çelik Halat ve Tel San. A.Ş.	29.28
16	Söke Çimento San A.Ş.	99.60	58	MEKTA Ticaret A.Ş.	28.00
17	Afyon Çimento San A.Ş.	99.59	59	Çamsan Ağaç San. A.Ş.	26.83
18	Ankara Çimento San. T.A.Ş.	99.30	60	Çukurova Elektrik A.Ş.	25.45
19	Balıkesir Çimento San T.A.Ş.	98.30	61	Layne Bowler Dik Türb. Pom. A.Ş.	25.00
20	GİMA Gıda ve İht. Mad.T.A.Ş.	98.20	62	Samaş Sanayi Madenleri A.Ş.	25.00
21	Niğde Meysu Gı. San A.Ş.	97.80	63	Toros Ziraî İlaç ve Pazar. A.Ş.	25.00
22	Meysu A.Ş.	96.15	64	Bandırma Yem Fab. Ltd. Şti.	24.60
23	Ansan Ankara Meşrubat San.	88.33	65	Konya Şeker Fab. A.Ş.	24.00

24	TOE Türk Otomotiv Endüstrisi	81.35	66	YEMTA A.Ş.	20.00
25	Güneysu A.Ş.	67.31	67	Hascan Gıda Endüstrisi A.Ş.	17.00
26	Adana Kağıt Torba San. T.A.Ş.	60.00	68	Pancar Motro San. A.Ş.	16.00
27	Bursa Soğuk Depoculuk Lim. Şti	52.00	69	FrukoTamek Meyve Su.San.	15.66
28	28)İpragaz A.Ş.	51.00	70	Arçelik A.Ş.	15.00
29	Ray Sigorta A.Ş.	49.65	71	Isparta Yem Fabrikası A.Ş.	15.00
30	Ünye Çimento San. T.A.Ş.	49.21	72	Manisa Yem Fab A.Ş.	15.00
31	Çaybank A.Ş.	49.00	73	Ditaş Doğan Yed.Par.İm.	14.77
32	NETAş Northern Elek. Tele A.Ş.	49.00	74	Abana Elektomekanik San.	13.50
33	Bnaş Bingöl Yem ve Süt San.	47.50	75	Sivas Yem Fab. A.Ş.	13.37
34	Adana Çimento Sanç T.A.Ş.	47.28	76	Kayseri Yem Fab. A.Ş.	13.33
35	Mardin Çimento San. T.A.Ş.	46.23	77	Türkiye Sınai Kal. Bankası	11.68
36	Eskişehir Yem Fab. A.Ş.	45.00	78	Şekerbank T.A.Ş.	10.00
37	Trakmak Trak. ve Zir. Mak.	45.00	79	Aroma Bursa Meyve Sul. San	9.17
38	Türk Traktör ve Zir Mak A.Ş.	44.97	80	Ankara Halk Ekmek Un Fab.	6.63
39	Pan Tohum Islah ve Üretme AŞ.	43.93	81	Çanakkale Seramik Fab A.Ş.	5.80
40	Kepez Elektrik A.Ş.	43.68	82	Tamek Gıda San. AŞ.	5.54
41	Migros Türk T.A.Ş.	42.22	83	Hektaş Ticaret T.A.Ş.	5.47
42	Polinas Plastik San. T.A.Ş.	40.67	84	Cestaş Çukurova Elek SanA.Ş.	2.29

Kaynak: T.C. Başbakanlık, OİB , Türkiye’de Özelleştirme , Ankara, Ağustos , s.8.

Tablo 2.Özelleştirme Kapsamı ve Programında Bulunan Kuruluşlar

		İdare Payı			İdare Payı
1	Adıyaman Çimento San. A.Ş.	100.00	23	Türk Hava Yolları A.Ş	98.20
2	Çitosan Çim Top. SA. T.A.Ş.	100.00	24	TÜPRAŞ Tür.Pet.Raf. A.Ş.	96.42
3	EBK Et ve Balık Ür. A.Ş.	100.00	25	PETKİM A.Ş	95.86
4	Etibank Bankacılık A.O	100.00	26	Petrol Ofisi A.Ş.	93.30
5	Orüs Orman Ürünleri San. A.Ş.	100.00	27	Köytaş Tarım Makinaları A.Ş.	85.59
6	SEK Süt Endüstrisi A.Ş. (1)	100.00	28	Ereğli Demir Çelik Fab. A.Ş.	51.66
7	Sümerbank Holding A.Ş. (1)	100.00	29	Ditaş Deniz İşletmeciliği A.Ş	50.96
8	SÜMERBANK A.Ş.	100.00	30	Gönen Gıda Sanayi A.Ş	49.00
9	T Gemi San. A.Ş.	100.00	31	Tümaş Türk Müh.Müş.ve Müt.	49.00
10	T. Denizcilik İşletmeleri	100.00	32	Tüstaş Müh. Müş. A.Ş	48.00
11	TURBAN Turizm A.Ş.	100.00	33	Havaş Havaalanları Yer Hiz.	40.00
12	Türk Telekomünikasyon A.Ş.	100.00	34	Suntek Ağır Isı San.A.Ş	39.00
13	YEMSAN Yem San A.Ş.	100.00	35	Soy-Tek Elektrik A.Ş	30.00
14	KBI Karadeniz Bakır İşlet. A.Ş.	99.94	36	Metal Kapak Sanayi A.Ş	18.66
15	Petlas Lastik San. A.Ş.	99.96	37	Tofaş Oto Ticaret A.Ş	17.23
16	Deniz Nakliyat T.A.Ş.	99.92	38	Toros Gübre ve Kimya End.	14.48
17	Sivas Demir Çelik İş. A.Ş.	99.89	39	Yerteks Tekstil San.. ve Tic.	10.00
18	KÖYTEKS Yatırım Holding A.Ş.	99.84 (3)	40	Pınar Entegre Et A.Ş	5.76
19	TESTAŞ T.Elek. San. Tic A.Ş.	99.62	41	Tofaş Türk Otomobil Fab.	2.26
20	KÜMAŞ Kütahya Manyezit İ.A.Ş.	99.747	42	Maksan Malatya Makina San.	2.50
21	Meybuz A.Ş.	99.46	43	İmsa İstanbul Meşrubat Sanayii	1.01
22	ÇİNKUR Çin. Kur. Met. San A.Ş.	98.80	44	Aksaray Azmi Milli T.A.Ş	0.91

Kaynak: T.C. Başbakanlık, OİB , Türkiye’de Özelleştirme , Ankara, Ağustos , s.9.

4.4. Kullanılan Özelleştirme Yöntemleri

Ülkemizde özelleştirme programına dahil KİT'lerin satışında başlıca şu yöntemler uygulanmaktadır.

4.4.1. Blok Satış Yöntemi

Özelleştirilecek şirketlerin belli bir oranının veya tamamının pazarlık usulü ile satılmasıdır. Bu yöntem daha çok halka açılması mümkün olmayacak kadar küçük şirketler ile yarım kalmış tesislerde uygulanmaktadır.⁹⁵

Blok satış yönteminin "ihale sistemi" en etkin olanıdır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, ön eleme ve ihale kanunlarını açık ve kesin olmasıdır. Bunun yanında ihaleye katılacak alıcı şirketlerin mali yapıları, sektördeki deneyim ve başarı performansları da önemlidir.

Ülkemizde yapılan satışların büyük kısmı bu yöntemle gerçekleşmektedir. Daha çok çimento ve yem fabrikalarının satışının yapıldığı bu yöntemle özelleştirmeden 1986-1995 döneminde 12 trilyon TL'ye yakın gelir elde edilmiştir.⁹⁶

4.4.2. Halka Arz Uygulaması

Sermaye Piyasası Kanunu'na göre halka arz, menkul kıymetler satın alınması için yazılı, sözlü veya resmi şekilde her türlü çağrıda bulunmak demektir. Bu yöntem ile KİT ve bağlı kuruluşlarının hisse senetleri halka arz edilmektedir. Bu yöntemle 1990-1995 yılları arasında THY, TÜPRAŞ, PETROL OFİSİ, MİGROS gibi işletmelerin düşük orandaki kamu payları ve birtakım çimento fabrikalarının önemli oranında kamu payı özel sektöre devredilmiştir. Bu yöntemle özelleştirmeden, bu dönem içerisinde 1 trilyon TL'ye yakın gelir elde edilmiştir.⁹⁷

⁹⁵ TİSK, KİT Yeniden Yapılanma ve Özelleştirme Stratejisi, (Hazırlayan: Coşkun Can AKTAN), Tisk İnceleme Yayınları, Yayın No: 139, Ankara, 1994, s. 16.

⁹⁶ T.C Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Türkiye'de Özelleştirme, s. 13.

⁹⁷ Rıdvan KARLUK, a.g.e., s. 137

4.4.3. Halka Arz ve Blok Satış Yöntemi

Bu yöntem ile, özelleştirilecek kuruluşlardan durumu uygun olanlar önce blok olarak satılmakta, daha sonra belli şartlar içinde bu şirketlerin hisselerinden bir kısmı halka ve çalışanlarına bedeli karşılığında devredilmektedir. Bu sebeble, yönteme halka arzı içeren blok satış yöntemi de denilmektedir. Türkiye’de özelleştirme programına alınan sekiz kuruluş bu yöntemle özelleştirilmiştir. Ülkemizde ilk Özelleştirilen kamu kuruluşu olan Teletaş’ta da bu uygulamadan yararlanılmıştır.⁹⁸

Kullanılan bu uygulamada, 1989-1993 döneminde toplam 2,443 milyar TL özelleştirme geliri elde edilmiştir. Bu gelirin 1,899 milyarı blok satıştan diğerleride halka arz yönteminden elde edilmiştir.⁹⁹

4.4.4. İMKB’de Satış

Özelleştirilmesine karar verilen ve özelleştirme programına alınan kuruluşlardaki kamu hisselerinin tamamının veya bir kısmının İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nda satışa sunulması ile gerçekleştirilen yöntemdir. Uygulamadan elde edilen gelir miktarı 1987 ‘den 1994 yılının sonuna kadar 4 trilyon TL’dir.¹⁰⁰

4.4.5. Yarım Kalmış Tesislerin Satışı

Yarım kalmış tesisler nisbeten geri kalmış yörelerde, kalkınmayı sağlamak amacıyla kurulması düşünülmüş, ancak çeşitli nedenlerden dolayı ekonomiye kazandırılmayan yapılmış veya yapılmakta olan binaların özelleştirilmesini içermektedir.

⁹⁸ Rıdvan KARLUK, a.g.e., s.210.

⁹⁹ T.C Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, a.g.e., s.14.

¹⁰⁰ Metin KILCI, Başlangıcından Bugüne Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları (1984-1994), DPT Yayınları, Ankara, 1994, s.41.

4.4.6. Uluslararası Piyasalarda Kurumsal Arz Yoluyla Özelleştirilmesi

Bu yöntem, Kamu Ortaklığı İdaresi'nin uluslararası piyasalarda hisse senedi satışı olarak açıklanabilir. Bu yolla TOFAŞ'ın hisseleri 1994 yılında dünya borsalarına arz edilerek 6,7 trilyon TL'lik gelir elde edilmiştir.

Bunların dışında 1985-1995 yılları arasında tesis ve varlık satışından 490 milyar TL gelir elde edilmiştir.¹⁰¹

¹⁰¹ T.C Başbakanlık Ö.İ.B, Türkiye'de Özelleştirme, s.10.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜ İÇERSİNDE KARABÜK FABRİKALARININ YERİ VE ÖZELLEŞTİRİLMEDEN ÖNCEKİ DURUMU

1. GİRİŞ

Demir çelik sektörü diğer sektörlerle oranla oldukça ayrıcalık gösteren bir sanayi koludur ve çoğu sektörün itici gücü durumundadır. Başta madencilik ve taşımacılık olmak üzere ekonominin diğer sektörleri ile çok yönlü ilişkiler içindedir. Şöyleki; bir çok sektörden girdi sağladığı gibi, çıktılarda çok sayıda sektör tarafından girdi olarak kullanılmaktadır. Bu yönü ile Demir Çelik sektörü ekonomide kritik bir rol oynar.¹⁰²

Genel olarak sanayinin ham maddesi olan yassı mamüller, uzun mamüller, çubuk ve profillerin yanı sıra özel çelikleri üreten Demir ve Çelik endüstrisi küçük, orta ve diğer yan sanayinin doğup gelişmesini sanatkar kitlesinin çabuk yetişmesini sağlayarak ekonominin işlemlerini ve gelişmesini sağlama yönünde, gerek sanayinin gerekse ekonominin temel taşı olarak görev yapmaktadır. Ekonomik kalkınma ile demir çelik tüketimi arasındaki yakın ilişki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri bu sanayi kolu kurmaya ve geliştirmeye yöneltmiştir.

Günümüzde ekonomik gelişme göstergeleri arasında, ülkelerin kişi başına demir çelik tüketiminde yer almakta ve bu göstergelerle sektörün ekonomik kalkınmadaki önemi en somut bir biçimde belgelenmektedir. Ekonomik faaliyetlerin canlandığı inşaat ve imalat sanayinin hızlı bir gelişme gösterdiği dönemlerde demir çelik tüketimi yanında üretim çeşit ve kalitelerinde de önemli bir gelişme görülmektedir.

¹⁰² Karabük Demir Çelik Fabrikaları , *İnceleme Kurulu Raporu* ,1994, s.12

Sanayileşme sürecinin ilk aşamalarında alt yapı yatırımlarının artmasıyla inşaat ve imalat sanayilerinin giderek önem kazanması karşısında uzun hadde ürünleri olarak tanımlanan ve inşaat sektörünün temel girdileri arasında yer alan düz ve nervülü tip beton çelikleri ile muhtelif profillere olan talepte suratli bir artış meydana gelmektedir. Diğer iş kollarının itici gücü durumunda olan bu sektör üretimine olan talep artışı, ülke ekonomisinde önemli bir canlılık meydana getirmektedir.¹⁰³

Ülkelerin kalkınmasında çok büyük etkinliği olan Demir-Çelik sektörü, tüm sanayi iş kollarının ihtiyacı olan pik demiri ve her türlü çelik malzemenin üretimini üstlenmiş olup, gerek ülke kalkınmasında ve gerekse sanayileşmede hemen hemen bütün çelik sektörünün ülkelerin savunmasında da ayrı bir etkilği bulunmaktadır.

Her ülke gerek dışarıdan gelecek saldırılara karşı kendisini müdafaa edebilmek ve gerekse iç güvenliği sağlayabilmek amacıyla yeterli bir ordu kurmak ve savunma teşkilatının her türlü ihtiyaçlarını temin etmek mecburiyetindedirler. Bu nedenle ülkeler yıllık bütçelerinin önemli bir bölümünü savunma hizmetlerine ayırmaktadırlar.

Asya ve Avrupa kıtaları arasında köprü durumunda olan ülkemizin de çok geniş bir sahil şeridi ile kara sınırına sahip bulunması yanında strajik bir öneme haiz olan boğazlar ve ülkemizin jeopolitik konumu nedeniyle diğer ülkelere kıyasen daha güçlü ve büyük savunma gücüne ihtiyacı vardır. Kara ve hava kuvvetlerimizin yanında yurdumuzun üç bir tarafının denizlerle çevrili olması nedeniyle Deniz kuvvetlerine de ayrı bir önem vermemiz, dolayısıyla güçlü bir donanmaya sahip bulunmamız gerekmektedir.

Ülkemizin savunması ile görevli silahlı kuvvetlerimizin savunma görevini en iyi şekilde yapabilmesi, ordumuzun modern silahlarla donatılmasıyla ve gerekli askeri tesislere sahip bulunmamızla mümkündür.

Ülke savunmasında ihtiyac duyulan alt yapı tesislerin yapımı ile her türlü silah ve cephane, diğer araç ve gereçlerin imali için gerekli olan malzemeler incilendiğinde birinci sırayı demir ve demir esaslı malzemelerin işgal etmekte olduğu görülecektir. Silahlı kuvvetle rimizin ihtiyacı için faaliyet gösteren tesislere ilaveten ülkemizde güçlü bir savunma sanayimizin kurulmasına başlanmış olup bu amaçla yapılacak tesiler ve bu

¹⁰³ T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ,I.Sanayi Şurası Demir ve Çelik Sanayii Raporu, 1-4Eylül 1987,Ankara, s.15

tesilerde üretilecek modern silahların ve askeri amaçlı araç ve gereklere imalinde önemli oranda demir ve çelik mamüllerine ihtiyaç duyulacağı tabiidir. Savunma gücümüzün silahlarla donatılması ile ilgili faaliyetler demir ve çelik mamüllerine olan talebi daha da artıracığından demir çelik sektörü, gerek ülke kalkınmasındaki ve gerekse sanayileşmedeki önemini savunmamızda da muhafaza edecektir.

Bu bölümde önce dünya demir çelik sektörü hakkında bilgi vereceğiz. Daha sonra ülkemizde demir çelik sektörünü ele aldıktan sonra da K.D.Ç.F'nin sektör içerisindeki yerini, payını göstermeye çalışıp K.D.Ç.F. hakkında tanıtıcı bilgiler vereceğiz.

2. DÜNYA DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜ

II. Dünya savaşımdan sonra dünyanın yeniden imarı için girişilen ekonomik savaşda öncelikle ele alınan demir ve çelik sanayi yatırımları ve demir çeliğe olan talep artışı, ülkeleri kendi iç ihtiyaçları dışında ihracat kapasitesi yaratmada yarışa girmelerine sebep olmuş ve 1946 yılında 112 milyon ton olan çelik üretimi 1970 yılında 600 milyon tona yükselmiştir. İzleyen yıllarda demir çelik üretimindeki artış hızı azalmış, 1980 'de 752 milyon ton, 1985'de ise 773 milyon ton olmuştur.¹⁰⁴

1970'lere kadar olan dönemde dünya demir çelik üretimi ile Avrupa demir çelik üretimi paralellik göstermektedir. Bütün dünya ve Avrupa ülkeleri 1970 sonrası ortaya çıkan petrol krizinden kaynaklanan durgunluktan etkilenmişlerdir. Ancak; Avrupa ülkelerinde bu etki daha ağırlı olarak hissedilmiştir.¹⁰⁵

Çelik üretiminin henüz yaygınlaşmakta olduğu 18. yy.'da önde gelen çelik üreticisi ülke İsveç iken, II.Dünya savaşımdan sonra ABD en büyük çelik ihracatçısı olmuştur. Bu yıllarda AET ülkelerinde demir çelik sanayinden söz sahibi olmuşlardır. Ancak; yukarıda bahsettiğimiz petrol şokunun etkisi dışında çelik ithalatçısı durumunda olan ülkelerinde standart bir hale gelen demir-çelik teknolojisini alarak kendi sanayilerini kurmaya ve kendi kendilerine yeterli olmaya başlamaları AET dışındaki bir çok ülkede

¹⁰⁴ T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, I.Sanayi şurası Demir ve Çelik Sanayii Raporu, 1-4 Eylül 1987, Ankara, s.20

¹⁰⁵ İnceleme Kurulu Raporu, a.g.e, s.8.

(Japonya, Kanada, Çin Halk Cumhuriyeti...v.b.) Çelik sanayinde hızlı gelişmelerin olmasıyla birlikte bu ülkelirinde dünya pazarlarından pay almaya başlamaları diğer yandan AET iç pazarında çeliğe ikame ürünlerin ortaya çıkması,AET ülkelerinin demir çelik üretiminin azalmasına sebep olmuştur.¹⁰⁶

1970'lerden sonra Avrupa demir çelik üretiminde görülen durgunluk dünya genelinde gözlenmektedir. 1985'de 773 milyon ton olan dünya sıvı çelik üretim miktarı,1991'de 736 milyon tona ,1992'de 721 milyon tona, 1993'de 706 milyon tona, 1994'de ise,702 milyon tona düşmüştür. Görüleceği gibi dünya demir çelik sektörü bir dar boğazda görülmektedir. Bu dar boğazın nedenleri arasında ise, AET ülkelerinin demir çelik üretiminde maliyetlerin yüksek olması, ekonomik olmayan fazla kapasitelerin mevcut olması gibi nedenler gösterilmektedir.

1994 yılı itibariyle dünya demir çelik üretiminde önemli bir paya sahip olan ülkelirin sıvı çelik üretim miktarları sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Metaş Yayınları, Türkiye Demir Çelik Sanayinin Avrupa Topluluguna Uyumu, Ankara,1989,s.15.

¹⁰⁷ Dünya Gazetesi Eki, Demir-ÇELİK , 12 HAZİRAN 1995, s.10.

Tablo 3. Yıllara Göre Sıvı Çelik Üretimi (Milyon ton)

SIRA NO	Ü L K E L E R	1994	1993	P A Y
1	Japonya	98,294	99,623	14.00
2	Çin Halk Cum.	90,072	89,453	12.83
3	ABD	88.927	87.005	12.67
4	Rusya	48.573	58.236	6.92
5	Almanya	40.833	37.625	5
6	Güney	33.798	33.027	4.81
7	İtalya	26.114	25.816	3.72
8	Brezilya	25.698	25.207	3.66
9	Ukrayna	23.864	30.537	3.40
10	Hindistan	18.227	18.155	2.60
11	Fransa	18.028	17.106	2.57
12	İngiltere	17.356	16.698	2.47
13	Kanada	13.871	14.388	1.98
14	İspanya	13.547	12.960	1.93
15	Türkiye	12.074	11.414	1.72
16	Belçika	11.319	10.172	1.61
	DÜNYA TOPLAMI	702	706	100.00

Kaynak: International Iron and steel İnstitüte Word steel in Figures, 1993, s.3

Tablo 3’de de görüleceği gibi 1994 yılı itibariyle dünya sıvı çelik üretiminde Japonya, % 14'lük payı ile birinci sırada yer almaktadır. 1950'de dünya çelik üretimi içindeki payı % 2.5 olan Japonya, 1970'de % 16'ya yükselmiş ve ihracatını da 32 kat

artırmıştır 1960-75 arası AET ülkelerinde kapasite 2 misli artarken, Japonya'da 7 kat artmıştır.

Türkiye ise sıvı çelik üretiminde 11.074 bin ton ve % 1.72'lik pay ile 15. sırada yer almaktadır.

2.1. Üretim Yöntemine Göre Dünya Çelik Üretimi

Dünya çelik üretimi yaklaşık 700 milyon ton/yıl civarındadır. Bu miktarın % 70'i cevher ve kömürü dayalı tesislerde üretilirken % 30'u hurdaya dayalı olarak işletilen Elektrik Ark Ocaklarında (EAO) gerçekleştirilmektedir.

Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde de oranlar hemen hemen aynıdır. Birlik ülkelerindeki tesislerin % 92'si sürekli (kontinü) döküm sistemine sahip iken, ingot dökümün payı % 8'dir.

Tablo 4. Sanayileşmiş Ülkelerde Hammadde Kaynaklarına göre 1992 Çelik Üretimi (Milyon ton/Yıl)

ÜLKE İSMİ	Entegre Tesislerde Üretim		EAO'lu Tesislerde Üretim		Toplam Üretim	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
Japonya	67.1	68.4	30.2	31.6	98.1	100
A. B. D.	52.3	62.0	32.0	38.0	84.3	100
Rusya	56.7	84.6	10.3	15.4	67.0	100
Almanya	29.5	79.4	10.2	25.6	29.7	100
Güney Kore	19.6	69.8	8.5	30.2	28.1	100
Fransa	12.5	69.9	5.5	30.8	18.0	100
İngiltere	12.1	75.8	4.0	24.7	16.1	100
Dünya üretimi	509.1	70.6	212.1	29.4	721.2	100
Sanayi Ülkeler	244.1	66.3	124.0	33.9	155.0	100
Batı Avrupa	102.5	66.1	52.5	33.9	155.0	100
Türkiye	4.1	36.0	7.3	64.0	11.4	100

Kaynak: İnternaional Iron and Steei İnstitute, World Steel in Figures 1993.

2.2. Ürün Şekline Göre Dünya Çelik Üretimi

Ülkelerin ilk gelişme aşamalarında, altyapıları oluşturulmakta, şehirleşme faaliyetleri başlatılmakta, dolayısıyla inşaat sektörleri canlı olup, daha çok ürün talep edilmektedir. Gelişme çizgisinin yükselmesi sonucu gemi inşa, otomotiv, beyaz eşya, madeni eşya, makina imalat sanayi gibi sanayi kollarının gelişmesi ile birlikte yassı ürünlere olan talep artmaktadır. Türkiye'deki talep de benzeri şekilde gelişmiştir. Sanayide gelişmiş ülkelerin yassı ürün tüketimi % 65 dolayındadır. Türkiye'de ise bu oran

% 40 civarındadır. Kamu tarafından yapılan yatırımlarda, başlangıçta ülkemizin altyapısının oluşturulmasına ve askeri ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik uzun ürün üreten tesisler daha sonra ise, yassı ürün üreten bir tesis kurulmuştur. 1980-1990 yılları arasında çelik üretim kapasitesinde gerçekleştirilen artışın çok büyük bir bölümü uzun ürünlere yönelik olmuş, dolayısıyla uzun/yassı dengesi bozulmuş ve talebin çok üzerinde inşaat sektörüne yönelik uzun ürün fazlası oluşmuştur.

Bir ülkede tüketilen çelik cins ve miktarları gelişmişlik düzeyine bağlıdır. Dünyada kişi başına çelik tüketimi yılda yaklaşık 150Kg. gelişmiş ülkelerde ise, 300-500 Kg dolayındadır.

Bazı ülkelerde kişi başına çelik üretim ve tüketimi 1991 yılı değerleri ile sıvı çelik üretimi içersinde yassı ve uzun üretim dağılımı 1990 yılı değerleri aşağıda tabloda gösterilmiştir.

**Tablo 5. Ülkelere göre Kişi Başına Çelik Üretimi ve Tüketimi-1991 Yılı Toplam
sıvı Çelik İçerisinde Yassı ve Uzun Ürün Üretim Dağılımı-1990 Yılı**

ÜLKELE R	ÇELİK ÜRETİMİ Kg/Kişi-yıl	ÇELİK TÜKETİMİ Kg/Kişi-yıl	UZUN ÜRÜN ÜRETİMİ %	YASSI ÜRÜN ÜRETİMİ %	TOPLAM ÜRETİM %
RUSYA	519	513	65	35	100
JAPONYA	880	809	42	58	100
A. B. D	315	349	40	60	100
ALMANYA	521	488	28	72	100
KORE	595	613	34	66	100
İTALYA	435	458	57	43	100
BREZİLYA	155	81	40	60	100
FRANSA	321	291	32	68	100
İNGİLTERE	286	245	47	53	100
TÜRKİYE	163	135	80	20	100
TÜRKİYE (1993)	191	155	83	17	100

Kaynak: İnternaional Iron and Steei İnstitute, World Steel in Figures 1993.

3. TÜRKİYEDE DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜ

Ülkemizde 1932-1955 döneminde kamu ağırlıklı gelişen demir çelik sanayii 1980 yılına kadar 2.4 milyon ton/yıl'lık bir üretime ve 4.4 milyon ton/yıl'lık bir üretim kapasitesine ulaşmıştır. 1980-1990 arasındaki 10 yıllık dönemde, üretim ve kapasite artışı, ağır sanayi için olağan kabul edilebilecek hızların çok üstünde gerçekleşmiş ve yaklaşık dört kat artmıştır. Üretim ve kapasite artışı ağırlıklı olarak özel sektöre ait Elektrikli Ark Ocaklı tesislerden kaynaklanmıştır.

3.1. Türkiye'nin Sıvı Çelik Üretim Kapasitesi ve Üretiminin Gelişmesi

Kapasite artışında özellikle, 1980 yılından sonra kapasiteleri yaklaşık olarak 1,3 milyon tondan, 7,4 milyon ton seviyesine ulaşan EAO'lu tesisler etkili olmuştur. Sağlanan kapasite artışına paralel olarak EAO'lu tesislerin üretimleri de 1980 yılındaki 500 bin ton seviyesinden 1993 yılında 7,3 milyon ton seviyesine ulaşmıştır. Entegre tesislerin kapasiteleri de aynı dönemde gerçekleştirilen kapasite artırımı neticesinde 3,1 milyon tondan 5 milyon tona ulaşırken, üretimleri ise 1,9 milyon tondan 4,1 milyon tona yükselmiştir. Tabloda entegre ve EAO'lu tesisler bazında Türkiye ham çelik üretimi kapasitesinin gelişimi verilmiştir.

Tablo 6. Türkiye'nin Sıvı Çelik Üretim Kapasitesi (Milyon ton/yıl)

	1980	1985	1990	1991	1992	1993
Toplam Kapasite	4.4	6.5	10.0	11.0	12.0	12.4
Entegre Tesis Kapasitesi	3.1	4.6	4.8	5.0	5.0	5.0
EAO Kapasitesi	1.3	1.9	5.2	6.0	7.0	7.4
Entegre Tesis Payı (%)	70.5	70.8	48.0	45.5	41.7	40.3
EAO Payı (%)	29.5	29.2	52.0	54.5	58.3	59.7
Uzun Ürün Kapasitesi	2.8	4.7	8.0	9.0	10.0	10.4
Uzun Ürün İçinde EAO Payı (%)	46.4	40.4	65.0	66.7	70.0	71.2
Yassı Ürün Kapasitesi	1.5	1.8	2.0	2.0	2.0	2.0

Kaynak:Ereğli Demir Çelik A.Ş., K.D.Ç.F. Fizibilite Raporu, s.15

Sıvı çelik üretim kapasitesi son yıllarda sağlanan gelişmelerle, dünya sıvı çelik üretimi sıralamasında 1980 yılındaki 2.4 milyon tonluk üretimi ile 33. sırada bulunan ülkemiz, 1992 yılında 10.2 milyon tonluk üretimiyle 17. sıraya, 1993 yılındaki 11.4 milyon tonluk üretimiyle 15. sıraya kadar yükselmiştir. Özellikle 1982 yılından

sonra yassı ürünler ihracatında sağlanan artışın yanında iç talebin de canlılığını koruması sonucunda sıvı çelik üretim kapasitesi artarken, 1980 yılında % 54.0 kapasite kullanım oranı da 1990 yılında % 76.0 ve 1993 yılında %93.0 seviyesine yükselmiştir.

Tablo 7. Türkiye'nin Yıllara Göre Sıvı Çelik Üretimi (bin ton/yıl)

Yıl	Toplam Üretim	%	EAO Üretim	%	Entegre Tes Üretimi	%
1980	2.400	100	690	29	1.770	71
1981	2.500	100	707	28	1.793	72
1982	3.200	100	991	31	2.209	63
1983	3.800	100	1.200	32	2.600	68
1984	4.300	100	1.488	35	2.812	65
1985	4.950	100	1.666	34	3.284	66
1986	5.928	100	2.349	39	3.579	61
1987	7.044	100	3.118	44	3.926	56
1988	7.938	100	3.759	47	4.224	53
1989	7.744	100	4.527	58	3.317	42
1990	9.412	100	4.955	53	4.457	47
1991	9.380	100	4.952	53	4.928	47
1992	10.254	100	6.110	57	4.144	43
1993	11.444	100	7.284	64	4.131	36

Kaynak:Ereğli Demir Çelik A.Ş, K.D.Ç.F.Fizibilite Raporu s.16

3.2. Üretim Yöntemine Göre Türkiye’de Çelik Üretimi

Türkiye’de bugün yüksek fırın dayalı üretim yapan üç entegre demir çelik tesisi (Karabük Demir Çelik, İskenderun Demir Çelik ve Ereğli Demir Çelik) ve elektrik ark ocağına dayalı üretim yapan 19 demir çelik tesisi bulunmaktadır.

1980-1992 yılları arasında Türkiye sıvı çelik üretiminin yöntemlere göre dağılımı Tabla 8.'te tesisler itibariyle üretim Tablo 9 ve ürünler itibariyle sıvı çelik üretimi Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 8. 1980-1992 Yılları arasında Türkiye Sıvı Çelik Üretimini Yöntemlere Göre Dağılımı

	1980	1985	1985	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
S.M.O	23	11	10	8	7	4	6	7	6	6
B.O.F	48	55	51	48	46	38	41	40	34	30
E.A.O	29	34	39	44	47	58	53	53	60	64
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

S.M.O.- Siemens-Martin Ocağı

B.O.F.- Bazık Oksijen Konvertörü

E.A.O.- Elektrik Ark Ocağı

Tablo 9. Tesisler İtibariyle Sıvı Çelik üretimi

YILLAR	İSDEMİR	KARABÜK	ERDEMİR	ARK OCAKLARI	TOPLAM
1989	931	322	1.928	4.667	7.848
1990	1.821	605	1.941	4.956	9.323
1991	1.790	693	1.862	4.990	9.335
1992	1.779	651	1.714	6.110	10.254
1993	1.752	722	1.656	7.283	11.423

Kaynak: K.D.Ç.F. İnceleme Kurulu Raporları, s.18

1980'de 29 olan EAO'nın üretimdeki payı 1990'da % 53'e, 1993'de ise % 64'e çıkmıştır. Ham çelik üretiminde sağlanan bu gelişmelere karşın, ark ocaklı tesislerin ana

maddesindeki olan hurdanın yeterince temin edilmediği ülkemizde, 1993 yılında çelik üretimi için tüketilen yaklaşık 8 milyon ton hurdanın % 30'u, 65 milyon ton (Dünya serbest satılabilir hurdanın beşte biri) ithalat yoluyla karşılanmıştır.

Türkiye toplam sıvı çelik üretiminin uzun ürünler ve yassı ürünler itibariyle dağılımı ise, tablo 10.'da yer almaktadır.

Tablo 10. Ürünler İtibariyle Türkiye Sıvı Çelik Üretimi (Milyon ton)

YILLAR	UZUN ÜRÜNLER	PAYI (%)	YASSI ÜRÜNLER	PAYI (%)	TOPLAM
1990	7.4	(79)	1.9	(21)	9.3
1991	7.4	(80)	1.9	(20)	9.3
1992	8.5	(83)	1.7	(17)	10.3
1993	9.8	(85)	1.7	(15)	11.4

Kaynak: K.D.Ç.F. İnceleme Kurulu Raporu, s.18

3.3. Türkiye'de Kişi Başına ve Toplam Olarak Çelik Tüketimi

Ülkemizde kişi başına çelik tüketimi 1980 yılında 72 Kg iken 1992'de bu miktar 155 Kg'a yükselmiş, 1993'de de 155 Kg dolayında gerçekleşmiştir. Tablo 11.'de Türkiye'nin kişi başına düşen çelik üretim ve tüketim değerleri verilmektedir.

Tablo 11. Türkiye'de Kişi Başına Düşen Çelik Üretim ve Tüketimi (Kg/Kişi-Yıl)

	1980	1983	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Üretim	54	79	98	115	134	149	141	159	163	175	191
Tüketim	72	91	114	114	144	133	144	150	150	155	155

Son 10 yılda uzun ürün tüketiminde % 226 oranında, yassı ürün tüketiminde ise %178'lik bir artış meydana gelmiştir. Tablo 12.'de Türkiye'nin 1981-1992 yılları arasındaki ürün talebi yer almaktadır.

Tablo 12. Türkiye Çelik Ürün Talebi (Bin Ton/Yıl)

	1981	1985	1987	1988	1989	1990	1991	1992
UZUN	1.382	2.525	3.295	3.372	4.112	4.030	4.284	4.500
YASSI	1.285	2.319	3.429	2.825	2.910	3.367	3.378	3.580
DİĞER	512	878	829	955	879	1.009	930	998
TOPLAM	3.719	5.722	7.553	7.152	7.931	8.406	8.592	9.078

Kaynak: K.d.Ç.F. İnceleme Kurulu Raporu, s.19

3.4. Türkiye Uzun Ürünler İç Talebi Projeksiyonu

7.Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporuna göre (Ocak 1994, Sayfa 40, Sayfa 22) yurt içi uzun mamül talep projeksiyonu aşağıda tablo 13.'deki gibidir.

Tablo 13. Uzun Ürünler Talep Projeksiyonu (Bin ton)

CİNSİ	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
ÇUBUK, TEL, FİLMAŞIN	4.210	4.543	4.813	5.083	5.353	5.623	5.938
PROFİL	730	773	816	861	907	952	997
DEMİRYOLU MALZEMESİ	31	50	52	53	55	56	58
ARA TOPLAM	4.971	5.366	5.681	5.997	6.315	6.631	6.948
VASIFLI ÇELİK	230	255	280	300	320	360	340
TOPLAM	5.201	5.621	5.961	6.297	6.635	6.971	7.308

Kaynak:K.D.Ç.F. İnceleme Kurulu Raporu, s.20

1993 uzun üretim miktarı,8.641.000 Ton/yıl olmuştur. Türkiyenin uzun ürün sıvı çelik kapasitesi 1993 yılı itibariyle sıvı çelik olarak 10.400.000 Ton/yıl¹⁰⁸ veya %90 verim ile mamul olarak 9.360.000 ton/yıl'dır.Türkiye'deki uzun ürün kapasitesi, 1993 ürün seviyesinde kalırsa 1999'da takriben 1.300.000.ton/yıl uzun ürün fazlası verir, m mevcut kapasite tam kullanılabilirse takriben 2 milyon ton/yıl uzun ürün fazlası verir.

7. Beş Yıllık Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu tarafından alınan 1993-1999 yılları arasındaki yurtiçi talep projeksiyonu doğrusal olarak 2015 yılına kadar uzatılması suretiyle elde edilen ve vasıflı uzun mamülleri de kapsayan toplam yurtiçi uzun mamul projeksiyonu aşağıda verilmiştir. (Tablo 14.)

¹⁰⁸ Demir Çelik Üreticileri Derneği, Gümrük Birliğine Girerken Türk Demir Çelik Sektörü, 1994, s.12

Tablo 14. Yurtiçi Uzun Mamul Talep Projeksiyonu 2000-2015 Yılları

Y I L L A R	UZUN MAMÜL Bin ton/yıl	TEKABÜL EDEN ÇELİK Miktarı (Bin ton/yıl)
1999	7.308	8.120
2000	7.659	8.510
2001	8.010	
2002	8.362	
2003	8.713	
2004	9.064	
2005	9.415	10.461
2006	9.766	
2007	10.117	
2008	10.469	
2009	10.820	
2010	11.171	12.412
2011	11.522	
2012	11.873	
2013	12.224	
2014	12.576	
2015	12.927	14.363

Kaynak: İnceleme Kurulu Raporu, s.21

Türkiye'nin 1993 yılı nihai mamul ihracı 3.685.000 ton/yıl ol- muştur. Bunun Türkiye'ye getirdiği döviz girdisi 1.043.226 Milyon \$/yıl olmuştur. (DPT verilerine göre)

3.5. Türkiye Demir Çelik Ürünleri Dış Ticareti

Tablo 15. Ürünler İtibariyle Demir Çelik Sanayii İhracatı-1993 (M:Bin ton; D:Cari fiatlarla milyon \$)

ÜRÜNLER	MİKTAR	%	DEĞER	%
Pik	83.9	(1.3)	8.552	(0.4)
Ferro Ahşımlar	92.3	(1.4)	41.408	(2.3)
Yarı Ürünler	1.758.4	(27.0)	412.045	(22.5)
Uzun Ürünler	3.670.0	(56.4)	1.034.966	(56.5)
Yassı Ürünler	521.0	(8.0)	204.386	(11.2)
Vasıflı Çelikler	15.0	(0.2)	8.260	(0.5)
Diğer	367.2	(5.7)	120.831	(6.6)
TOPLAM	6.507.8	(100.0)	1.830.448	(100.0)

Kaynak : İnceleme Kurulu Raporu, s.23

Uzun ve yassı ürünlerin üretimdeki dengesiz gelişmeden dolayı bir taraftan uzun ürünlerde oluşan arz fazlası ihracat yoluyla eritilirken, diğer taraftan sürekli olarak artan yassı ürünler iç talebi ithalat ile karşılanmıştır.

Tablo 16. Demir-Çelik Sanayii İthalatı (Cari fiatlarla, milyon \$)

Y I L L A R	DEMİR ÇELİK İTHALATI	TÜRKİYE İTHALATI	TOPLAMDAKİ PAYI (%)
1 9 9 0	1.757	22.302	(7.9)
1 9 9 1	1.753	21.047	(8.3)
1 9 9 2	1.842	22.871	(8.1)
1 9 9 3	2.818	29.429	(9.6)

Kaynak: İnceleme Kurulu Raporu, s.24

Tablo 17. Ürünler İtibariyle Demir-Çelik Sanayii İthalatı (1993) (M: Bin Ton, D:Bin\$)

ÜRÜNLER	MİKTAR	%	DEĞER	%
K O K	307	(2.3)	28.478	(1.0)
P İ K	698	(5.2)	85.218	(3.0)
FERRO ALIŞIMLAR	141	(1.0)	68.682	(2.4)
HURDALAR	6.379	(48.9)	822.460	(29.2)
YARI ÜRÜNLER	2.512	(19.3)	509.990	(18.1)
UZUN ÜRÜNLER	450	(3.5)	163.913	(5.8)
YASSI ÜRÜNLER	2.247	(17.3)	777.349	(27.6)
VASIFLI ÇELİK	222	(1.7)	284.049	(10.0)
DİKİŞSİZ BORU	71	(0.5)	63.234	(2.2)
DİĞER	23	(0.1)	14.507	(0.7)
TOPLAM	13.500	(100.0)	2.818.814	(100.0)

Kaynak: İnceleme Kurulu Raporları, s.25

3.6. Türkiye Demir Çelik Sektöründe Beklenen Gelişmeler

VII. Beş Yıllık Kalkınma (1994-1999) döneminde, demir ve çelik sanayinde beklenen önemli bir gelişme Avrupa Birliği ile entegrasyon çalışmalarında bir sonuca ulaşması olacaktır. 1995 yılında muhtemelen gerçekleşecek Gümrük Birliği ile Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) ürünleri dışında kalan demir çelik ürünleri de dahil olmak üzere, Türkiye, Avrupa Birliği ve EFTA ülkeleri çıkışlı ithalattan aldığı Gümrük vergisi ve fonları kaldıracak, üçüncü ülkelere karşıda AB'nin üçüncü ülkelere karşı uyguladığı ortak gümrük tarifesi (OGT) hadlerini uygulayacaktır. Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) ürünlerini kapsayan anlaşmalarla ilgili görüşmeler halen sürdürmekte olup, Gümrük Birliği kapsamındaki benzer uygulamaların da 1996 yılında başlamaması beklenmektedir.

AKÇT ürünlerinde Topluluk ile Türkiye arasında bir serbest ticaret Alanı'nın oluşturulması yönünde bir anlaşma taslağı, Yönlendirme Komitesinin 26-27 Ocak 1994 tarihli toplantısında Türk tarafına tevdi edilmiştir.

Yönlendirme komitesi 6. toplantısı ise, 10-11 Mart 1994 tarihlerinde Ankara'da yapılmış olup; toplantıda AKÇT ürünleri ile ilgili olarak belli başlı şu hususlar ele alınmıştır.

- Yapısal sorunlar:

Topluluk yetkilileri çelik sektöründe Topluluk kuralları uyarınca, ancak,

- Kapatma

- Sektörden ayrılan işçilere yönelik yardım

- Çevre

- Araştırma-geliştirme alanlarında sübvansiyon verilmesinin mümkün olduğu, kapasite artışı için teşviğı söz konusu olamayacağını belirtmektedir.

- Navlun Priminin Kaldırılması

Topluluk Heyeti, Türkiye'nin hurda demir-çelik ithalatında uyguladığı ton başına 10-15 dolarlık navlun desteğinin topluluk piyasasında arz sıkıntısı yarattığı ve hurda fiyatlarını artırdığı belirtilmiş.

Hurda taşıma priminin 1994 Haziran ayından başlayarak

- Haziran'da, 1/3

- Ağustos'da, 1/3

- Ekim'de, 1/3

şeklinde indirilerek sıfırlanması üzerinde mutabık kalmıştır.

- AKÇT ürünleri Serbest Ticaret Anlaşma taslağında belirtildiğı üzere Protokolün yürütülmesini görüşecek bir temas gurubunun oluşturulması istenmektedir.

Önümüzdeki dönemde Demir Çelik Sanayiinde yapısal sorunlar giderilerek, dünyadaki teknolojik gelişmelere uyum sağlaması ve kurulu tesislerin rekabet gücünün artırılması sağlanmalıdır. Bu kapsamda, uzun ürünlere yönelik yeni ark ocaklı tesisler

yanında, mevcut tesislerin yassı ürünlere ve kaliteli çelik üretimine yönelik yatırımları desteklemelidir. Demir ve Çelik sanayiinde kurulu tesislerin rekabet gücünü artırmaya yönelik modernizasyon ve kalite iyileştirme yatırımları teşvik edilmelidir.

Halen VII. Beş Yıllık Kalkınma Planının Hazırlık çalışmaları devam etmekte olduğundan Plan dönemine ilişkin makro hedefler ve temel politikalar henüz belirlenmemiştir. Bu nedenle, önümüzdeki plan dönemine ilişkin beklentiler ve sayısal değerler, VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlık çalışmaları kapsamında kurulan Özel İhtisas komisyonunun çalışmaları sonuçları yansıtmaktadır. Komisyon raporlarına göre; 1999 yılında, uzun ürünler yurt içi talebinin 6.9 milyon ton, buna ilaveten 0.36 milyon ton uzun vasıflı çelik, yassı ürünler, yurtiçi talebinin 4.5 milyon ton olacağı tahmin edilmiştir. VII. Plan dönemine ilişkin gelişme hızları ve diğer parametreler kesinlik kazandıktan sonra bu talep tahminlerinde bazı değişikliklerin ortaya çıkması muhtemeldir.

Aynı dönem sonunda uzun ürünler üretiminin 9.5 milyon ton'a, yassı ürünler üretiminin 3.3 milyon ton'a, kaliteli çelik üretiminin ise 0.33 milyon tona ulaşacağı tahmin edilmektedir. Komisyon tahminlerine göre uzun ürünlerde takriben 2.5 milyon ton üretim fazlası ortaya çıkarken yassı ürünlerde ise üretimin yurt içi talebini karşılamada yetersiz kalacağı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, önümüzdeki dönemde yurt içi yassı ürün talebinin karşılanması için, mevcut tesislerin genişletilmesi yanında, yeni bir tesisin de yatırımına başlanması, zorunlu hale gelmektedir.

4. KARABÜK DEMİR ÇELİK FABRİKALARI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1929 Yılında başlayan büyük Dünya buhranı, Türkiye'yi de etkilemiştir. Memleketin dışa bağımlılığını azaltacak bir sanayinin kurulmasına acilen gerek duyulmuştur. Bu sanayinin kurulmasında özel sektörün gerekli sermaye ve tecrübe eksikliğinden dolayı yetersiz kalması, devleti öncelikli bir şekilde faaliyetde bulunmasına neden olmuş ve böylece iktisat politikasında *Devletçilik* ilkesi benimsenmiştir. Bu dönemde iki ayrı 5 Yıllık sanayi planı hazırlanmıştır. Birinci 5 yıllık sanayi planı 1933-1937 yılları arasında uygulanmıştır. İşte bir çok sanayi dalı ile birlikte, Karabük Demir-

Çelik Fabrikasının kurulmasında bu plan içinde yer almaktadır. Bundan sonraki İkinci Beş Yıllık Kalkınma planı ise finansman güçlükleri, II. Dünya Savaşının araya girmesi ve Devletçiliğe karşı beliren bazı eğilimler dolayısıyla uygulanamamıştır.¹⁰⁹

Bu planda ön görülen sanayi kolları büyük sermaye ve teknik kuvvet gerektirdiğinden devlet tarafından yapılmış ve fabrikaların kapasiteleri de Türkiye'nin ihtiyaç ve tüketimine göre ayarlanmıştır. Bu planların uygulanmasıyla birlikte sanayi yatırımları önemli ölçüde artmıştır. Yatırımlar için faydalanılan kaynaklar büyük oranda yurt içinden sağlanmıştır. Dış kaynaklar önemsenmeyecek kadar azdır.¹¹⁰

Türkiye'de Demir madenlerinin aranması ve modern anlamda Demir - Çelik sanayinin kurulması teşebbüsü, Cumhuriyetin kurulmasını takip eden yukarıda bahsettiğimiz planlarla birlikte başlamıştır.

Ülkelerin ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirebilmelerinin en güvenilir ve kalıcı yolu sanayileşmedir. Sanayileşmeye imkan veren temel sektörlerin en önemlisi ise, Demir-Çelik sektörüdür. Demir-Çelik üretiminde, tüketiminde çağdaş yaşam düzeyini belirleyen en önemli göstergelerden biridir. Türkiye'de kişi başına yılda 155 Kg çelik tüketilmektedir. Gelişmiş ülkelerde ise, bu rakam 500 kg civarındadır.¹¹¹ Görüldüğü gibi ülkemizin gelişmiş ülkeler seviyesine çıkabilmesi için Demir-Çelik sektöründe de ilerlemeler katetmesi gerekmektedir.

4.1. Karabük Demir Çelik Fabrikalarının Kuruluşu

1932 Yılında askeri amaçlarla kurulan Kırıkkale Fabrikasının sınırlı kapasitesi ve ülke ihtiyacına kafi gelmeyişi sebebiyle sınırlı çelik ihtiyacının karşılanabilmesi için entegre Demir Çelik tesisinin kurulmasına karar verilmiştir.¹¹² Sonrasında bu tesisin kuruluş yerinin seçimi sorunu gündeme gelmiştir. Kurulacak olan Demir-Çelik fabrikasının hammaddesinin önemli bir kısmını, kömür mamadenleri oluşturmaktadır.

¹⁰⁹ Akbank Kültür Yayını, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923- 1978, Aba Ofset Basımevi, İstanbul-1980, s.83.

¹¹⁰ Erol MANİSALI, Cumhuriyetin 50. Yılında Dış Ekonomik İlişkiler, Aba ofset basımevi, İstanbul-1980, s.83.

¹¹¹ T.C.Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Karabük Demir Çelik Fabrikaları Hakkında Genel Bilgiler, 5 OCAK 1995, s.1.

¹¹² Hami KARTAY, Gümrük Birliğine Girerken Türk Demir Çelik Sektörü ve Rekabet İmkanları, T.C.-AB Gümrük Birliği Semineri, İstanbul 1994, s.113.

Ülkemizin zengin kömür yataklarına sahip olan tek İli Zonguldak'tır.¹¹³ Maden ocaklarına yakınlığı, mamüllerin karayolu,de- miryolu ve ilerde yapılması planlanan bir liman ile taşınmasının kolaylığı göz önünde bulundurularak Karabük, Fabrikanın kurulması için en uygun yer olarak görülmüştür.

10 Kasım 1936 günü, İngiliz Hükümeti ile imzalanan 2.5 milyon sterlinlik bir kredi anlaşmasına istinaden H.A. Brassert Firmasına ihale edilen tesislerin temeli 3 Nisan 1937 gününde atılarak aynı yıl Sümerbank Karabük bürosu olarak, faaliyete başlamıştır. 1939 yılında Sümerbank'a bağlı Türkiye Demir Çelik Fabrikaları Müessesesi haline getirilen kuruluş, 6559 sayılı Kanun ile 21.06.1955 tarihinde Türkiye Demir Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü hüviyetini kazanmıştır.¹¹⁴

"1976 yılına kadar genel müdürlük olarak faaliyet gösteren işletmeler, yönetim kurulunun 02.03.1976 tarih ve 9/250 sayılı kararı ile 1.5 milyar TL. sermayeli Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları Müessesesi haline getirilmiştir. Müessese ilgili hukuki işlemler tamamlanarak 19.03.1976 tarihli 2.seri 344 sayılı Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinde yayımlanmıştır.

Müessesenin kuruluşundan sonra genel müdürlük ile müessese hesapları, 01.01.1977 tarihinden itibaren ayrılarak 31.12.1994 tarihine kadar bağımsız faaliyet göstermişlerdir.

4046 sayılı Kanunun 20. maddesinin (a) bendine istinaden T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından 13.01.1995 tarihinde onaylanan ana sözleşme ile Özelleştirme Yüksek Kurulunun 30.12.1994 tarih ve 94/16 sayılı kararı doğrultusunda müessese Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları Anonim şirketine dönüştürülmüştür.¹¹⁵

¹¹³ Ülgen OSKAY "Geçiş Dönemi Tipi Olarak Zonguldak Kömür Havzası Maden İşçisi", Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları, Yayın No:25, İzmir-1983, s.60.

¹¹⁴ Z.Fahrettin FINDIKOĞLU, Kuruluşunun XXV-Yılında Karabük, Fakülteler matbaası, İstanbul-1962 s.1.

¹¹⁵ Karabük Demir Çelik Fabrikaları A.Ş. Genel Müdürlüğü, 1994 Yılı Faaliyet Raporu , s.4.

4.2. Fabrika İçersinde Yer Alan Başlıca Üniteler

4.2.1. Kok Fabrikaları

Kok fabrikaları kömür ve stok hazırlama tesisleri, kok fırınları kok kırma eleme tesisleri ve yan ürünler tesisleri olmak üzere 4 bölümden oluşmaktadır.

4.2.1.1. Kömür Stok ve Hazırlama Tesisleri

1962 yılında işletmeye alınan bu tesisler 100.000 ton taşkömürünü stoklayabilecek ve saatde 300 ton kömürü işleyebilecek kapasitede olup; ufak bazı iyileştirmelerle daha uzun yıllar hizmet edebilecek durumdadır.

4.2.1.2. Kok Fırınları

Toplam 4 batarya halinde Çalışan100 kamaradan oluşan kok fırınlarına ait kapasite değerleri ile bazı özellikleri tablo C.1.'de yer almaktadır.

Tablo 18. Kok Fırınlarının Kapasite Değerleri ve Bazı Özellikleri

Fırınlar	Kuruluş Yılı	Fırın Sayısı	Koklaşma Süresi (saat)	Kuru Kömür Şarjı (ton/yıl)	Kok+Kok Tozu (ton/yıl)
1/2 Bat.	1968	44	20	383.000	300.000
3/3 Bat.	1986	56	18	529.000	418.000
TOPLAM		100		912.000	718.000

Kaynak: İnceleme Kurulu Raporu, s.40

Bu fırınlarda toplam olarak yılda yaklaşık 575.000 ton metalorjik kok üretilebilmektedir.

1/2 nolu bataryalar Dr.C. Otto yapımı olup; 3 Ağustos 1968 yılın da işletmeye alınmıştır. Bu fırınlar 1987 yılında geniş kapsamlı bir sıcak tamirden geçirildiğinden, bu haliyle üretimi en az 2000 yılına kadar ekonomik olarak sürdürebilecek durumdadır. 1991 yılı verilerine göre batı dünyasındaki toplam kok üretiminin % 21.8 nin 25 yaşından, bunun yaklaşık % 2.3'nün ise 30 yaşından daha eski kok fırınlarında gerçekleştirildiği dikkate alınırsa bir 1/2 nolu fırınların dünya ölçülerine göre çok eski olmadığı ve hatta gerekli bakımların zamanında yapılması halinde 2000 yılından sonra bile (en az beş yıl) üretime devam edebileceği rahatlıkla söylenebilir. Bu fırınların teknoloji ve işletmeçiliği kendisinden daha yeni olan İSDEMİR kok fırınlarından daha iyi olup ERDEMİR'den de düşük düzeyde değildir.

3/4 Nolu bataryalar Didier Engineering GmbH firması yapımı olup, 18 Nisan 1986 yılında işletmeye alınmıştır. Yani henüz daha 8 yaşında dır.1991 yılı verilerine göre (**) batı dünyası toplam kok üretiminin % 21.1'nin gerçekleştiren 0-10 yaş gurubu yeni fırınlar kategorisinde yer almaktadır. En kötümser tahminle bu bataryalar gerekli bakımlar zamanında yapılırsa 2020 yılına kadar rahatlıkla ekonomik olarak çalıştırılabilecektir. Gerek fırın bloku ve gerekse araba setinin teknolojik düzeyi bakımından 2 nolu fırınlar tartışmasız olarak Türkiye- nin en modern kok fabrikalarıdır ve hatta gelişmiş ülkelerde ki kok fırınları ile aynı teknolojiye sahiptir. Bu gün bu fırınlara eş değer 56 kamaralık 2 batarya kurabilmek için yapılması gereken yatırım tutarı yaklaşık olarak 42 milyon ABD dolarıdır.

İşletmelerde çalıştırılması ekonomik olmayan, ömrünü doldurmuş kısımlar zaten kapatılmaktadır. 63 kamaradan oluşan 5/6/7 nolu bataryalar 31 yaşında ekonomik ömrünü tamamladığından Temmuz 1993'de kapatılmıştır. Bu fırınlara ait araba setinin diğer fırınları yedeklemesi için çalışmalar devam etmektedir.

Kok fabrikalarında üretilen kokun kalitesi 1993 yılında en yüksek düzeye ulaşmış olup, bu düzey dünya standartlarındadır.Kok fırınlarına hizmet veren iki söndürme arabası da Karabük Demir çelik Fabrikasında imal edilerek gecen yıl içinde işletmeye alınmıştır.

4.2.1.3. Kok Kırma ve Eleme Ünitesi

1981 yılında Karabük Demir Çelik tarafından yapılıp işlemeye alınan bu tesis 180 ton/saat kapasitelidir. Bu rampalardan alınan koku homajen boyutlu fraksiyonlara ayırır. Tesis daha uzun yıllar çalıştırabilecek durumdadır.

4.2.1.4. Yan Ürün Tesisleri

Bu tesislerde bir taraftan taş kömürün koklaşması sırasında çıkan ham kok gazı temizlenirken, diğer taraftan elde edilen ham katranla ham benzol değerlendirilmektedir. Gaz temizleme işlemi her biri 600.000 Nm³/gün kapasiteli iki hatta yapılmaktadır. Bu kapasite yeterlidir ve bazı iyileştirmelerle uzun yıllar çalıştırılabilir düzeydedir. Gaz temizleme sırasında elde edilen Amonyum sulfat kurutulup toplanarak satılmaktadır. (Toplam kapasite 6.000 ton/yıldır) Katran esaslı yıkama yağı ile tutulan ham benzol fabrikalarında yağdan ayrılarak bu şekilde veya yıkanmış olarak pazarlanmaktadır. Biri 1952'de diğeri 1962'de yapılan iki adet katran destilasyon tesislerinde üretilen RT9, çelikhane ve haddahanede yakıt olarak kullanılmaktadır. Katran fabrikalarında elde edilen bazı yağlardan katran boyası ve kreozot üretilip satılmaktadır.

Bunlardan başkanaftalin yağından preslenmiş ham naftalin üreten iki tesis ile bir saf naftalin tesisi bulunmaktadır. Katran tesisi ile benzol fabrikalarından yalnızca birer tanesinin çalıştırılması bir ölçüde tasarruf sağlayacaktır. Ancak bu durumda yalnız çelikhane RT9 ihtiyacı karşılanabilecektir.

Çelikhane ve haddahanenin yakıt sorununa çözüm getirilebilir. Ham katran işlenmek üzere başkayere gönderilir ve benzol kulelerinde petrol esaslı yıkama yağı kullanılabilirse katran fabrikaları tamamen kapatılabilir. Gazdan benzolun ayrılmasına karar verilirse, benzol kuleleri ve benzol fabrikalarına da gerek kalmayacaktır. Bu durumda yıkama yağı ihtiyacı da elimine edilmiş olacaktır. Bütün bunların sonucunda gerek işçilik ve gerekse, enerji yönünden önemli ölçüde tasarruf sağlanacaktır.

4.2.2. Sinter Tesisleri

Yüksek fırınların üretimini artırma projesi çerçevesinde yer alan yer tesislerinin modernizasyon çalışmalarına 1982 yılında başlanmış 1988 yılında işletmeye alınan Sinter tesislerinde çağdaş firm işletmeciliğinin gereği olan Bazik Sinter üretimine başlanmış, toplam: 1.340.000 ton/yıl kapasiteye ulaşılmıştır.

4.2.3. Şarj Tesisleri

Üç yüksek fırına yedekli olan malzemelerin stoklandığı ve 4 adet tam otomatik bilgisayarla doldurma işleminin yapıldığı tesislerdir. 1988 yılında modernize edilerek işletmeye alınmıştır. Mevcut iki adet köprü vincine ilaveten 20 tonluk modern bir vincin ihale çalışmaları tamamlanmıştır ve montaj aşamasına geçilmiştir. Günümüz koşullarına uygun bir teknoloji ile çağdaş bir işletmeçilik yapılmaktadır.

4.2.4. Yüksek Fırınlara

Yüksek fırınlara dayalı geleneksel üretim süreci, kırma-eleme tesisleri, sinter fabrikası, malzeme taşıma ve sitoğlama türü altyapı gerektirmektedir.

Karabük Demir Çelik İşletmeleri yüksek fırınlarının kuruluşlarından bu yana 3.tevsiatları yapılarak yıllık üretimin 600.000.tondan 900.000 tona çıkarılması hedeflenmiş olup üç yüksek fırının toplam: yararlı hacmi 1520 m³, yıllık üretim kapasitesi ise 900.000 ton sıvı hamdemirdir.

Yüksek fırınların üretiminin artırılması projesi içine giren yüksek fırın sobaları, şarj tesisleri, çevher hazırlama, sinter modernizasyonları tamamlanmıştır. Kuvvet santrali yenileme çalışmaları bitirilmek üzeredir.

Yüksek fırına malzeme hazırlayan ünitelerin yenileme ve işletmeye alınış tarihleri aşağıdadır.

4.2.4.1. Palet tesisleri

Divriği palet tesisleri, 1986 yılı ilk yarısında işletmeye alınmıştır. Yıllık kapasitesi 1.300.000 ton olup demir tenörü % 64-65 arasındadır.

Divriği'nin mevcut rezervi, son zamanlarda yapılan çalışmalar sonunda iki katına çıkmış olup muhtemelen yeni demir cevheri rezervleri sahada yapılacak manyetik haritalama ve sondajlama sonunda daha da artacaktır.

Türkiye'nin yegane demir cevheri zenginleştirme ve pelet tesisinin bulunduğu Divriği Pelet Tesisleri, artan cevher rezervleri ve civardaki mevcut cevher kapasiteleri de göz önüne alınarak tevsi edilmelidir. Kardemir'de şu anda % 100 yerli cevher ile çalışıldığı ve ileride de ağırlıklı olarak yerli cevher ile çalışılacağı dikkate alındığında Divriği Pelet Tesislerinin Kardemir için hayati önemi olduğu ortaya çıkar. Bu durumda Divriği Demir Cevheri İşletmelerinin mali ve idari olarak Kardemir'e bağlanmasının gerekli olduğu görülür.

4.2.4.2. Cevher Hazırlama ve Harmanlama Tesisleri

Bu tesislerin modernizasyon çalışmalarına fiilen 1983 yılında başlanmıştır. Proje gereği 2 adet 40.000 tonluk sinterlik cevher harmanlama sahası 2 adet 70.000 tonluk direkt şarjlık cevher sahasıyla 450 ton/saat nominal kapasiteli parça cevher hazırlama üniteleri faaliyete geçirilmiştir. Ayrıca bu sahalarda cevherlerin yükleme ve boşaltma işlemlerini yapan Reclaimer ve Stacker'ler çalışmaktadır.

Bu yatırım çalışmaları sonucunda 900.000 ton/yıla çıkarılması hedeflenen üretimin fırınlara göre dağılımı günlük ve yıllık bazda şöyle olacaktır.

1 Nolu YF : 550 ton/gün.....200.000 ton/yıl

2 Nolu YF : 550 ton/gün.....200.000 ton/yıl

3 Nolu YF :1400 ton/gün.....500.000 ton/yıl

Talep halinde yüksek fırınlar 1.000.000 ton/yıl üretebilir.

4.2.4.3. Yüksek Fırın Sobaları

Yüksek fırınların verimliliğini artırmak için 3 yüksek fırının 9 adet sobasının modernizasyon çalışmaları 1987-1989 yılları arasında yapılarak, yüksek fırınlar girişinde 1100 C, hava sıcaklığı verecek şekilde getirilmiştir.

4.2.4.4. Pik Makinaları

Başta dökümhane olmak üzere piyasanın ihtiyacı çelik hanenin ihtiyacı fazlası olan sıvı ham demirin 30-50 kg'lık külçeler haline getirildiği tesislerdir. Her bir şeridi 60 ton/saat kapasiteli 2'şer şeritli 2 adet pik makinası bulunmaktadır.

4.2.5. Çelikhane

Karabükte çelik üretimi ilk kez 9 Ocak 1940 yılında 75 tonluk dört Siemens-Martin Ocağı ile başlamıştır. Alman Krupp firması ile yapılan çalışmalar sonucunda 1960 yılında yıllık kapasite 600.000 tona çıkarılmıştır. Bunun için iki adet yeni 150 tonluk Siemens-Martin ocağı inşa edilmiştir ve mevcut 75 tonluk dört ocak da 150 tona büyütülmüştür.

1989 yılında dört ocak KORF sistemi diye bilinen sıvı banyoya oksijen üfleme tüyerleri ile teçhiz edilmiştir. Dökümden döküme süre 540 dakikadan 264 dakikaya ton başına enerji sarfıyatı da 1.100.000 Kcal'den 320.000 Kcal'ye düşürülmüştür. Ayrıca fiil yıllık üretim 700.000 tona ulaşmıştır. 1993 yılında çelikhane üretimi 722.083 ton olarak gerçekleşerek rekor bir üretim yapılmıştır.

1994 yılının ilk üç ayında 182.000 ton üretim yapılmış olup, yıl sonu itibariyle 735.000 ton üretim hedeflenmektedir. Çelikhane stok sahaları dolamit taşı yakma tesisleri, simens martin ocakları, külçe döküm ve mikserler olmak üzere başlıca 4 ana grupta incelenebilir.

4.2.5.1. Stok Sahaları

Sıvı madde ve pik dışında çelik üretimi için gerekli olan malzemelerin belli başlıları hurda, ferro-mangan, Ferro-Silis, Demir cevheri, kireç taşı, kolemonit, alüminyum .. v.b. malzemeler münkerlerde ve sahada stoklanarak kullanıma hazır hale getirilir. 1981 yılında 2 adet 15 ton kapasiteli hurda hazırlama vinci kurulmuştur.

4.2.5.2. Dolamit Taşı ve Kireç Taşı Yakma Tesisleri

Tesisde 3 adet sarf tipi yakma fırını mevcuttur. 2 Fırın 30 ton/ gün, üçüncü fırın ise, 50 ton/gün kapasitelidir. İhtiyaca göre fırınlarda yanmış kirec veya sinter dolamit üretilmektedir. 1993 yılında tesise modern toz tutma tesisleri ilave edilmiştir.

4.2.5.3. Siemens Martin Ocakları

Çelikhane 6 adet 150 ton kapasiteli, bazık siemens-martin ocağı mevcuttur. Bu ocaklardan 4 adedi KORF tüyerleriyle teçhiz edilmiştir. Çelikhanede de üretim genellikle 4 KORF ve bir klasik S-M ocağı ile sürdürülmektedir. Diğer ocaklar ise,refrakter örüm ve sökümünde olup, yedek bekletilmektedir.Siemens-Martin ocaklarının tüm çelik konstrük- siyonu 1980 yılından itibaren yapılan revizyonlarla, mevcut olan 4 adet sarj vincinin 2 tanesi de son yıllarda yenilenmiştir.

4.2.5.4. Külçe (İngot) Döküm ve Mikserler

Bu bölümde döküm platformları ve 2 adet elektrik tahrikli döküm arabası mevcut olup, 3 adet 100 ton kapasiteli döküm vinci vasıtasıyla bir ocaktan çıkan ve iki adet 75 tonluk patoya alınan çelik ingot kalıplarına dökülmektedir. Normal olarak 3.900 Kg'lık külçe ingotların üretildiği bu kısımda ihtiyaca göre daha küçük ingot kalıplarına da döküm yapılabilmektedir. Döküm potalarında ikişer nozul bulunmakta ve ingot kalıplarına üsten, yarı-kaynar yöntemle döküm yapılmaktadır.İngotların kalıplardan sıyrıldığı iki adet sıyırma holü mevcuttur.

Çelikhanede her bir 600 ton kapasiteli mikser mevcut olup, yüksek fırınlardan gelen sıvı ham demir yaklaşık 1250 C sıcaklıkta bu mikserlerde muhafaza edilir. 1993 yılında 1 nolu mikserin çelik kontrüksiyon aksamı komple yenilenmiştir.

Hammeddelerin üretim programına paralel olarak genellikle Fe-37-2 Fe 44-2 ve tellik cinslerinde çelik üretilmektedir. Ancak, sipariş olduğu takdirde değişik cins çelikler de üretmek mümkündür. Çelik üretimini arttırmak ve üretim maliyetini düşürebilmek amacıyla çelik döküm tekniğinin değiştirilmesi için karar verilen iki adet sürekli döküm makinası ve iki adet pota fırını için 1992 yılında ihaleye çıkılmış olup, teklifler 1 şubat 1993 tarihinde açılmıştır. Teknik yönten uygun bulunan iki firmadan, ucuz teklif veren İtalyan Danielli firması ile teknik ve ticari mukavele 1993 temmuz ayında bitirilmiş olmasına rağmen bu anlaşma yürürlüğe konmamıştır. İhale sonucu seçilmiş olan tesisin kapasitesine ilave kanallarla birlikte 1.000.000 tondur. Bu da ileride yapılacak proses değişikliği için esneklik sağlayacaktır.

İki adet sürekli döküm makinası kurulduğu takdirde mevcut çelik ocakları ile 825.000 ton/yıl üretim yapmak mümkün olacaktır. 48 milyon \$'lık bir tasarruf söz konusudur. Bu da yılda 64 milyon \$ civarında bir tasarruf sağlayacaktır.

4.2.6. Haddehaneler

Haddehaneler, entegre tesislerin son halkasını oluşturur. Bu ünite genel olarak sıvı çekilmiş uzun hadde ürünleri üretilmektedir.

İlk etapda 1940 yılında 28"lik trio ve 12"-16"lık trio haddeler işletmeye alınmış, 1941 yılında ise, var olan tesislere saç haddesi eklenmiştir. Söz konusu haddelerin tümü 1.haddeyi oluşturmaktadır. Daha sonra 1959 yılında 34 Döo blok ve 28"lik Döo hadde guruplarını içeren 2.haddehenenin işletmeye alınması ile haddehaneler ünitesinin kapasitesi 150.000 ton ingot/yıla yükselmiştir. Son olarak 1965 yılında köntü çubuk ve hafif profil haddesinin kuruluşu hafif profil, filmaşın ve yuvarlak çubuk imalinde 300.000 ton/yıllık ek kapasite sağlanmış ve toplam net mamul üretim kapasitesi 530.000 ton/yıla ulaşmıştır.

Ekonomik nedenlerden dolayı sırasıyla, 1.8.1975 tarihinde saç haddesi, 26.12.1984 tarihinde 12 trio hadde ve en son olarakda 11.7. 1992 tarihinde 16 trio hadde guruplarının üretimlerine son verilmiştir.

1993 yılı sonu itibariyle haddehaneler ünitesi 3 ana hadde gurubu, tav fırınları iş tezgahları ve yardımcı servisler gurupları olmak üzere 5 ana gurupla üretimini sürdürmektedir. Halen anılan sürekli kütük makinası projesinin gerçekleşmesi durumunda 1. ve 2. haddehane gurupları devre dışı bırakılabileceğinden önemli miktarda enerji ve personel tasarruf sağlanacaktır.

4.2.7. Enerji Tesisleri

İşletmelerin kesintisiz elektrik ihtiyacını, yüksek fırınların yanma havasını tüm kısımların teknolojik soğutma suyunu, proses buharını, yüksek fırınların basınçlı havasını, fabrika içi ve sitenin içme suyunun üretilmesini sağlar.

6 Haziran 1930'da ilk kez işletmeye alınan tesisleri, 1961-1962 yıllarında 3 no'lu YF ile birlikte 2 yeni turbo körük, 2 adet buhar kazanını ve yardımcı tesislerden tevsiat olmuştur. Teknolojik ömrünü doldurduğu için kuvvet santrali 2.tevsiat projesi uygulanmıştır. Polanya (Elektrik Megadex) firması tarafından projelendirilerek montajı biten tesisler 1991-1992 yıllarında işletmeye alınmıştır. Bu tevsiatin asıl amacı yenileme olmakla beraber kurulu buhar ve elektrik gücü de artırılmıştır.

4.2.7.1. Buhar Üretimi

Buhar üretimi 2 adet OPG-100 buhar kazanı ile yapılmakta olup, bu kazanların her biri 100 ton/saat üretim kapasiteli 505 C sıcaklık ve 65 bar basınçdadır. Bu kazanların işletme yedeği olarak projelendirilen 3 No.OPG-100 tüm malzemeleri 2.tevsiat malzemeleri ile beraber Karabük ambarlarında beklemektedir. Sökülen eski kazanların arasına montajı yapılacaktır. 2 adet borsig buhar kazanı her biri 32 ton saat buhar üretim kapasiteli 385 C ve 26 bar basınçdadır.

Buhar kazanlarında 0-10 mm. boyutlarında taş kömürü pülverize olarak YF gazı ve kok gazı kompine yakılmaktadır. Kok kazı, kazan işletmeçiliği açısından plot gaz olarak beslenmektedir.

4.2.7.2. Elektrik Üretimi

Yeni kurulan 2 adet 12.5 MW'lık turbo jenaratör gurubu ve eski mevcut 1 adet 10 MW turbo jenaratör gurubu bulunmaktadır. 2 yeni turbo jenaratör devrede olup, biri eski turbo jenaratör onlara bakım ve arıza hallerinde yedeklik yapacaktır.

Nominal teknolojik ömrünü dolduran DC üretim tesisi yerine yeni Tristör devreye alınmıştır. Yeni kurulan 12X12.5 MW turbo jenaratör devreye alınmış olup, 1 nolu turbo jenaratörün performans değerleri ekim 1993 başında yapılmıştır. Jenaratör şu anda 4+4=8 MW civarında çalışmakta olup, performans testi sonunda bazı DC yükleri kuvvet santrali üzerine alınarak 2 jenaratör ortalama 10+10=20 MW civarında çalışacaklardır.

4.2.7.3. Hava Üretimi

1 ve 2 no YF'ların yanma havaları eski turbo körükler ile beslenmektedir. 3 adet, her biri 875 Nm³/Dakika kapasitede olup, teknolojik ömürlerini doldurduğundan 2 adet turbo körük alımı için şartname hazırlıkları devam etmektedir. 3 Nolu YF için 110.000 Nm³/saat kapasiteli yeni SULZER turbo körük mevcuttur. YF'ların kompresör havası ihtiyacını karşılayan 5 adet kompresör mevcuttur.

4.2.7.4. Su Üretimi

Kuvvet santrali buhar kazanlarının suyunu hazırlayan su tasfi tesisleri ve demineralize su tesisleri mevcuttur. İşletmelerin teknolojik soğutma suyu ise soğanlı cayında dinlendirilmekte, durutulan ve eleklenen su fabrikaya beslenmektedir. Ayrıca kuvvet santrali buhar türbanlarının kondensen soğutma suyu kapalı devre olarak soğutma ku- lesinde soğutularak pompaj yapılmaktadır.

4.3. Karabük Demir Çelik Fabrikalarının Taşınmaz Malları

Dünyada demirçelik üretimi; cevhere dayalı üretim ve ark ocaklarına dayalı üretim olmak üzere iki değişik yöntemle yapılır. Cevhere dayalı üretim yüksek fırınlarda entegre tesislerde yapılır ve birden fazla mamül alınır. Karabük Demir Çelik, Ereğli Demir Çelik, İskenderun Demir Çelik Fabrikaları cevhere dayalı üretim yapan fabrikalardır Ark ocaklarına dayalı üretim ise;elektrikle çalışan fırınlarda hurdanın eritilerek ürüne dönüştürülmesine dayanır ve tek ürün alınır.¹¹⁶

Karabük Demir Çelik,kok fabrikalarında taşkömürünün koklaştırılması sırasında elde edilen kok kömürünün, ihtiyaç fazlası yine kok fabrikalarındaki bu koklaştırma operasyonu sırasında elde edilen yan ürünlerden ham katran, ham benzol, amanyum sülfat, zift, naftalin, ksilol ve tuliol gibi ürünlerin tamamı piyasaya arz edilmektedir.

Ülkemizde 12 milyon ton ham çelik üretilmektedir. Bunun 4.7 milyon tonu Karabük Demir Çelik Fabrikaları gibi cevhere dayalı üretim yapan fabrikalarda, geri kalan 7.3 milyon tonu da hurda demire dayalı üretim yapan ark ocaklı tesislerde üretilmektedir.¹¹⁷ Türkiye bu 12 Milyon ton ham çelik üretimi ile, dünya ülkeleri arasında 15. sırada yer almaktadır.¹¹⁸

Ancak Türkiye'deki demir çelik üretimi ile Dünyadaki demir çelik üretimi birbirine zıt bir görünüm arz etmektedir.Dünyada demir çelik üretim dengesi % 65 cevhere dayalı (yassı mamül) üretilir, % 35'i hurdaya dayalı (uzun mamül) üretim şeklinde gerçekleşirken, Türkiyede bunun tam aksine % 39 cevhere dayalı ve % 61'i de hurdaya dayalı üretim yapılmaktadır(12). Karabük demir çelik fabrikası da uzun mamül üreten bir fabrikadır.700 bin tonluk üretim ile sektördeki payı % 6 civarındadır. şu anda mevcut 3 yüksek fırın, sırasıyla 300, 300 ve 600 tonluktur. 1994 Yılı itibariyle 7108 kişi çalışanı bulunan Karabük Demir Çelik fabrikalarının taşınmaz malları ise şunlardır:¹¹⁹

¹¹⁶ Öz Çelik-İş Sendikası, *Karabük D.Ç. Fabrikalarının Kapatılmasına Karşı Alternatif*, Hak-İş Yayınları, Ankara, 1994, s.5.

¹¹⁷ T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, *Karabük Demir Çelik Fabrikaları Hakkında Genel Bilgiler*, 05 Ocak 1995, s.1

¹¹⁸ Hami KARTAY, a.g.e., s.122.

¹¹⁹ ASOMEDYA, Aylık Yayın Organı, Ocak,1995, s.18-22.

Fabrika Sahaları	: 2,675,477 M2
Yenişehir Sosyal Tesisleri	: 1,188,824 M2
Filyos İskelesi ve Tesisleri	: 38,500 m2
Amasra Dinlenme Tesisleri	: 7,615 M2
Cumayanı Kreç Taşı Ocağı	: 1,178,392 M2
Balıkısık Dolamit Ocağı	: 215,447 M2
Kaloriferli Lojmanlar	: 365 Adet
Kalorifersiz Lojmanlar	: 771 Adet
Bekar Lojmanı	: 72 Adet
Misafirhane	: 3,961 M2
Lokanta	: 3,290 M2
Yenişehir Kulübü	: 6,854 M2
Memurlar Kulübü	: 5,095 M2
İşçi Lokali	: 6,050 M2
Ana okulu	: 2,972 M2
Dil Labaratuvarı	: 1,100 M2

KARABÜK DEMİR ÇELİK FABRİKALARININ ÖZELLEŞTİRİLMESİ VE SONRASINDA ORTAYA ÇIKAN GELİŞMELER

1. GİRİŞ

Bir işletmenin hayatiyetini sürdürebilmesi prodüktif ve rantabl çalışmasına bağlıdır. Ancak bu cümle özel teşebüs için geçerlidir. Zira KİT 'ler sırtını Devlete dayamış olmanın verdiği rahatlık ve avantaj sebebi ile verimli ve karlı çalışmalar, hatta büyük miktarlarda zarar etseler bile hayatiyetini kaybetmeleri yani bu zararlardan dolayı iflas edip kapatılma durumu ile karşı karşıya gelmeleri söz konusu değildir. Bu hal ise ekonomide kaynak israfına ve kaynakların etkin dağılımının önünü tıkamaya sebebiyet teşkil etmektedir. Mesela KİT 'lerin finansman ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kredi piyasalarına müracaat etmeleri halinde, yukarıda bahsettiğimiz gibi sırtını Devlete dayamış olmanın verdiği rahatlık içerisinde maliyet hesaplarını hiç dikkate almadan yüksek faiz oranları ile borçlanmaktadırlar. Bu durum ise ilk başta şu iki sonuca sebebiyet vermektedir; ilk önce yüksek faiz oranları sebebiyle özel sektörün kredi temin etme maliyetini yükseltmektedir. Bunun devamlı olarak yükselen maliyetler ekonomi genelinde kendini maliyet enflasyonu olarak hissettirmektedir. İkinci olarak mevcut kredi imkanlarının büyük kısmının KİT 'ler tarafından kullanılması özel sektörün kullanabileceği kredi imkanlarının daralmasına yol açmaktadır.

Ayrıca KİT 'lerde aşırı istihdamın olduğu, yönetim ve denetim problemlerinin olduğu, finansman ihtiyacının yüksek olduğu, verimliliği düşük olduğu, pazarlama probleminin olduğu, düşük kapasite ile çalıştığı, Ar-ge çalışmalarının yok olduğu veya düşük olduğu, yöneticiler üzerinde büyük ölçüde politik baskıların olduğu kar/zarar

durumunun umumiyetle negatif sonuçlandığı görülen ve umumiyetle kabul görmüş olan problemlerdir. Bu problemler genelde K.D.Ç.F. içinde geçerlidir.

Bu bölümde Türkiye 'deki KİT 'lerden biri olan Karabük Demir-Çelik Fabrikalarının özelleştirme sebepleri ve özelleştirmeye yönelik hazırlık çalışmaları ve K.D.Ç. Fabrikasının özelleştirme yöntemi ve bu yöntemin dayandığı temeller incelenmeye çalışılmıştır.

2. K.D.Ç.F 'NİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ

5 Nisan 1994 tarihli Ekonomik Önlemler Uygulama Planında Karabük İli'nin gelişmesine büyük katkı sağlamış olan Karabük Demir Çelik İşletmelerinin görevini tamamlamış, ekonomik ve teknolojik ömrünü doldurmuş ve eskiyen teknoloji ile rekabet edilebilirliği kalmadığı ve tesisin 1994 yılı zararının 5 trilyon TL. civarında olacağının tahmin edilmesi, özelleştirme imkanının bulunmaması halinde, Karabük Demir-Çelik işletmelerin üretimi yıl sonunda durdurulacağı ve gerekli hazırlıkların buna göre yapılacağı, işçilerin isterlerse tesisleri yıl sonuna kadar devir yapılabileceği hususları yer almaktadır¹²⁰

1989 yılından beri zarar eden ve yıl sonu zararı (1994) 5 trilyon liranın üzerinde¹²¹ beklenen Karabük Demir-Çelik Fabrikaları artık devletin sırtına bindirilen bir yük olmaya başlamıştır. Devlet aşırı istihdam, aşırı borç yükü ve eski teknolojisi nedenlerini ileri sürerek K.D.Ç.F.' yi satmak, eğer satılamazsa kapatmak kararı almıştır. Ancak bu kararın uygulanması alınması kadar kolay olmayacağı bilinmektedir. Çünkü; 1994 yılı sonu itibarıyla K.D.Ç. fabrikalarında 5.000'e yakın işçi, 1.000'den fazla memur çalışmaktadır.¹²² Dahada önemlisi K.D.Ç Fabrikalarının yarım asırdan beri, 1 milyona yakın yöre halkının¹²³ en büyük geçim kaynağı oluşudur. Karabük ve çevre İlçelerden büyük bir kesim, esnaf, tüccar ve sanayici dolaylı veya

¹²⁰ Dünya Gazetesi, DYP-SHP Koalisyonunun Aldığı Ekonomik Önlemler Uygulama Planı'nın Tam Metni, 6 Nisan 1994, s.11

¹²¹ Asomedy, Karabük Olayı, Aylık Yayın Organı, Ocak 1995, S.22.

¹²² İlknur YILMAZ, Özelleştirmenin Öteki Yüzü, Ekonomik Trend, 13 Kasım 1994, s.40.

¹²³ Ali şevki EREK, "Kardemir Karabük'lülerin", Dünya Gazetesi, 1 Nisan 1995, s.1

dolaysız bir şekilde K.D.Ç.F.'ye bağımlıdır.¹²⁴ Bir milyona yakın insanın ekonomik hayatına etki eden K.D.Ç. Fabrikalarının kapatılması kararı Karabük ve yöre halkını önceleri büyük itiraz ve yürüyüşlere yöneltmiştir. Ancak; devletin kararlı tutumu üzerine, İşçilerin bağlı olduğu sendikanın ileri gelenleri önderliğinde işçiler, yöre esnafı, sanayici ve tüccarlar elele vererek fabrikalarını kurtarmak için girişimlerde bulunmaya başlamışlardır.¹²⁵

2. 1. Karabük Demir Çelik Fabrikalarının Özelleştirilmesinin Nedenleri

K.D.Ç.F.'nin özelleştirilmesinin temelinde yatan asıl neden özellikle 1989 yılından sonra sürekli ve ciddi boyutlara ulaşan zarardır. Fabrikanın zarar etmesinin nedenleri ise yukarıda bahsettiğimiz gibi genelde diğer KİT' lerinkiyle aynıdır. Ancak bunun yanında fabrikanın yapısal durumundan, kuruluş yeri açısından veya üretim tekniği açısından da zarara neden olacak özellikleri vardır. 1989'a kadar fasıllı olarak bazı yıllarda zarar etmesine rağmen genelde karlı olan K.D.Ç.F. bu yıldan sonra sürekli artan bir şekilde zarar etmeye başlamıştır. Bu durumun asıl nedeni KİT'lerde sağlanan hukuksal statü ile bunların ekonomik kurallarından ziyade politik tercihlere göre yönetilme olanağının bulunması ve ana karar mercii olan politikacıların oy kaygısı ile hareket etmeleridir. Bunun neticesinde şu zarar nedenleri oluşmuştur.¹²⁶

_ Daha ziyade çevre il ve ilçelere dönük politik etkilerle burada çalışanların sayısı benzer teşekküllerden birkaç kat fazlaya ulaşmıştır. İstihdam seviyesinin fazla olması dolayısıyla benzer teşekküllerde kişi başına çelik üretimi 400-500ton/yıl olduğu halde Karabük'te bu miktar 100ton civarında dolaşmıştır.

_ 1970'li yıllardaki I. ve özellikle II. Petrol Krizlerinden sonra Türkiye ekonomisinde yüksek kronik enflasyon dönemi başlamıştır. Böyle olunca, ekonomik kuruluşların, daha ziyade karlarından aktarma yapmak suretiyle sermayelerini enflasyon oranında yükseltmeleri ekonomik ihtiyacdır. Ancak bu dönemde devlet teşekküllerinden, dolayısıyla K.D.Ç.F.'den bu imkan esirgenmiş ve kuruluş sürekli enflasyonla, sürekli artan likitide ihtiyacını bankalardan yüksek faizle kredi alarak temin etmeye zorlanmıştır.

¹²⁴ Hakkı BİLGÜCÜ, Devlet Desteği, Dünya Gazetesi, 3 Ağustos 95 s.9.

¹²⁵ Metin TÜRKER, Kardemir Karabük'ü Kurtaracak mı?, Ekonomik Trend , 8 Ocak 1995, s.22.

¹²⁶ Kimya Mühendisleri Odası, K.D.Ç.F. Raporu, Ankara 9.5.1993, s. 10.

7.5 trilyon TL'lik¹²⁷ borcun önemli bir bölümü bu şekilde alınmış borcların faizlerinden oluşmaktadır.

_1989'da meydana gelen, yaklaşık 4.5 ay devam eden ve lokavt ile karşılanmayan grevin meydana getirdiği mali tahribat zarar nedenlerinden birisi olmuştur. Dönemin hükümeti, bu grevi daha başlamadan, daha düşük ücret anlaşması ile çözebilecek iken 4.5 aylık grev sonunda daha yüksek ücret vererek çözme yoluna gitmiştir. İşçi ücretleri 1988 yılına göre yaklaşık 48 kat artmış ve üretimdeki payı 1993'de %46'ya yükselmiştir. Dünyadaki bu oran %20'yi aşmamaktadır.

_1930'lu yılların eski teknolojisine göre kurulduğu için maliyetler yüksektir.

_1937 teknolojisinin ürünü olan Siemes Martin Ocakları ile Çalışan çelikhanenin kar edebilme ihtimali yoktur.

_Karabük Fabrikaları'nın yerleşim alanı yerleşim düzeni 200 bin ton/yıl kapasiteye göre hazırlanmıştır. Yüksek kapasiteleri kaldıramaz.

_Karabük Entegre Demir-Çelik Tesisleri deniz kenarında değildir ve bu yüzden sıvı hamdemir İsdemir'e göre 22,86 \$ /ton daha pahalı mal etmek zorundadır.

_Optimal asgari ölçek büyüklüğü entegre tesisler için 2,5 milyon ton/yıl, yüksek fırınlar için 1 milyon ton/yıl (3000ton/gün) dir. K.D.Ç.F. bu ölçek dışındadır. K.D.Ç.F.'nin yüksek fırın kapasiteleri 200 bin ton/yıl ve 600 bin ton/yıl mertebesinde.

Bunlar K.D.Ç.F.'nin yapısından, yerleşim düzeninden ve konumundan kaynaklanan nedenlerdendir.¹²⁸

2.2. KDC'nin Özelleştirilmesine Yönelik Hazırlıklar ve Kardemir A.Ş.

5 Nisan kararı ile, "Karabük Demir-Çelik Fabrikalarının" özelleştirilmezse kapatılacağı açıklanmıştır. O günün koşullarında zarar eden bir müessesenin özelleştirilmeside oldukça güçtür. Karabük halkının büyük bir çoğunluğunun geçim

¹²⁷ Karabük Demir Çelik Fabrikaları, İnceleme Kurulu Raporları, s.104

¹²⁸ T.C. Devlet Bakanlığı-Başbakan Yardımcılığı , Demir Çelik Üreticileri Derneği Tarafından Hazırlanan Karabük Olayı Başlıklı Etüdün İrdelenmesi, Ankara 12 Eylül 1994, Sayı: B.020001.

kaynağı olan böyle bir fabrikanın kapatılmaması için, başta Öz-Çelik İş Sendikası üyeleri olmak üzere işçiler, sanayici ve esnaf fabrikayı satın almaya karar vermişlerdir.¹²⁹

Bunun içinde sendikanın, Karabük Sanayi ve Ticaret Odasının, Esnaf ve derneklerin ileri gelenlerin oluşturduğu bir Müteşebbis Heyet kurulmuştur. Bu kurucu kurul üyeleri, fabrikayı satın alma işlemleri ve satın alındıktan sonra faaliyetini verimli bir şekilde devamını sağlayabilecek şekilde bir şirket kurulmasına karar vermiş ve bu konuda yapılan yoğun çalışmalardan sonra, aralarında eski Demir-Çelik Genel Müdürleri ve akademisyenlerin de bulunduğu 7 kişilik yönetim kurulu üyesi ile Karabük Demir-Çelik Fabrikasını satın alacak şirketi kurmuşlardır.¹³⁰ Şirketin unvanı: "Kardemir Karabük Demir-Çelik Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi" kısa adı ise; "Kardemir A.Ş" olarak belirlenmiştir.¹³¹

Bu şirketin; % 35'i Karabük Demir Çelik Fabrikasında çalışanlarına, % 30'u Karabük-Safranbolu Sanayi ve Ticaret Odası üyelerine, % 25'i Eflani-Karabük-Safranbolu, Ulus, Ovacık, Yenice, Arac, Çerkeş, Eskipazar yöre halkı ve emeklilerine, % 10'u da Karabük-Safranbolu Esnaf Dernekleri üyelerine ait olacaktır.¹³²

Mülkiyetin yaygınlaştırılması prensibi doğrultusunda hiçbir gerçek veya tüzel kişi bu şirketin sermayesinden %1'inden fazlasına sahip olamayacaktır. Şirketin bilancosunda görülen net kar, her bilanco döneminin sonunda hisse sahiplerine dağıtılacaktır. Şirket genel kurulu, hissedarlar arasından ve hissedarlar dışından 5 kişiyi denetici olarak seçecek ve bu 5 kişi bir yıl süre ile şirketin denetimini üstlenecektir. Denetçiler, yaptıkları denetimle ilgili olarak en az üç ayda bir rapor hazırlamak zorundadırlar. Ayrıca yılda bir defa sendikanın yurt dışından tesbit edeceği bir denetleme firmasında Kardemir A.Ş'yi denetleyecektir.¹³³

¹²⁹ Öz-Çeliş İş Sendikası, Aylık Yayın Organı, 1994, Yıl:4, Sayı:5

¹³⁰ Öz-Çelik İş Sendikası, Aylık Yayın Organı, 1995, Yıl:5, Sayı:4

¹³¹ T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, "Devir Sözleşmesi", 30.03.1995,

¹³² T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Karabük Demir Çelik Fabrikaları İçin Uygulanan Model 5 Ocak 1995

¹³³ Metin TÜRKER, Öz-Çelik İş Sendikası Aylık Yayın organı, 1995, Yıl:5, Sayı: 1

1.3. Karabük Demir Çelik Fabrikalarının Özelleştirilmesi ve Kullanılan Yöntem

Karabük Demir-Çelik Fabrikalarının özelleştirilmezse kapatılacağı kararı ile, bu kuruluşu satın almak amacıyla Kardemir A.Ş.'nin kurulduğunu belirtmiştik. Kardemir A.Ş. fabrikayı devir alma isteklerini, Özelleştirme Yüksek Kuruluna bildirmiştir. Özelleştirme Yüksek Kuruluda 30.12.1994 tarih ve 94/16 sayılı kararı ile Karabük Demir Çelik Fabrikaları Müessesesi'nin özelleştirme kapsamına ve raporuna alınarak devredilmesine ilişkin şu kararları almıştır.¹³⁴

Tesisin faaliyetlerinin sona erdirilmesi yerine, bazı iyileştirici önlemler ve teşviklerle yöre ve ülke ekonomisi ile istihdama yaratacağı katkı ve bunun olumlu etkileri göz önüne alınarak, özelleştirme uygulamalarını düzenleyen 4046 sayılı Kanununun 2.maddesinde belirtilen mülkiyetin tabana yaygınlığının yanısıra yönetim sorumluluk ve yetkilerini üstlenebilecek ortak gurubun temimini göz önünde tutarak;

1- Türkiye Demir Çelik İşletmelerine (TDÇİ) bağlı Karabük Demir Çelik Fabrikaları Müessesesinin özelleştirme kapsamına alınmasına;

2- Kuruluşun doğrudan özelleştirme programına alınmasına;

3- Kuruluşun Kardemir A.Ş.'ye devri uygun görülmektedir.

Bu çerçevede;

a)Anonim şirket haline dönüşecek olan kuruluşun hisselerinin tamamının blok olarak;

- Kuruluş çalışanlarının % 35

- Karabük-Safranbolu Sanayi ve Ticaret Odası Üyelerinin % 30,

- Karabük-Safranbolu Esnaf Dernekleri Üyelerinin % 10,

- Eflani-Karabük-Safranbolu-Ulus-Ovacık-Yenice-Arac-Çerkeş-Eskipazar yöre halkı ve emeklilerinin % 25 oranında hissedarlığı ile kurulacak olan Kardemir A.Ş.'ye devredilmesine, bu guruplardan herhangi birinin kendilerine ayrılan hisse oranını tamamlayamamaları halinde, bu kısmın diğer gruplarca tamamlanabilmesine,

¹³⁴ Resmi Gazete, Yürütme ve İdari Bölüm,,3 Ocak 1995 Sayı:22160 s.24.

b) Müzakerenin ve devir sözleşmesinin Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ve Kardemir A.Ş. Müteşebbis heyeti ile yapılması,

c) Devir bedelinin 1 (Bir) Lira olmasına,

d) Kuruluşun, kurulacak olan Kardemir A.Ş.'ye devri tarihinde üretimin sürekliliğini sağlamaya yönelik olarak hammadde, yarı mamül mamül (kütük) ve işletme malzemelerinin "Asgari Emniyetli Stok Seviyeleri"nin altında olmamasına,

e) Kuruluşun,

- I,II,III, No'lu yüksek fırınlarının 1995 yılında yapılacak olan bakım ve onarım harcamaları,

- Haddahanelerin 1995 yılında yapılması gereken normal bakım onarım harcamaları,

- Devam eden kuvvet santrali tamamlama ve Yüksek fırın gazı temizleme yatırımlarının harcamaları,

- Yüksek fırın cevher vinci, Teknolojik su temini ve Çelikhane tozsuzlaştırma yatırımlarının harcamaları için toplam; 800 Milyar TL'ye (1 ABD Doları=38.000.TL alınmıştır.) kadar olan harcamaları idarece karşılanmasına,

f) İdarece yapılan sermaye artışına mahsuben sözleşme tarihinde kuruluşa 500 Milyar TL aktarılmasına,

4- Kuruluş'un, alacak, borç ve yükümlülüklerinin (çalışanların İş kanunu ve toplu iş sözleşmelerinden doğan tazminatları hariç) bağlı olduğu 233 sayılı kanun hükmündeki Kararname çerçevesinde faaliyet gösteren KDÇİ uhdesinde bırakılması hususunda karar istihali için kanunun Yüksek Planlama Kuruluna sunulmasına,

5- Uygulama ile her türlü işlemin yürütülmesi ile diğer hususların yapılacak sözleşme veya sözleşmelerde belirlenmesi konularında İdare'nin yetkilendirilmesine,

6- Yukarıda sayılan her türlü işlemin, bu karar tarihinden itibaren 3 (Üç) ay içerisinde sonuçlandırılmaması halinde, bu karar gereğince, İdare'ce yapılan işlem görev ve edimlerin geçersiz sayılmasına, ancak; geçerliliğinde zorunluluk ve yarar görülen işlemlerin İdarece tesbit edilmesine,

Özelleştirme Yüksek Kurulu'nca karar verilmiştir.

Ayrıca, Yüksek Planlama Kurulu'nca;¹³⁵

"Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın 30.01.1995 tarih ve 678 sayılı yazısı ile teklif edildiği üzere, Özelleştirme Yüksek Kurulunun 30.12.1994 gün ve 94/16 Sayılı kararı'nın 4.maddesi çerçevesinde, Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları Müessesesi çalışanlarının İş kanunu ve toplu sözleşmelerinden doğan tazminatlarının, Özelleştirme İdaresi Başkanlığınca karşılanacağı da dikkate alınarak; Söz konusu müessesesinin 31.12.1994 tarihli bilançosundaki her türlü alacak borç ve yükümlülükleri (verilen depozito ve teminatlar hariç) ile 31.12.1994 tarihi ve önceki dönemlere ait sözleşme ve iş lemler nedeniyle doğan veya doğacak hak, faiz geçikme cezaları, icra mahkeme harc ve masrafları ile bu yükümlülüklerden doğacak masraflar ve diğer giderlerin, 01.01.1995 tarihi itibarıyla Türkiye Demir Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü uhdesinde bırakılmasına karar verilmiştir.

Böylece, 1 Ocak 1995 tarihi itibarıyla Karabük Demir Çelik Fabrikalarının bu tarih öncesine ait bütün borç ve yükümlülükleri sıfırlanmıştır. Bütün borç ve yükümlülükler Özelleştirme İdaresi tarafından karşılanmak üzere halen bir KİT olan TDÇİ nezdinde bırakılmıştır.

Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 30.12.1994 tarih ve 94/16 Sayılı kararına istinaden, Karabük Demir Çelik Fabrikaları A.Ş.'nin , T.C.Başbakanlık Özelleştirme İdaresinden Kardemir A.Ş. Müteşebbis heyetine aktarılmasına ilişkin sözleşme 30.03.1995 tarihinde imzalanmıştır.¹³⁶

Devir Sözleşmesinde; daha önce Resmi Gazete'de yayımlanan "Karabük Demir Çelik Fabrikaları Müessesesi'nin Özelleştirme kapsamına ve programına alınacak Devri" konulu 94/16 Sayılı Özelleştirme ve Yüksek Kurulu Kararı'nda belirtilen; "İdare tarafından şirkete sermaye artışına mahsuben 500 Milyar TL aktarılmasına" ilişkin kararda bir değişiklik yapılarak sermaye artışına mahsuben idarenin ödeyeceği miktar 900 Milyar TL olarak belirlenmiş ve kabul edilmiştir. Bir diğer maddesinde, 30.12.1994

¹³⁵ Yüksek Planlama Kurulu, K.D.Ç.Fabrikaları Müessesesinin Alacak ve Borç Yükümlülüklerinin TDÇİ Uhdesinde Bırakılması, 13.03.1995Tarih ve 95T-19 No'lu Kararı

¹³⁶ T.C.Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Sayı:B.02.1.ÖİB.0.08.06.01/1887 KDÇ Fab. Devir Sözleşmesi , 30.03.1995

tarıhli Özeleştirme Yüksek Kurulu kararında yer alan "Asgari Emniyetli Stok Seviyeleri" 1.277 Milyar TL. olarak sabitlenmiştir.

Ayrıca; Kardemir A.Ş. kurucu ortakları ve müteşebbis üye kararının 3. maddesinin (a) bendinde belirtilen hisse dağılım grup ve oranlarına göre, devir tarihinden itibaren 30.05.1995 tarihire kadar en geniş katılımı sağlayacaklarını taahhüt etmişlerdir. İdare talep halin de bu süreyi iki ay daha uzatabilicektir. Hisselerin en geniş katılımı sağlayacak biçim ve tarzda dağılımının sağlanması için uygulanacak yöntem ve esaslar konusunda Özeleştirme İdaresi, her türlü denetim ve düzenleme yapma ve yaptırma yetkisine sahip olacak ve Kardemir A.Ş. uygulamaya geçmeden önce Özeleştirme İdaresinin yazılı onayını alacaktır. Kardemir A.Ş. (çıkartılmış) sermayesini nakti olarak 2 trilyon TL'ye tamamlamayı taahhüt etmiştir.

Devir sözleşmesi gereği, Kardemir A.Ş.'ye devredilen tesislerin asgari 3 yıl süre ile çalıştırmayı kabul etmiştir.

Bunların dışında, daha önce Özeleştirme Yüksek Kurulunun 30.12.1994 tarih ve 94/16 no'lu kararları geçerli kabul edilerek, devir sözleşmesi her iki tarafca imzalanan 30.03.1995 tarihinde Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları fiili olarak, Özeleştirme İdaresinden Kardemir A.Ş.'ye devredilerek özelleştirilmesi tamamlanmıştır.

2.4. Karabük Demir Çelik Fabrikalarının Özelleştirilmesinde Uygulanan Yöntemin Dayandığı Temeller

Bu uygulamanın dayandığı temeller esas olarak şunlardır:¹³⁷

- 1- Çalışanların, İşletmelerine ortak olarak yönetimde söz sahibi olmaları,
- 2- Geniş halk kitlelerinin kamu şirketlerine ortaklığın sağlanarak, mülkiyetin tabana yayılması,
- 3- Mülkiyetin yaygınlığının yanı sıra yönetim sorumluluk ve yetkilerini üstlenebilecek bir çekirdek yatırımcının temini,

¹³⁷ T.C. Babakanlık Özeleştirme İdaresi Başkanlığı , Karabük Demir Çelik Fabrikaları İçin Uygulanan Model, 5 Ocak 1995, s.1.

4- Geniş kitlelerin sahip olacağı bu kuruluşun üzerinde bulunan borç yüklerin şirkete yansıtılmayarak, devlet tarafından üstlenmesi ve bu suretle kuruluşun geliştirilmesi için ihtiyaç duyacağı yatırımlar için gerekli kaynağın bu türden yükler için kullanılmamasının sağlanması,

5- Halka devredilecek olan fabrikanın esas bakım ve onarımlarının yapılması, bazı yatırımların tamamlanması ve yeni bazı iyileştirici ve teknolojisini geliştirici yatırımların mali yükünün devlet tarafından üstlenilerek verimliliğine katkıda bulunulması,

6- Fabrikanın faaliyetinin herhangi bir kesintiye uğratılmaksızın devamının sağlanması için asgari seviyede stok ve işletme sermayesinin hazır bulundurulması,

7- Çalışanların bugüne kadar hak ettiği her türlü tazminatın tam güvence altına alınması,

8- Devlet bütçesi üzerine yük olan kuruluşların özelleştirilmesinde amaç gelir sağlanması değil, devletin giderinin azalmasını sağlanmasıdır.

Karabük Demir Çelik Fabrikalarının Özelleştirilmesi Yöntemleri bu temeller üzerine oturtulmuştur.

2. KARABÜK DEMİR ÇELİK FABİKALARININ ÖZELLEŞTİRME ÖNCESİ ve SONRASINDAKİ FAALİYETLERİN ANALİZİ

2.1. Üretim Yapısı

Karabük Demir Çelik Fabrikalarının 1993 yılındaki zararı 3.243.604 Milyon TL iken, 1994 yılında 5.587.312 Milyon TL'ye ulaşmıştır. Zararda meydana gelen:

$$\frac{5.587.312 - 3.243.604}{3.243.604} = \% 80$$

$$3.243.604$$

% 80'lik artışın nedenleri üretim faktörleri giderlerinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 19. Üretim Giderlerinin 1993 ve 1994 Yılları Karşılaştırmalı Olarak Gösterilmesi. (Sabit Fiyatlarla)

ÜRETİM	1993 YILI		1994 YILI		Geçen Yıla Göre
GİDERLERİ TÜRÜ	BİN. TL	%	BİN. TL	%	Artış %
1-Üretime Doğrudan İlgili Giderler:					
İlk Madde ve malzeme	1.420.667.614	41	2.572.789.026	42	81
Direkt işçilik	312.813.377	9	471.778.673	8	50
Genel İmalat giderleri	260.663.121	7	410.710.914	7	57
T O P L A M (1)	1.994.144.112	57	3.445.278.613	57	73.3
2- Üretimle Dolaylı İlgili Giderler					
Dağıtımdan gelen gider	1.517.786.376	43	2.644.259.041	43	74.2
T O P L A M (2)	1.517.786.376	43	2.644.259.041	43	74.2
GENEL TOPLAM(1+2)	3.511.930.488	100	6.099.537.654	100	73.7

Kaynak: K.D.Ç.F. Müessesesi 1994 Yılı Faaliyet Raporu, s.35.

Zararda % 80'lik bir artışa sebep olan üretim faktörü giderlerindeki artışlar ise;

İlk madde ve malzeme giderlerinde: $\frac{2572789026-1420667614}{1420667614} = \% 81$ 'lik artıştan;

Direk işçilik giderlerindeki: $\frac{471778673-312813377}{312813377} = \% 50$ ' lik artıştan;

Genel imal giderlerindeki: $\frac{410710914 - 260663121}{260663121} = \% 74.2$ ' lik artıştan

ve dağıtımdan gelen giderlerdeki: $\frac{264425904 - 1517786376}{1517786376} = \% 82$

lik artıştan kaynaklanmıştır.

Müessesenin 1994 yılında kullanmış olduğu demir cevherinde

$\frac{1202 - 1384}{1384} = \% 13$ 'lük bir azalış olmuştur.

1994 Yılında tedarik edilen taşkömüründen $\frac{913 - 964}{964} = \% 5.3$

oranında azalma olmuştur.

Aşağıdaki tabloda bazı bölümlerdeki üretim ve maliyetlerde son iki yılda meydana gelen değişimler yer almaktadır.

Tablo 20. 1993-94 Dönemlerinde Bazı Bölümlerde Yer Alan Üretim Azalışları ve Maliyetlerdeki Artışlar

BÖLÜMLER	ÜRETİM (ton/yıl)			MALİYET (Tl/Yıl)		
	1993	1994	ARTIŞ %	1993	1994	ARTIŞ %
Dökümhane	29.362	25.606	-12	-	-	0
Kupol Ocakları	27.772	26.706	-3.8	83.641.137	151.468.678	88.3
Pik ve Muhtelif Ocaklar	3.085	2.424	-21.5	36.749.420	59.825.585	62.7
İngor Kalıbı ve Plaka Dökümü	26.276	23.182	-11.8	117.335.472	194.798.171	66.0
Çelik Dökümhane	4.551	1.550	-65.9	-	-	0
Ark Ocakları	5.372	2.493	-53.6	19.318.695	26.369.285	36.5
Endüksiyon Ocakları	695	580	-16.5	5.371.387	6.497.382	45.1
Çelik Parça Dökümü	1.334	1.530	+14	45.448.021	74.318.973	63.5
Metal Dökümhanesi	187	202	+7.5	7.648.502	10.501.864	37.0
Çelik Yapı Fabrikası	2.348	894	-61.9	59.081.004	43.971.675	-25.5
Makina Üretimi	2.590	2.752	+6.3	130.431.563	177.584.060	36.0
Oksijen Fabrikaları (m ³)	37.257	36.354	-3.4	40.945.430	76.250.402	86.0

Kaynak: K.D.Ç.F. Müessesesi, 1994 Yılı Faaliyet Raporu. s.52

Tablo 20 'de de görüleceği gibi 1994 yılında 1993 'e göre birkaç bölüm haricinde bütün bölümlerde üretimde azalmalar olurken maliyetler ise çelik yapı fabrikası haricinde hepsinde yükselmiştir.

Müessesenin gider dağılımı ise;

Enerji tüketimindeki artışı : % 191'dir

Atölyeler ve bakım onarım giderleri: % 77,5

İmal Giderleri : % 9,2'lik artış göstermiştir

Toplam giderler açısından : % 60,1'lik bir artış, giderlerden kaynaklanmıştır.

Bu giderlerin masraf yerleri açısından dağılımı ise Tablo 21'de gösterilmiştir.

Tablo 21. Bazı Bölümlerdeki Giderlerin Masraf Yerlerine Göre Dağılım Tablosu.

BÖLÜMLER	1993	1994	Değişme %
Kok Fabrikası	42.053.806.760	72.404.371.321	72.2
Yüksek fırınlar	97.352.064.752	172.349.957.648	77
Çelikhane	198.442.023.709	399.244.727.225	101.2
Haddehane	138.425.884.123	246.417.138.519	47.6
Dökümhane	18.548.853.285	27.374.478.847	47.6
Yardımcı İşletme	19.932.145.343	24.836.465.855	24.6
İşletme Yapı Tesisi	44.888.063.735	52.179.576.423	16.2
Genel İdare Giderleri	5.870.947.122	8.808.094.359	69

Kaynak: K.D.Ç.F. Müessesesi, 1994 Yılı Faaliyet Raporu. s.102.

2.2. İstihdam Yapısı

Karabük Demir-Çelik Fabrikalarında (1993-94 yıllarında) Çalışanlarla ilgili bazı bilgiler tablolarda görülmektedir.

Tablo 22. Personel Kadroları

PERSONEL	1993		1994			
	Çalışan	Personel	Normal	Program	Çalışan	Personel
	Ortalama	Yılsonu	Kadro Sayısı	Kadro(3) Sayısı	Ortalama	Yıl Sonu
A-MEMURLAR						
1-Genel İdare Hiz.	23	25		28	26	27
2-Teknik Hizmetler	54	54		57	54	56
3-Sağlık Hizmetleri	4	4		4	4	4
4-Eğitim-Öğrt. Hiz						
5-Avukatlık Hizmeti	2	2		3	2	2
T O P L A M (A)	83	85		92	87	89
B-SÖZLEŞMELİLER						
1-399 SKHK'ye göre	1103	1142		1397	1077	1036
2-657'ye göre						
3-Diğer sözleşmeli						
T O P L A M (B)	1103	1142		1397	1077	1036
T O P L A M (A+B)	1186	1227		1489	1164	1125
C-İŞÇİLER						
1-Sürekli işçiler						
a)Aylıklılar	5905	5882		6745	5220	4691
b)Gündelikciler(Saat ücretli)						
2-Geçici İşçiler	84	82		74	78	74

T O P L A M (C)	5989	5964		6819	5298	4765
GENEL TOPLAM(A+B+C)	7175	7191		8308	6462	5890

Kaynak: Karabük Demir-Çelik Müessesesi 1994 Yılı Faaliyet Raporu, s.9

1994 Yılında Çalışan işçi sayısı 1993 yılına göre:

$\frac{5.890-7.191}{7.191} = \%18$ arasında ve 1.301 kişi daha azdır. Emekliliği gelerek ayrılan bu

7.191

işçilerin yoğunluğunu, 662 kişi ile sürekli işçiler, 65 kişi ile sözleşmeli işçiler, 399 kişi ile Kanun Hükmündeki Kararnameye göre çalışanlar oluşturmaktadır. Bu azalmaya rağmen sözleşmeli personele, 1993 yılında 154.151.181.000.TL.harcama mevcut iken, 1994 yılında 236.802.290.000.TL; İşçilere, 1993 yılında 1.703.371.096.000.TL. harcama mevcut iken 1994 yılında 4.502.725.769.000.TL harcama yapılmıştır. Bu giderlerin sözleşmeli personel için 57.207.736.000.TL, işçiler için 2.554.872.801.000.TL'lik kısmı Sosyal giderler olarak ödenmiştir.

1994 yılındaki $\frac{5.890-7.191}{7.191} = \% 18$ 'lik azalışa rağmen giderlerde

7.191

de oluşan, $\frac{2.888.967.128.-1.873.555.371}{1.873.555.371} = 54$ 'lük artışın nedeni;

1.873.555.371

firmanın faaliyet gösterdiği ülkemizdeki ücret politikasının, vergi politikalarının ve yasal sınırlamaların varlığıdır.

Tablo 23 Yıllar İtibariyle Memur ve Sözleşmeli personel durumu.

YILLAR	MEMUR	SÖZLEŞMELİ	TOPLAM
1977	1.138	8	1.146
1978	1.050	5	1.055
1979	1.006	6	1.012
1980	1.027	4	1.031
1981	1.004	4	1.008
1982	1.064	4	1.068
1983	1.051	1	1.052
1984	1.042		1.042
1985	1.038	6	1.044
1986	949	222	1.171
1987	683	546	1.229
1988	640	576	1.216
1989	56	1.174	1.230
1990	52	1.174	1.230
1991	48	1.204	1.252
1992	44	1.127	1.171
1993	85	1.142	1.227
1994	89	1.036	1.125

Kaynak:K.D.Ç.F. Müessesesi 1994 Yılı Faaliyet Raporu, s.10

Tablo 23’de görüleceği gibi 1977’den itibaren memur sayısında sürekli bir azalma olmuş, 1986’dan sonra meydana gelen memur sayısına paralel olarak sözleşmeli memur sayısı artmaya başlamıştır. 1994 yılı sonunda toplam olarak 1.125 memur çalışırken

özelleştirildikten sonra önce 909'a ardından 517'ye düşürülmüştür. Şu anda personel harcamalarını düşürmeyi planlayan Kardemir'de 517 memur çalışmaktadır.

Tablo 24. Yıllar itibariyle Daimi ve Muvakkat İşçiler Mevcudu:

YILLAR	DAİMİ İŞÇİ	MUVAKKAT İŞÇİ	TOPLAM
1977	12.075	4.211	17.186
1978	12.513	3.914	16.427
1979	11.456	3.777	15.233
1980	10.501	3.471	13.972
1981	9.483	2.661	12.141
1982	9.484	2.486	11.970
1983	9.148	2.538	11.686
1984	8.766	2.105	10.871
1985	8.353	746	9.099
1986	8.257	588	8.845
1987	8.549	49	8.598
1988	7.963	244	8.207
1989	7.871	620	8.491
1990	8.048	99	8.147
1991	7.416	97	7.513
1992	5.982	93	6.075
1993	5.882	82	5.964
1994	4.691	74	4.765

Kaynak: K.D.Ç.F. Müessesesi 1994 Yılı Faaliyet Raporu, s.10.

Tablo 24'de de görüleceği gibi Kardemir'de çalışan daimi ve geçici işçi sayılarında 1977'den beri 1987 ve 1990 yılları haricinde sürekli bir azalma olmuştur.

Toplam işçi sayısı da yine sadece 1989 yılı haricinde devamlı azalmaya başlamıştır. Bu azalmalara rağmen işçi ücretlerindeki aşırı artışlara ve işçilerin verimliliğinin düşük olmasına bağlı olarak personel harcamaları artmıştır. Bunu analizlerimizde de görebiliriz.

Tablo 25. Müessese, Personelin Kadro ve Fiili Durumunu İçeren (6) Yıllık (1989-1994) Personel durumu.

Yıllar	Memur		Sözleşmeli		Sürekli İşçi		Geçici İşçi		TOP	LAM
	Vize Kad.	Fiili Kişi	Vize Kad.	Fiili Kişi	Vize Kad.	Fiili Kişi	Vize Kad.	Fiili Kişi	Vize Kad.	Fiili Kişi
1989	60	56	1557	1174	9682	7871	1453	620	12734	9721
1990	51	51	1382	1178	9682	8048	1435	99	12550	377
1991	48	48	1396	1204	8107	7416	299	97	9850	8765
1992	44	44	1406	1127	7600	5982	295	93	9349	7246
1993	88	85	1397	1142	7433	5882	82	82	9000	7191
1994	92	89	1397	1036	6745	4691	74	74	8308	5890

Kaynak: K.D.Ç.F. Müessesesi 1994 Yılı Faaliyet Raporu, s.11.

Tablo 25’de görüldüğü gibi fabrikada çalışan toplam fiili işçi sayısı 1994 yılında 5890 kişi iken hemen özelleştirme sonrası 1995 yılı başında 4508 olmuş 1996 başlarında ise 4234 kişiye düşmüştür.

2.3. Sermaye Yapısı

Tablo 26. Müessesenin Mali Bünye İncelemesine Esas Olacak Bilanço, 1993,1994 ve 1995 Yıllarının Gösterilmesi.

MALİ DURUM	1 9 9 3		1 9 9 4		1995 İlk altı aylık	
	Milyar TL	%	Milyar TL	%	Milyar TL	%
KAYNAKLAR						
1-Özkaynaklar					8.550.742.	89
2- Yabancı Kaynak						
a)Uzun süreli	73.678	3	1.183.138	31		
b)Kısa süreli	6.935.526	249	10.244.352	267	1.042.457	11
T O P L A M (2)	7.009.024	252	11.427.490	298	1.042.457	11
2-Yabancı Kaynaklara Sirayet Eden Zarar	4.228.501	-152	7.586.654	188		
Kaynaklar Toplamı	2.780.703	100	3.840.836	100	9.593.199	100
VARLIKLAR (Aktif)						
1-Duran Varlıklar						
a)Bağlı değerler	1.434.355	51	2.466.376	64	2.403.192	25
b)Uzun sürede paraya cevrilen değerler	24.129	1	15.072	1	3.168.101	33
T O P L A M (1)	1.458.484	52	2.481.448	65	5.571.293	58
2-Dönen Varlıklar						
a) Kısa süreli paraya çevrilen değerler	1.304.046	47	1.335.757	34	7.046.247	21
b) Hazır değerler	18.173	1	23.631	1	1.975.659	21
T O P L A M (2)	1.322.219	48	1.359.388	35	4.021.906	42
Varlıklar Toplamı	2.700.703	100	2.840.836	100	9.593.199	100

Kaynak: K.D.Ç.F. Müessesesi 1994 Yılı Faaliyet Raporu, s.22.

Tablo 26'dan da görüleceği gibi 31.12.1994 tarihi itibariyle kaynaklar toplamı: 3.840.836.Milyar/TL iken 1995 yılı ilk altı aylık bilanço: 9.593.199.Milyar/TL dir. 1994 yılında hasıl olan zarar özkaynakları yitirmiş, 7.586.654. Milyon/TL. yabancı

kaynaklara da sirayet etmiştir. 1995 Yılı ilk altı ayında ise, yabancı kaynaklara sirayet eden zarar söz konusu değildir.

31.12.1994 tarihi itibarıyla varlıkların % 65 oranında duran varlıklar, %35 oranındaki dönen varlıkları teşkil etmektedir. 1995 yılında ise; %58 Oranında duran Varlıkları, %42 Oranında ise Dönen varlıkları teşkil etmektedir.

Müessenin aktif ve pasif kalemleri 1995 yılında (ilk altı aylık) 1994 yılına göre 5.752.363.Milyon/TL yani %149 oranında artış göstermiştir.

1995 Yılında, geçmiş yıllara göre özkaynaklarda,8.550.742.Milyon/TL'lik artış meydana gelmiştir. Uzun süreli yabancı kaynaklarda 1.183.138.Milyon/TL, kısa vadeli yabancı kaynaklarda; 9.201.895.Milyon/TL'lik yani % 90'lık bir azalış olmuştur. Uzun süreli yabancı kaynakların, kaynaklar toplamı içindeki payı; % 267'den % 11'e inmiştir.

Söz konusu kaynakların 1995 yılı içersinde % 58 Duran Varlıklara, %42'lik kısmı dönen varlıklara aittir. Geçmiş yıllara göre aktif toplamlar içindeki oranı bozulmadığından duran varlıklarda %7 lik bir azalma olmuşken, dönen varlıklarda % 7'lik bir artış sözko- nusudur. 1995 Yılında duran varlıklar, 1994 yılına göre %125 oranın da azalış, Dönen varlıklar %196 oranında artış göstermiştir.

2.4. Mali Bünye Yapısı

Mali Yeterlilik (Finansman)

Bu oran öz sermayenin, kısa ve uzun vadeli borçlar toplamına bölünmesi suretiyle hesaplanır.

Öz Sermaye

Borçlar Toplamı

Öz sermayenin, borçlar toplamına oranı işletmenin borçlanma suretiyle temin ettiği yabancı kaynak ile kendi kattığı sermaye arasındaki ilişkiyi gösterir. Gelişmiş Batı ülkelerinin ölçülerine göre orta büyüklükte bir sımai işletme için bu oran en az 1/1

olmalıdır¹³⁸. Bu oranın 1/1'den küçük olması, işletmeye kredi verenlerin, işletmeye sahip veya sahiplerine kıyasla o işletmeye daha fazla yatırımda bulunmuş olduklarını gösterir ki, böyle bir durumda işletme ağır bir faiz yükü altında olup, alacaklılar için emniyet payı az demektir. Gerçekten bu şartlar altında üretilen mal ve hizmetlerin fiyatlarında ani düşme halinde işletme, sermayesinin tamamını kaybedebileceği gibi, borçlarını ödeyememesi nedeniyle alacaklıları da zarara uğrayabilir.

Bir işletmenin Öz Sermaye/Borçlar oranı tatminkar değilse, kredi verenler işletmeden ek teminatlar isteyebilir ve bu talepler de işletme için kredi maliyetini yükseltebilir.

Ülkemiz koşullarının ve kurumsal yapısının gelişmiş Batı ülkelerinden değişik oluşu işletmelerimizin finansal yapılarında da farklılıklara yol açmaktadır. Batılı ülkelere göre tehlikeli sayılan finansman şekilleri ülkemizde normal olarak kabul edilmektedir. İncelenen bu oranın Batılı ölçülere göre %100'den büyük olması gerekirken, ülkemizde genellikle %100'ün altındadır. Bu oranın 2/3 olması ülkemiz koşullarına göre yeterli görülmektedir.

Tablo 26'daki verilere göre hesab edildiğinde öz kaynakların yabancı kaynaklar içindeki payı 1993 yılında %-60,3, 1994 Yılında % -66,4 iken, 1995 yılında 8.550.742.Milyon/TL lik artışla % 818 gibi büyük orana ulaşmıştır.

Gerçekte kaynaklar toplamının %89'unu, Özkaynaklarıyla süsleyen bir işletme güçlü bir işletme sayılır. Fakat, özkaynakların %97'lik kısmının kar yedekler kapsamındaki statü yedeklerinden oluşması özelleştirme anında elde edilen gelirlerden oluştuğu varsayımını bi- ze verebilir.

Kısa Vadeli Borçların Kaynaklar Toplamına Oranı

Bu oran aşağıdaki formül ile hesaplanmaktadır;

Kısa Vadeli Borçlar

Kaynaklar Toplamı

¹³⁸ Öztin AKGÜÇ , *Mali Tablolar Analizi*, Muhasebe Enstitüsü Yayınevi, İstanbul, 1995, s.360-361

Bilançonun pasifi , bir işletmenin iktisadi varlıklar elde etmesinde kullanmış olduğu fonların kaynaklarını gösterir. Kısa vadeli borçların , toplam kaynaklara oranı, işletmenin iktisadi varlıklarının yüzde kaçının kısa vadeli yabancı kaynaklarla finanse edildiğini gösterir. Bu oranın yüksek olması, iktisadi varlıkların büyük bir bölümünün kısa vadeli borçlarla finanse edildiğini gösterir. Sınai bir işletmede bu oranın 1/3'ü aşması, riskli bir durumu ifade edebilir¹³⁹. Ancak ülkemizde firmalar, daha çok kısa süreli yabancı kaynak kullanmak zorunda kaldıklarından, bu oran birçok işletmede 1/3 nisbetini aşmaktadır. Bir işletme, gelecekte ödeme güçlükleri ile karşılaşmak istemiyorsa, kesin olarak kısa vadeli borçlarla, sabit değerleri finanse etmekten kaçınmalıdır.

Her işletme, kullanmış olduğu kaynakları vadesi ile, elde etmiş olduğu iktisadi varlıkların işletmede kullanılabileceği süre arasında bir uyum sağlamak durumundadır. Bu finansman ilkesine uymayan işletmeler, borç ödemede zor durumda kalabilir. Hatta tasfiye olunma zorunluluğu ile karşı karşıya kalabilirler.

Karabük Demir Çelik Fabrikalarında ise bu oran 1993 yılında 2.49, 1994 yılında 2.67 gibi bir işletme için tehlikeli sayılabilecek bir düzeyde iken 1995 yılının ilk altı ayında 0.11 gibi dünya normlarına göre oldukça tatminkar bir düzeye ulaşmıştır.

Borçların Aktif Toplama Oranı (Kaldıraç Oranı)

Bu oran aktiflerin yüzde kaçının yabancı kaynaklarla finanse edildiğini gösterir. Oranın yüksek olması, işletmenin spekülâtif tarzda finanse edildiğini, kredi verenler açısından emniyet marjının dar olduğunu, işletmenin faiz ve borçlarını ödeyememek nedeniyle mali yönden zor durumlara düşme olasılığının yüksek olduğunu gösterir. Diğer yandan bu oran yüksek olduğu takdirde, işletmenin sahip veya sahipleri, az bir sermaye ile geniş bir kaynağa egemen olabildikleri gibi, faaliyetlerinden elde ettikleri kar oranının yabancı kaynak maliyetinden yüksek olması halinde de, öz sermaye karlılık oranını yükseltmek, diğer bir deyişle finansman kaldıraç etkisinden yararlanmak olanağını elde ederler. Bu oran Borçlar/ Aktif Toplam formülüyle hesaplanır. Bir işletmenin bu oranı yükselterek sınırsız bir şekilde kaldıraç etkisinden yararlanma olanağı yoktur. Gerek kredi verenlerden ve gerekse işletme sahiplerinden gelen tepkilerle işletmenin varlığının devam

¹³⁹ Öztin AKGÜÇ, a.g.e , s.269

etmesi ilkesi bu oranın belirli bir düzeyin üzerine çıkmasını önler. Batı ülkelerinde kaldıraç oranının %50'nin üzerine çıkması genellikle bir tehlike işareti olarak yorumlanmaktadır¹⁴⁰. Ancak ülkemiz gibi gelişmekte olan ekonomilerde, özsermaye sağlanmasındaki kurumsal güçlükler nedeniyle, bu oranın %50' nin üzerinde olmasını doğal karşılamak gerekir. Nitekim ülkemizde anılan oran genellikle %60'dan daha yüksektir.

Karabük Demir Çelik Fabrikalarında bu oran 1993'de yüzde 252, 1994'de yüzde 297 gibi çok tehlikeli bir düzeyde iken 1995'in ilk altı ayında yüzde 10.8 gibi sektörel ortalamanın bile altına düşmüştür. Bu sonuç kısa sürede elde edilen büyük bir başarı gibi görünmesine rağmen işletme özelleştirilirken devir esnasında devletin işletmeye ödemiş olduğu nakit ve işletmenin borçlarının sıfırlanmasının bu sonuca etkisi büyüktür

Disponibilite (Likidite Oranı)

Bu oran şu formül ile hesaplanmaktadır:

$$\frac{\text{Hazır Değerler} \times 100}{\text{Yabancı kaynaklar}}$$

Hesaplamalara göre bu oran 1993'de % 0.2 , 1994'de % 0.2 iken 1995'in ilk altı ayında % 189 gibi bir rakama ulaşmıştır.

Disponibilite oranının %20'nin altına düşmemesi genel kural olarak kabul edilmektedir. Müessesenin raporlarına göre 1993 ve 1994 yılında artan yatırım ve üretim maliyetleri karşısında devamlı nakit sıkıntısı çektiği belirtilmektedir. Nitekim hazır değerlerin, kısa vadeli borçların % 0,2'sini karşılayacak bir düzeyde olmasında sürekli nakit sıkıntısı içinde ve limit birikimine sahip olmadığını göstermektedir. Fakat, 1995 yılında duran varlıklarda 1994 yılına göre % 196'lık bir artış olmasına rağmen, aynı zamanda disponibilite oranının % 189 gibi sektörel oranının çok üzerine çıkarılması, işletmenin artık nakit sıkıntısı içinde olmadığını ve limit birikimine sahip olduğunu göstermektedir.

¹⁴⁰ Öztin AKGÜÇ, a.g.e, s.293

Genişletilmiş Likidite (Cari Oran)

Dönen varlıklar ile kısa vadeli yabancı kaynaklar arasındaki sayısal ilişkiyi gösteren bir orandır. dönen varlıkların kısa vadeli yabancı kaynaklara bölünmesi suretiyle hesap edilir.

$$\text{Genişletilmiş likidite} = \frac{\text{Dönen Varlıklar}}{\text{Kısa vadeli yabancı Kaynaklar}}$$

Genişletilmiş likidite, işletmenin genel likidite durumunu yansıtarak işletmenin net çalışma sermayesinin yeterli olup olmadığını ortaya koyar. Genişletilmiş likitide standartının sınai ve ticari işletmelerde % 200 olması durumunda yeterli olduğu kabul edilmektedir. Bu oran sadece 1995 yılında % 385 gibi sektörel oranın çok üzerinde gerçekleşmiştir.

2.5.Mali Sonuçlar

Karlılık (Rantabilite) Oranı

Müessese 1993 yılını ve 1994 yılını zararlar kapattığı için, karlılık rasyosuna yer vermiyoruz. Sadece 1995 yılında % 2,5'lik bir karlılık (Rantabilite) oranına ulaşılmıştır. 1995 yılı karlılık oranı:

$$\frac{\text{Dönem Net Karı} \times 100}{\text{Öz Kaynaklar}} = \frac{214.706}{8.550.742} = \% 2,5$$

Bu oran çok küçüktür. Fakat geçmiş yılların sürekli zararlar kapatıldığı göz önüne alınırsa bu oran niteliksel bir başarıdır.

Zararlılık (İrrantabilite) Oranı

Zararlılık oranı ise aşağıdaki formül ile hesaplanmaktadır;

$$\frac{\text{Dönem Zararı} \times 100}{\text{Özkaynaklar}} = \frac{6.885.137 \times 100}{7.586.654}$$

1993 yılındaki işletme zararı: % 61,8 iken, 1994 yılında % 90,8'e ulaşmıştır. 1995 yılı için böyle bir oran söz konusu değildir.

3. ÖZELLEŞTİRME DEN SONRA YENİ YÖNETİMİN BAŞLATTIĞI VE YATIRIMI DÜŞÜNDÜĞÜ YATIRIMLAR

3.1. Yenileme veya Tamamlama Yatırımları

_Kuvvet Santrali Modernizasyonu:

1996 Şubat sonunda bitirilmesi planlanan ve 2.726.000.\$'a mal olacak çalışma halen devam etmektedir. Bu proje ile buhar, su, hava ve elektrik üretimi amaçlanmaktadır. Bu yatırım ile üretimde girdi olarak kullanılan bu maddeleri daha ucuza elde etmek ve bu suretle üretim maliyetlerini önemli ölçüde azaltmak amaçlanmaktadır.

_Yüksek Fırın Gazı Temizleme Projesi:

Yakıt olarak kullanılan yüksek fırın gazı içerisindeki tozları 5 mg.'ın altına düşüren bu projenin yaklaşık maliyeti 1.265.000.\$'dır. Projenin yapımına henüz başlanmamıştır. Bu proje ile fabrika içerisindeki ve çevresindeki tozlanma ve kirlenme önlenerek makinaların ömrünün uzaması için önlem amaçlanmıştır.

3.2. Bakım Yatırımları

_ 1 Nolu yüksek fırının bakımı için yapılan yatırımlar tamamlanmış ve 4.510.000.\$'a mal olmuştur.

_ 2 Nolu yüksek fırın için bakım çalışmaları Ocak 1996 da başlamıştır. 1.633.000.\$'a mal olması beklenmektedir.

_ 3 Nolu yüksek fırın için bakım çalışmaları Nisan 1996 da başlamıştır. 1.314.000.\$'a mal olması beklenmektedir.

_ 2. Haddehane 776.896.\$ maliyetle revize edilmiştir.

_ Kontinü haddehanesi 553.564.\$ maliyetle revize edilmiştir.

_ Sinter tesisleri 500.000.\$ maliyetle revize edilmiştir.

Bu bakım çalışmaları ile yüksek fırınların ve diğer makinaların ömrünün uzaması sağlanacak ve daha güvenli hale getirilecektir.

3.3. İlerde Yapılması Planlanan Yatırımlar

_Yeni Konverterli Çelikhane:

En son çelik üretme teknolojisine sahip olan bu ikinci konverter 1.000.000. ton/yıl kapasiteli olup 50 dakikada döküm almaktadır. Henüz proje aşamasındadır. Bu yatırım ile 700.000 ton/yıl kapasiteli olan şu anki üretime göre 300.000 ton/yıl daha fazla üretim gerçekleştirilebilecektir.

_Sürekli Döküm Tesisi:

700.000. ton/yıl kapasiteli olan bu tesis ile, üretimde ton başına 63\$ maliyet azalışı sağlanması amaçlanmaktadır. Henüz gerçekleşmeyen bu yatırımın maliyeti ise 23.270.000.\$ olarak hesap edilmektedir.

Bunların yanında yeni bir oksijen fabrikası, yeni bir kireç fabrikası ve Sabancı'larla ortak 250.000. ton/yıl kapasiteli yeni bir çimento fabrikasının yapımı planlanmaktadır. Ancak bu projelerin yapımına fiilen başlanmamıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

1.GİRİŞ

Modernleşmeyi ülkeler için kaçınılmaz bir süreç, toplumsal bütünleşmeyi de modernleşmenin kişiler düzeyinde bir belirtisi olarak görebiliriz.

David C.Mc.Celland ‘ın The Achieving Society adlı kitabında başarılı olmaya güdülenmiş, kişilikli insanların çoğunlukta bulundukları toplulukların kolaylıkla modernleştikleri belirtilmektedir.

Kurumlar çeşitli gruplara üyedirler ve bu grupların etkileşimleri altındadırlar. Global toplum bunlardan biri ve en kapsamlısıdır. İşletmeyi etkileyen faktörler ekonomik sistem ve durum, tabii felaketler, teknolojik gelişmeler, hukuki ve politik düzenlemeler, sosyo-kültürel faktörler, güçlü rekabet, uluslararası çevre etmenleri gibi dış çevre faktörlerinin yanısıra¹⁴¹ çevresel değişmelere uyum gösteremeyecek derecede katı yönetim yapısı, etkisiz ve yavaş iletişim sistemi, olumsuz hiyerarşik yapılaşma gibi iç çevre faktörleridir¹⁴².

Global toplumun normları; kurumsallaşma, standardizasyon, ihtisaslaşma ve sıfır hatadır. Bu unsurların yanısıra içinde bulunulan toplum üyeleri ile ilişkilerde başarılı olabilmek önemlidir. Amaç bilgi birikimine ve yüksek teknolojiye sahip olmaktır.

“İktisadi anlamıyla teknoloji, üretim faktörlerinin üretim ya da katma değer içindeki nispi paylarını ifade etmektedir. Üretim faktörlerinin üretim ya da katma değer içindeki nispi paylarının zaman içindeki değişimi, teknolojik değişimin bir göstergesi olarak alınabilmektedir. Üretim faktörlerinin firma büyüklükleri itibariyle üretim ya da katma değer içindeki nispi payları ise firma büyüklükleri itibariyle teknolojik farklılığı

¹⁴¹ Ömer DİNÇER, Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası, İstanbul, 1992, s.312-320

¹⁴² Ömer DİNÇER, a.g.e., s.316-320.

gösterir. O halde, üretim faktörleri emek ve sermaye olarak iki ana gruba indirgendiğinde, fiziki veya parasal üretim birimi ya da katma değer birimi başına kullanılan emek ve sermaye miktarı, teknolojik düzeyi gösterecektir¹⁴³

Emek verimlilik ölçüsü olarak kişi başına üretim değer, kişi başına katma değer ve işçi-saat başına katma değer, sermaye verimlilik ölçüsü olarak da, emek yoğunluğu, ücret düzeyi ve sermaye düzeyini ölçmek ve bunların değerlerini yükseltmek teknolojik düzeye ulaşmak için gösterebileceğimiz olumlu bir çaba olmalıdır¹⁴⁴

Bu çalışmada Karabük Demir Çelik Fabrikalarını ele alarak özelleştirme öncesi ve sonrasındaki durumunu incelemeye çalıştık. Araştırmamızın sonuç bölümü olan bu bölümde ise çalışmalarımız süresince elde etmiş olduğumuz sonuçlar yukarıda belirttiğimiz normlara göre değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2.ELDE EDİLEN BULGULAR ve ÖNERİLER

Mevcut bilançolarımızda aldığımız veriler sonucunda şunu net olarak görebiliyoruz ki personel sayısında meydana gelen azalmaya rağmen, personel giderlerinde bir azalma gözlenmemiştir. Bazı departmanlarda bir önceki döneme göre aynı kapasitede üretim miktarının elde edilmesine rağmen bazılarında kapasite kullanım oranı düşmüştür. Dünya normlarının değiştiği global toplumun hakim olduğu bir ortamda son altı ayda elde edilen %3.8 'lık kar oranı çok düşük kalmıştır.

İşletmenin öz kaynaklarını pasif toplam içinde %8.6 'lık bir orana sahip olması ise işletmenin sahipsizliğinin ve yönetim beceriksizliğinin bir göstergesidir. Büyük bir olasılıkla işletmenin düzenlemiş olduğu son altı aylık bilanço süslenmiş bir bilançodur. Dönem içerisinde ve de özelleştirme kavramına ters düşmemek, "özelleştik işte değiştik" demek için hazırlanmıştır. Şunu da çok iyi biliyoruz ki özelleştirmeden amaç katma değer yaratmak, oluşan katma değer birikimi ile de global toplumun normlarına ulaşmaktır. Katma değer yaratmanın asli unsuru verimlilik ile mümkündür. Verimlilik ise teknoloji,

¹⁴³ Ertuğrul ÖZTÜRK, Alper AYDIN, İmalat Sanayii Yapısı ve Verimlilik Düzeyi, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, No:330, Ankara, 1985, s.221.

¹⁴⁴ Ertuğrul ÖZTÜRK, Alper AYDIN, a.g.e., s.11-18.

bilgi birikimi ve motive olmuş insan gücü ile mümkündür. Mevcut işletmenin gerek yönetim, ve gerekse çalışanları geçimlik aile işletmeciliği özelliğini gösterirse başarıya ulaşmak çok zor olacaktır. Maalesef sonucunda Kardemir’de bunun olduğunu görüyoruz. İşletmenin önceden belirlenmiş bir misyonunu göremiyoruz. Hedef noktası belli değildir. Misyonunun ve hedef noktalarının olmaması işletme yönetimindeki tavan ve tabanlı işçiler arasında bir birliğin olmamasına neden olmaktadır. Mevcut alınan kararlar dönersellik göstermekte, düşünceler demokratik bir biçimde toplanamamakta, kararlar demokratik olmamakta, aksine otokratik olmaktadır. Fakat uygulama aşamasında bu otokrasi görülememektedir.

Etkin bir yönetim anlayışında ise esas; kararların demokratik ve hızlı bir şekilde olması, uygulamaların ise otokratik olmasıdır. Bu olay tavan ve taban arasındaki uyumu sağlayabilmenin yanı sıra şirket içerisinde herkese yoğun bir sorumluluk yüklemektedir. Tabiki bu tür düşünceler gerçekleştirilmediği için global toplum içerisinde geleneksel üretim modeli kullanılıyor ve başarısız olunuyor. Bu durum K.D.Ç.F. ‘de de aynen görülmektedir.

Japonya 1970 ‘lerin başında petrol şokundan kaynaklanan yaşadığı krizi başarılı bir politika ile atlattır. Bu politika; faaliyetlerin azaltılmasını, işçi-işveren kesimleri arasında örnek bir işbirliğini içermiştir. Herşeyden önce enerji tasarrufuyla işe başlamışlardır. İhtisaslaşmış oldukları üretim sektörlerine faaliyetlerini yöneltmişlerdir. Şirketlerdeki rasyonalizasyon uygulamasında işçi tasfiyesine gidilmemiş, mevcut işgücü fazlası 5 yıllık bir program dahilinde özel ödeme uygulamalarıyla erken emeklilik şeklinde eritilerek yapılmıştır. Ücret artışları sınırlı tutulmuştur. Uyguladığı maliye politikası ise nötr bir maliye politikası amaç edilerek ihracat yoluyla pazar payını arttırmak olmuştur¹⁴⁵

İşletmemiz üretim faktörlerinin ikame elastikiyetini, üretim düzeyi ile verimlilik arasındaki ilişkiyi, emeğin, sermayenin, hammadde ve malzemenin üretim içindeki nispi paylarını, faaliyet gösterdiği sanayi kolundaki emeğin kalitesindeki değişimleri, sermaye yoğunluğundaki değişimleri, sabit sermayenin kalitesindeki değişimleri incelemelidir.

¹⁴⁵ Tayyar SADIKLAR, Zirvedeki Japonya, Meleksan A.Ş. Basımevi, Ankara,1993, s.52

Sonucunda büyüme, uzmanlaşmış işgücüne sahip olmayı, otomasyonu, sermaye yoğunluğunu ve pazar payını arttırmayı belirli bir süre dahilinde gerçekleştirmelidir. Analizlerimizde görüleceği gibi işçi çıkarımı sözkonusu olmasına rağmen maliyetlerde bir azalış sağlanamamıştır. Bu nedenle ücret artışlarının yukarıdaki sonuca ulaştırılmaya kadar sınırlı tutulması gerekmektedir. İşletmenin dış çevreye karşı oldukça duyarlı olması, işletmeyi kriz durumuna sokmayacak demokratik, hızlı bir karar alma sürecini gerçekleştiren, uygulamada otokratik olabilecek ve otokontrol mekanizmasını sağlayabilecek bir yönetim kadrosuna sahip olma yollarını aramalıdır. Kardemir 'de özelleştirildikten sonra şu ana kadar yapılan ve yapılması planlanan hiçbir yatırım Kardemir 'i içinde bulunduğu durumdan kurtaracak, çok prodüktif ve üretken kılmaya yetecek görünmemektedir. Kardemir, eski adıyla Karabük Demir Çelik Fabrikaları müessesesi şimdiye kadar olduğu gibi çok büyük bir insan topluluğunun geçim kaynağı olmaya daha uzun yıllar devam etmek istiyorsa, daha kapsamlı ve ileriye dönük yatırımlar yapmalıdır. Üretim kapasitesini arttırmalı veya üretim şeklini uzun mamülden yassı mamüle dönüştürecek yatırımlar yapmalı ki iç piyasada ihtiyaca cevap verebilsin ve dış piyasaya ihraç imkanına sahip olabilsin.

Fizibilite raporlarına dayanarak fabrika içinde ve diğer işletmelerde yaptığımız araştırma ve görüşmelere dayanarak Kardemir 'in gerçekleştirmek zorunda olduğu yatırımları şu şekilde sıralayabiliriz:

_Slab (Yassı Demir) Üretimi;

Kardemir 'de kuruluşundan şimdiye kadar, inşaatlarda kullanılan türden uzun demir ve köşebentler üretilmektedir. Ancak uzun ürünlerde ülkemizde üretim fazlası mevcuttur. Kardemir 'de üretilecek her ton uzun mamül bu fazlaya eklenecektir. Çünkü ihracat imkanları da zayıftır. Oysa ülkemizde yassı mamüllerde üretimimiz yeterli olmamakta ve ihtiyacımızın bir kısmını dışardan ithal etmekteyiz. Bu yüzden Kardemir 'de bir an evvel zor ve maliyetli de olsa, ömrünü daha uzun yıllar devam ettirebilmek için yassı mamül üretimine geçmelidir. Bu şekilde hem ülke ihtiyacımız karşılanırken, hem de yakında yapılması beklenen bir liman ile denizyolu taşımacılığına bağlı olarak daha ucuz taşıma gideri ile dışarıya ithal imkanı da doğar.

_Kontinü (Devamlı) Kütük Döküm Makinaları;

Kardemir'in rehabilitasyonu için kaçınılmaz nitelikte olan ve sipariş sözleşmesinin opsiyonu 30.07.1994 tarihinde dolacak olan Yabancı Devlet Garantisi altındaki kredi ile sağlanacak 2 adet kontitü kütük döküm makinası ve donanımının siparişi bir an önce kesinleştirilmeli ve krediye hazine kefil olmalıdır.

Bu tesisin yapılması için öngörülen 24 aydan daha kısa bir sürede bitirilmesi için gerekli çaba sarf edilmelidir.

_Personel Giderlerinin Sınırlandırılması;

Kardemir 'in özelleştirilmeden önceki faaliyet analizlerine bakıldığında zarar nedenleri içerisinde en önemlilerinden birinin personel giderleri olduğunu görüyoruz. Özellikle 1989 yılından sonra personel harcamaları had safhaya ulaşmıştır.

Dünya genelinde Demir Çelik sektöründe entegre tesislerin toplam personel giderlerinin sınav maliyet içerisindeki payı % 20'yi aşmamaktadır. Karabük Demir Çelik Fabrikalarında bu sınır aşılmış durumdadır. Kardemir'de bu oranın aşılması sağlanmalıdır. Yüksek işçi ücretleri dondurularak, önceki ücretten çalışan işçiler kademeli olarak emekli edilirken yeni alınacak işçi ücretleri iktisadi normlara dayalı olarak yeniden ayarlanmalıdır. Norm kadro sayıları tespit edilmeli, bundan fazla işçi çalıştırılmamalıdır.

_İşletme Faliyetlerine İlişkin Önlemler;

_ Satın almada “en iyi” değil “yeterli ve ucuz” aynı zamanda birim maliyeti düşürme ilkesi benimsenmeli.

_ Stok miktarları, üretimi zorlamıyacak düzeyde tutulmalıdır.

_ İmalat en az fireyle, en az enerji, yakıt, emek, hammadde ve yardımcı madde kullanımı ile gerçekleştirilmeli, üretim araçlarının aralıksız üretim yapacak durumda kalması, özenli kullanım ve periyodik bakımlarının yapılması ile sağlanmalıdır.

_ Her türlü filtre altı ve atık malzeme (filtre birikimi, kullanılmış su, kullanılmış ateş tuğlası, çelkhane curufu v.b.) ya satılmalı veya rejenere edilerek kullanılması sağlanmalı ve yeni ürünler geliştirilmelidir.

_ Ara insan yetiştirilmesine ve hizmet içi eğitime önem verilmelidir.

_ Filyos Limanı;

Filyos (Hisarönü) limanı yapıldığı takdirde (Kardemir'in burada yeterli genişlikte arazisi ve iskelesi vardır.) ithalat ve ihracatta ve diğer bazı nakliyelerde taşıma ücretlerinde ucuzluk sağlanacak ve Kardemir'in yurt içi ve yurt dışı rekabet gücü artacaktır.

5 Nisan 1994 tarihinde 94/5377 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Filyos serbest bölge olarak ilan edilmiştir.

_ Divriği Demir Cevheri Yataklarının Kardemir İle İlişkilendirilmesi;

Kabul edilen bir alternatifde de Kardemir'in tamamen yerli cevher işletilmesi öngörülmektedir. Cevher ihtiyacını Kardemir, toz cevher, parça cevher ve pelet olarak Divriği'nden sağlamaktadır.

Divriği üretiminin büyük bölümü Kardemir ihtiyacını karşıladığından maliyetlerini önemli ölçüde etkileyen Divriği Demir Cevheri İşletmelerinin bütün mülkiyeti ve rezervleri ile Kardemir'e bağlanması uygun olacaktır.

_ Pazarlama İşleri;

Pazarlama, şirketlerde lokomotif görevi yapmaktadır. Kardemir, kendi ürünlerini kolayca pazarlayabilecek, fiyat ve diğer şartlar bakımından geniş sınırlar içinde hareket edebilecek yetki ve yetenekli, bilgili elemanlardan oluşan bir kadro kurmalıdır.

_ Duktıl Boru Fabrikası;

Hammaddesi sféro pik olan duktıl boru, büyük kent su şebekelerinin yeni tesis edilmesi ve yenilenmesi için kullanılmakta olup yalnız Ankara, İstanbul, İzmir'in ihtiyacı 50.000 ton /yıl'dır. Bu kapasitedeki bir duktıl boru fabrikası 50 milyon \$ /yıl döviz

ikamesi sağlayacaktır. Ayrıca büyüme imkanı da vardır. Ek parçaların üretimi küçük dökümhanelere ek istihdam sağlar. Bu sebeplerden dolayı kısa zamanda bu alanda böyle bir fabrika kurulmalıdır.

Yüksek Fırın Curufunun Değerlendirilmesi ;

Normal olarak çimento fabrikalarında değerlendirilen yüksek fırın curufunun bir bölümünün laboratuvar çapında başarılı sonuç alınmış olan seramik kaplama malzemesi üretiminde kullanılması veya klinker dışarıdan getirilerek curuf öğütmek suretiyle kurulacak bir öğütme tesisinde yüksek fırın çimentosunun (İsdemir'in yakınındaki çimento fabrikasında olduğu gibi) üretilmesi sağlanabilir.

Kardemir A.Ş. bu yatırımları gerçekleştirebildiği ölçüde sektörde rekabet edebilir hale gelir ve ancak o zaman yine Karabük ili ve çevresinin daha da kalkınmasında önemli role sahip olabilir. Bütün bunları yaparkende tabandan tavana kadar tüm çalışanların yaptıkları işe iyi motive olmaları ve Kardemir 'in bunu başarabileceğine inanmaları gerekmektedir. Kardemir çalışanları ve yöre halkının pek umutlu olmadıkları ve fabrikanın ömrünün fazla olmadığını düşündükleri gözlemlerimiz sonucu görülmüştür. Ancak bu düşünce yanlıştır.

3.SONUÇ

Özelleştirme uygulamasının kısa dönemli amaçlar yerine uzun dönemli amaçlara uygun olarak ele alınması, başarı açısından en önemli etken olmaktadır. Özelleştirme bir amaç olmamalı, makro ekonomik amaçlar ile uyumlu bir araç olmalıdır.

Bir işletmenin verimli ve karlı çalışması, mülkiyetin devlete ya da özel sektöre ait olmasından çok, piyasadaki rekabet durumuna, yönetici kadrosunun bilgi ve beceri düzeyi ile karar almadaki bağımsızlığına, kullandığı teknolojiye, kuruluş yerine, büyüklüğüne, ülke ve dünya ekonomisinin içinde bulunduğu koşullara ve bunlara benzer ekonomik ve teknik nedenlere bağlıdır. Karlı ve verimli kamu kuruluşları olduğu gibi, kullandığı teknoloji veya kuruluş yeri uygun olmayan, optimum büyüklükte kurulmamış, iyi yönetilmeyen özel sektör kuruluşları da vardır.

Karabük Demir Çelik Fabrikaları özelleştirildikten sonra kar ediyor görünmesine karşılık bunun, özelleştirme esnasında devlet tarafından K.D.Ç.F.'nin bütün borç yüklerinin üstlenilmesinden ve nakit ödeme yapmasından kaynaklandığı görülmektedir. Özelleştirme ile K.D.Ç.F. yönetiminin şekli değişerek işçilerin, yöre halkının, ve diğer çalışanların belirli oranlarda hisse sahibi olduğu Kardemir A.Ş. isimli şirket statüsüne bürünmüştür. Bundan sonra işletme sıfır borç yükü ile fakat devamlı prodüktif çalışmasını sağlayacak ve global toplumun standartlarına ulaştıracak hiçbir çalışma olmaksızın faaliyetini sürdürme çabası içerisinde.

KAYNAKÇA

- AKALIN, Güneri , Özelleştirmenin Ekonomik, Mali ve Sosyal Etkileri
Türkiye İşveren Sendikası Dergisi Cilt.XXXI,
Sayı:Ağustos, 1993.
- Akbank Kültür Yayını, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-
1978**, Aba Ofset Basımevi, İstanbul, 1980.
- AKTAN, Coşkun Can, **Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine:
Özelleştirme**, Akıselim Mat. İzmir,1992.
- ALTINTAŞ, M.Berra, **Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi
ve Özelleştirmenin Sermaye Piyasasına Etkileri**,
SPK Yayını, No:8 Ankara,1988.
- Asomedia, **Aylık Yayın Organı**, Ocak 1995.
- ATASOY, Veysel, **Türkiyede Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve
Özelleştirme Sorunu**, Ankara, 1993.
- Başbakanlık Özelleştirme İdaresi , **Türkiye’de Özelleştirme**, Ankara, Ağustos,
Başkanlığı 1995.
- BAYDUR, Refik, **Özelleştirmenin Ana Prensibi Sermayeye
Tabana Yaymaktır. Türkiye İşveren Sendikaları
Konfederasyonu Cilt. XXXII, Sayı. 7, Nisan-1994**
- BERBEROĞLU İbrahim, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi ve
İngiltere Uygulamaları, Maliye Yazıları
Dergisi, No:6, 1987.
- BİLGÜCÜ, Hakkı, Devlet Desteği, Dünya Gazetesi, 3 Ağustos 1995.

CEVİZOĞLU, M.Hulki,

Türkiye'nin Gündemindeki Özelleştirme, İlgi Yayıncılık Ltd. , İstanbul,1989.

ÇAPANOĞLU, Mustafa Birol,

Türkiye ve Dış Ülkelerde Sermaye Piyasası Özelleştirme Uygulamaları ve Menkul Kıymet Borsaları, İstanbul 1994.

ÇELEBİ, Işın,

Yeni Bir Düzen Arayışı:Özelleştirme, Milliyet Yay. İstanbul , İstanbul, 1995.

Demir Çelik Üreticileri Derneği,

Gümrük Birliğine girerken Türk Demir Çelik Sektörü Sempozyum Notları, Ankara, 1994.

DİRENÇ, Ömer

Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası, İstanbul, 1992

DURAN, Mahmut,

Özelleştirmenin Toplumsal ve Ekonomik Boyutları, Türkiye Maden İşçileri Sendikası Yayını, Ankara Nisan, 1994.

Dünya Gazetesi

DYP-SHP Koalisyonun Aldığı Ekonomik Önlemler Paketinin Tam Metni, 6 Nisan 1994

Dünya Gazetesi Eki,

Demir-Çelik, 12 Haziran, 1995.

Dünya Gazetesi Eki,

Leasing, 21.09.1995.

EKER Aytaç,

Kamu Ekonomisinin Genişlemesi ve Özelleştirme, İzmir, 1993.

Ereğli Demir Çelik Fabrikaları T.A.Ş.

Karabük Demir Çelik Fabrikaları, İyileştirme Fizibilite Raporu, Sayı:TH-11.1-94/62, 1994.

EREK, Ali şevki,

Kardemir Karabük'lülerin", Dünya Gazetesi, 1 Nisan 1995.

Erol MANİSALI,

Cumhuriyetin 50. Yılında Dış Ekonomik İlişkiler, Aba ofset basımevi, İstanbul, 1980.

FINDIKOĞLU, Z.Fahrettin,

Kuruluşunun XXV-Yılında Karabük, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1962.

GÜROL, Mehmet Ali,

Bir Sosyal Özelleştirme Yöntemi: Çalışanların Pay Ortaklığı, Ankara, 1994.

Kamu Ortaklığı İdaresi,

Türkiye’de Özelleştirme, Ankara,1993.

Karabük Demir Çelik Fabrikaları Genel 1994 Yılı Faaliyet Raporu,
Müdürlüğü

KARATAŞ, Cevat,

İngiltere ve Türkiye de Özelleştirme, İSO Dergisi, Sayı:284, Ekim 1989.

KARLUK Rıdvan,

Türkiyede Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme, Esbank yayımları, İstanbul, 1994.

KARSLI, Muharrem,

Sermaye Piyasası Borsa Menkul Kıymetler, İstanbul,1991.

KARTAY, Hami

Gümrük Birliğine Girerken Türk Demir Çelik Sektörü ve Rekabet İmkanları, T.C.-AB Gümrük Birliği Semineri, İstanbul 1994.

KEPENEK Yakup,

Türkiyede Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT), Gercek yayımevi, İstanbul, 1990.

KİLCİ, Metin,	Başlangıcından Bugüne Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları (1984-1994), DPT Yayınları, Ankara, 1994.
Kimya Mühendisleri Odası,	Kardemir Demir Çelik Fabrikaları Raporu, Ankara, 9.5.1993.
Metaş Yayınları,	Türkiye Demir Çelik Sanayinin Avrupa Topluluguna Uyumı, Ankara,1989.
Milliyet Yayınları,	Ekonomi Ansiklopedisi, İstanbul,1991.
Milli Prodüktivite Merkezi	Dünya'da ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları, No: 508, Ankara, 1993.
OSKAY Ülgen	Geçiş Dönemi Tipi Olarak Zonguldak Kömür Havzası Maden İşçisi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Yayın No:25, İzmir, 1983.
Öz Çelik-İş Sendikası,	Karabük D.Ç. Fabrikalarının Kapatılmasına Karşı Alternatif, Hak-İş Yayınları, Ankara, 1994.
Öz-Çelik İş Sendikası,	Aylık Yayın Organı, 1995, Yıl:5, Sayı:
Öz-Çeliş İş Sendikası,	Aylık Yayın Organı, 1994, Yıl:4, Sayı:
ÖZMEN, Selahattin	Türkiye'de ve Dünya'da KİT'lerin Özelleştirilmesi, Metler Mat., İstanbul,1987.
ÖZTÜRK, Ertuğrul, AYDIN, Ertuğrul	İmalat Sanayi Yapısı ve Verimlilik Düzeyi, MPM Yayınları No : 330, Ankara, 1985

PARASIZ İlker, YILDIRIM Kemal,

Uluslararası Finansman, Ezgi Yayınları, 1994.

Resmi Gazete,

Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Sayı. 22124, 27 Kasım 1994 S.124

Resmi Gazete,

Yürütme ve İdari Bölüm, Sayı:22160, 3 Ocak 1995.

SADIKLAR, Tayyar

Zirvedeki Japonya, Meleksan A.Ş. Basımevi, Ankara,1993

ŞAYER, Günay,

Kamu İşletmelerinin Özelleştirilmesi: Britanya Örneği ,Para ve Sermaye Piyasası Dergisi, No:88, 1986.

ŞENATALAR , Burhan,

1980'lerde Gelişmiş Kapitalist Ülkelerde Kamu Maliyesi Alanında Gelişmeler, 4. Türkiye Maliye Eğitim Sempozyonu, Aslar Matbaası, İzmir, 1989.

ŞENER, Orhan,

Dünya'da Özelleştirme Uygulamaları, Türkiye Maden İşçileri Sendikası Yayınları Nisan, Ankara,. 1994.

T.C. Babakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ,

Karabük Demir Çelik Fabrikaları İçin Uygulanan Model, 5 Ocak 1995.

T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı,

Karabük Demir Çelik Fabrikaları Devir Sözleşmesi, Sayı:B.02.1.ÖİB.0.08.06.01/ 1887, 30.03.1995.

T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı,

Karabük Demir Çelik Fabrikaları Hakkında Genel Bilgiler, 05 Ocak 1995.

T.C. Başbakanlık Kamu Ortaklığı İngiltere'de Özelleştirme, Hazırlayan: Seven Bige İdaresi, SARAÇ, Ankara, 1989.

T.C. Devlet Bakanlığı-Başbakan Demir Çelik Üreticileri Derneği Tarafından Yardımcılığı , Hazırlanan Karabük Olayı Başlıklı Etüdün İrdelenmesi, 12 Eylül 1994, Sayı: B.020001, Ankara.

T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, I.Sanayi Şurası Demir ve Çelik Sanayii Raporu, 1-4 Eylül, Ankara, 1987

TECER, Meral, Özelleştirme Programının Teknik Yönleri İngiltere Örneği, Banka Ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Sayı:1, 1987.

Türkiye İşveren Sendikaları KİT Yeniden yapılanma ve özelleştirme stratejisi, (Hazırlayan: Coşkun Can AKTAN), Tisk İnceleme Yayınları, Yayın No:139, Ankara, 1994.

TOSKAY Tunca, Özelleştirme ve Demokrosi, Ortadoğu Gazetesi, 11 Ağustos 1995.

Türk Demokrasi Vakfı Araştırma Raporu, Türkiye'de Özelleştirme ,1992.

Türk Demokrosi Vakfı Araştırma Raporu, Türkiyede Özelleştirme, Ankara, 1995.

TÜRKER, Metin, Kardemir Karabük'ü Kurtaracak mı?, Ekonomik Trend , 8 Ocak 1995.

TÜRKER Metin, Öz-Çelik İş Sendikası Aylık Yayın organı, 1995, Yıl:5, Sayı: 1

Türkiye Odalar Ve Borsalar Birliği,

Türkiye'de KİT'lerin Özelleştirilmesi Sorunu ile Sistematik bir Yaklaşımı , Ankara, 1993.

TÜSİAD

Türkiyede Özelleştirme Uygulamaları, Yayın No:TÜSİAD-T/92-1.148, İstanbul, 1992.

TÜSİAD,

Özelleştirme-KİT'lerin Halka Satışında Başarı Koşulları, İstanbul, TÜSİAD yayımları, No:86.5.83, 1986.

YAYLA Atilla,

Demokrosi İçin Özelleştirme, Milliyet, 20 Nisan 1995.

YENER, Ergun,

Özelleştirmede Ekonomik Yeniden Yapılanma Deneyimleri, İşletme-Finans Dergisi.

YILMAZ, İlknur,

Özelleştirmenin Öteki Yüzü, Ekonomik Trend, 13 Kasım 1994.

Yüksek Planlama Kurulu,

K.D.Ç. Fabrikaları Müessesesinin Alacak ve Borç Yükümlülüklerinin TDÇİ Uhdesinde Bırakılması, 13.03.1995Tarih ve 95T-19 No'lu Kararı.